

İDARE

Dahiliye Vekâletinin Aylık Mecmuası

Yıl 8

Eylül 1935

Sayı 90

RESMÎ KISIM

Tayinler .

Takdir edilenler

Kıdem tablosu tashihleri

Kararnameler

31 - 7 - 935 den 30 - 8 - 935 Őe kadar işi biten tekaüt ve yetim maaşları

Aramızdan ayrılanlar

GAYRİ RESMÎ KISIM

İdarî ilimler hakkında arsiulusal

bir lügatçe yapmak projesine dair

Ali Kemali

Kırtasiyecilikle mücadele ve idarelerin

ıslahı

Macit Burhan

İdarî ve Adlî Otoriteler tefrikine ait

İbrahim Âli Erberk

Prensibin müeyyideleri (Mabait)

İdarenin kazaî mürakabesine ait sistemler:

VI- İtalyan sistemi

Hasan Şükrü Adal

Gazetecilik ve Matbaacılık T. A. Ő.

1935

Resmî Kısım

TAYİNLER

VALİLER

Açık bulunan Kocaeli Valiliğine İstanbul Belediye reis muavinlerinden Hâmidin tayini Dahiliye Vekilliğinin. 9-8-935 tarih ve 6831 numaralı tezkere ile vaki teklifi üzerine İcra Vekilleri Heyetince 9-8-935 tarihinde tasvip ve kabul edilmiştir.

19-8-935

MÜŞAVİRLER

2 - 3103

Birinci umumî müfettişlik kadrosunda mevcut tahsisatla çalıştırılmak üzere adı geçen müfettişlik asayiş şubesi müdürlüğüne, 1281 sayılı kanunun birinci maddesine göre, bu sene terfi derecesinde bulunan Alay 27 tabur 2 komutanı kurmay binbaşı Mustafa Nuri (331 - 21) nin tayini; Millî Müdafaa vekilliğinin 12-8-935 tarih ve 1321 sayılı tezkeresile yapılan teklifi üzerine İcra Vekilleri Heyetince 15 - 8 - 935 de onanmıştır.

15 - 8 - 935

KAYMAKAMLAR, EMNİYET VE HUKUK İŞLERİ MÜDÜRLERİ

No. 11559

Açık olan Seyhan vilâyeti umuru hukukiye müdürlüğüne Bulanık kaymakamı Hilminin, İzmir vilâyeti umuru hukukiye müdürlüğüne Kuşadası kaymakamı Dilâverin, Diyadin kaymakamlığına Nazimiye kaymakamı Zekinin, Bulanık kaymakamlığına Tefenni kaymakamı Şahabın Bor kaymakamlığına hukuk mezunlarından vilâyetler idaresi memurlarından Faikin, Seyitgazi kaymakamlığına, hukuk mezunlarından hukuk müşavirliği şefi Ali Rızanın, Niksar kaymakamlığına hukuk mezunlarından Bozburun nahiyesi müdürü Zekinin Kuşadası kaymakamlığına İstanbul emniyet müdürlüğü dördüncü şube müdürü Rasihin, Gerze kaymakamlığına emniyet işleri umum müdürlüğü memurlarından, hukuk mezunu Halimin, Ardahan kaymakamlığına Orhangazi kaymakamı Saidin, Orhangazi kaymakamlığına emniyet işleri umum müdürlüğü memurlarından hukuk mezunu Sıtkının, Akçadağ kaymakamlığına İstanbul emniyet müdürlüğü ikinci şube müdürü Cemalin, Yıldızeli kaymakamlığına Gürün kaymakamı Nurettinin, Gürün kaymakamlığına Yıldızeli kaymakamı Fahrinin yeniden ve naklen tayinlerde görülen lüzuma binaen Ardahan kaymakamı Nurinin vekâlet emrine alınması tensip edilmiştir.

Bu kararnamenin icrasına Dahiliye Vekili memurdur.

14 - 8 - 935

11610

Antalya emniyet müdürü Kemal Kayanın açık olan: Tefenni kaymakamlığına, Malatya emniyet müdürü İl-

san Sabrinin Akçaabat kaymakamlığına, emniyet işleri umum müdürlüğü birinci şube müdürü Mehmet Alinin Kızılcahamam kaymakamlığına, Gaziantep emniyet müdürü Sebatinin Sandıklı kaymakamlığına naklen tayinleri tensip edilmiştir.

Bu kararnamenin icrasına dahiliye vekili memurdur.

24 - 8 - 935

11504

Nusaybin kaymakamı Ali Rızanın Bolvadin kaymakamlığına tayini tensip edilmiştir.

Bu kararnamenin icrasına Dahiliye Vekili memurdur.

21 - 8 - 935

TAKDİRLER

935 ağustos ayı içinde

KAYMAKAMLAR

Bergama kaymakamı F. Şengül:	Kültür ve bayındırlık işlerinde ve köy kanununun tatbikinde gösterdiği gayretten ötürü İzmir vilâyetince takdir edilmiştir.
---------------------------------	---

Bandırma Kay. Recep Ragıp:	Vazifesini ifada gösterdiği gayret ve muvaffakiyetten ötürü Balıkesir vilâyetince takdir edilmiştir.
-------------------------------	--

Pınarbaşı kaymakamı Celâl:	Kaza dahilinde mükemmel bir surette 5 yatı mektebi yaptırmak suretile vücade getirdiği eserlerden ötürü Kayseri valiliğince takdir edilmiştir.
----------------------------	--

Darende kay. Memduh Özden:	Nümerotaj işlerini lâıyk olduğu ehemmiyetle hazırlamış olduğundan ötürü Malatya valiliğince takdir edilmiştir.
-------------------------------	--

Nusaybin kay. Rauf Unal: Nusaybin civarındaki büyük bataklığın ehemmiyetli parçalarını kurutmağa muvaffak olduğundan vilâyetçe takdir edilmiştir.

MEKTUPÇULAR

Malatya mektupçusu İsmail Hakkı Tuncel: Kalem işlerinin çok iyi ve çabuk görülmesinde gösterdiği gayret ve faaliyetinden ötürü vilâyetçe takdir edilmiştir.

Kıdem tablosu tashihleri

Eskişehir nüfus müdürü iken Kütahya nüfus müdürlüğüne tahvil edilmiş olan Tahir Güranın kıdem durumuna itirazı üzerine sicilli gözden geçirildi. Kendisi 12 - 1 - 927 de birinci sınıf nahiye müdürü iken müktesep hakkı tanınmak şartile kadro zarureti dolayısıyla 20 lira maaşla Eskişehir nüfus müdürlüğüne tayin edilmiş ve 31 - 5 - 932 de 25 lira verilmek suretile hakkı tanınmıştır. Ancak 25 lira maaşlı sınıfa 12 - 1 - 927 de tayin edilmiş olmasına ve kendisine memurun kanununun 25 inci maddesine göre daha evvel bir yıl kıdem zammı verilmiş bulunmasına binaen 935 yılına ait çıkan altıncı tertip kıdemi tablosundaki durumu düzeltilirerek bu maaşlı memurların birincisi olmuştur.

KARARNAMELER

2

Kararname No. 3112

Birinciteşrin 1935 - Haziran 1935 devresine aid olarak hazırlanıp iktisat Vekilliğinin 16 - 8 - 1935 tarih ve 4000 - 1663 sayılı tezkeresile gönderilen ilişik (36) maddelik kontenjan kararnamesi ile listeleri; icra Vekilleri Heyetince 16 - 8 - 1935 de tetkik edilerek mer'iyete konulması onanmıştır.

16 - 8 - 1935

Kontenjan kararnamesi

Madde 1 — 1935 senesinin birinciteşrin, ikinciteşrin, birincükânun aylarile 1936 senesinin ikincikânun, şubat mart, nisan, mayıs, haziran aylarından ibaret dokuz aylık devreye ait ithal rejimi listeleri işbu kararnameye bağlıdır.

Madde 2 — Bu kararnameye bağlı S listesinde yazılı tarife pozisyonlarına giren eşya serbestçe memlekete girer.

Madde 3 — Bu kararnameye bağlı KL listesinde yazılı tarife pozisyonlarına giren eşya, Türkiye ile mal veya döviz esaslı kliring anlaşması yapmış memleketlerle İktisadî muvazene vaziyeti lehimize olup Türkiye ithalâtına karşı hususî hiç bir tahdidat koymamış bulunan memleketlerden getirildiği takdirde serbestçe mem-

lekete sokulur. İktisadî muvazene vaziyeti lehimize olan memleketleri İktisat Vekâleti tayin eder.

Madde 4 — İktisad Vekâleti 40 gün evvel ilân etmek şartile S listesinde yazılı tarife pozisyonlarına gören eşyanın hal müsaadesini üçüncü (maddede yazılı memleketlere (kısmen veya tamamen hasretmeğe salâhiyettardır.

Madde 5 — Bu kararnameye bağı V listelerinde yazılı tarife pozisyonlarına giren eşya, siparişlerinden evvel aid oldukları vekâletlerin izni alınmak şartile kontenjan dışında memlekete girer.

Bu eşya üçüncü maddede yazılı memleketler haricinden getirildiği takdirde ait olduğu vekâletten maada iktisat Vekâletinin de iznini almak lâzımdır.

Sihhat ve İçtimaî Muavenet Vekilliği umumî sıhhate lüzumlu olup ta V listesinde yazılı bulunmayan mevad için yukarıda yazılı şartlar dahilinde ithal müsaadesi verebilir.

Madde 6 — Bu kararnameye bağı K listesinde yazılı tarife pozisyonlarına giren eşya yanlarında yazılı dokuz aylık kontenjanlar dahilinde memlekete sokulur.

Madde 7 — Gümrük ve inhisarlar Vekâleti bu kararnameye bağı K listesinde yazılı dokuz aylık kontenjanları ait oldukları aylar arasında müsavat an ve gümrükler ihtiyaçlarına göre taksim eder.

Aylık kontenjan mikdarlarının nihayet yüzde on beşi vekâlet emrinde bulundurulup icabına göre lüzumlu olan yerlere verilir. Ancak her tayın nihayet yirmisinde bu yüzde 15 ler hemen gümrüğe dağıtılır.

Madde 8 — Her hangi bir ay içinde gümrüklere gelen eşya o ayın hissesini geçtiği takdirde fazlası mütea-

kib aylarda ve o ayların kontenjanlarına mahsuben ithal olunur.

Madde 9 — Kontenjandan istifade ederek mal ithal edecek tüccarın ithalâtta bulunacağı mahallin ticaret odasında mukayyed olması şarttır. Ancak mübadelei aynıye suretile kara hudutlarından yapılacak ve döviz tediyesini mucip olmayacak ithalâtı icra eden tacirlerin mahallî ticaret odasında mukayyed olmasına lüzum yoktur.

Madde 10 — Gümrüklere tevzi olunan aylık kontenjan mikdarından o ay içinde her hangi bir gümrükçe tamamen ithal olunamayarak açık kalan kısmını diğer gümrükler kontenjanına nakletmeğe ve bu bakiyelerin ertesi ay kontenjanına ilâvesine Gümrük ve inhisarlar Vekâleti mezundur.

Ancak bu nakiller bir kontenjan devresi zarfında yapılp devre nihayetinde kalan bakiyeler iptal olunur.

Madde 11 — Gümrüklerce kontenjanların tevziinde esas beyannamelerin teşçil sıra numarasıdır. Kontenjan mahsubunun gümrüklerce ilân tarihinden itibaren on beş gün içinde muamelelerini bitirerek gümrük resmini ödemiyenlerin beyannamelerine verilmiş olan kontenjanlar geri alınarak mahsubun yapıldığı ay zarfında olmak şartile sırası gelen diğer beyannamelere verilir.

Ancak eşyanın kîmyahanedede tahlilinin uzaması veya tarifeye tatbikinde ihtilâf vukuu gibi gerek gümrüğün ve gerek eşya sahiplerinin kusuruna affedilemeyecek sebepler dolayisile gümrük resmi on beş gün içinde yatırılmadığı takdirde bunlardan doğan zarurî gecikme günleri on beş günlük müddete zammolunur. Gümrük idareleri dahi, muamele alâkadarlar tarafından muntazaman takip edilmek şartile bu muameleleri ilân tari-

hinden itibaren aynı müddet içinde bitirmeğe mecburdurlar. "Bir beyanname muhteviyatından geri kalan eşya için yeniden verilecek olan müfrez beyannamelerle 15 gün içinde gümrük resmini vermediğinden dolayı sırasını kaybedenlerin beyannamelerine yeniden kontenjan sıra numarası verilir. Ve sıraya göre kontenjandan istifade ettirilir. Bu usul gerek umumî ve gerek ahdî kontenjanların tevzi inde tatbik olunur.

Madde 12 — Gümrük tarifesi kanununun 4 üncü maddesinin 1, 2, 3, 4, 5, 6, 8 inci ve beşinci maddesinin 2, 3, 5 6, 7, 8, 9, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18 inci fıkralarile onuncu fıkrasının A (üzüm, incir, portakal ve mandalin ihracına mahsus kesilmiş veya çatılmış tahta kutular hiriçtir.) Ve B bendlerine ve altıncı maddesinin 1, 2, 3 üncü fıkralarına giren eşya ile umumî tarifenin 855 inci numarasına giren, hududa yakın mahallerden büyük kaplar içinde getirilen içme suları kontenjan dışına ithal olunur.

Kullanılmış zatî ve ev eşyası yolcunun gelişinden itibaren altı ay sonraya veya gelişinden iki ay önceye kadar olan müddet içinde gelmediğinden dolayı resme tâbi tutulsa dahi kontenjan dışında ithal olunur.

Madde 13 — Hudutlarda mütemekkin ahalinin mübadelei ayniye şeklinde vaki ticaretleri neticesinde ithal edecekleri müteferrik mevad ve eşyayı ticariye kontenjan listelerinde mezkûr bulunmak şartile, Gümrükler Umum Müdürlüğünün müsaadesile gümrük kapılarında açılacak pazar ve panayırlarda aynen mübadele edilecek eşya kontenjan haricinde ve liste kaydile mukayyed olmaksızın ithal olunur.

Madde 14 — Ticaret muahedeleri hükümlerine göre seyyar ticaret memurları veya bunların adlarına hareket

ettikleri kimseler tarafından tekrar çıkarılmak üzere memlekete sokacakları nümune ve modeller kontenjana tâbi değildir.

Madde 15 — Kontenjan kararnamelerde ithaline müsaade olunan ve mevaddı iptidaiyeisi hariçten kabulü muvakkat usulile gelip-memlekette işlendikten sonra ihraç olunan eşyanın ihraç miktarlarında temsil edilen mevaddı iptidaiye kontenjan harici ithal edilir. Bu mevaddı iptidaiyeden memleket içinde kalan kısımların teminatı irad kaydolunmakla (beraber alâkadarlar hakkında 1918 sayılı kanun mucibince muamele olunur.

Madde 16 — Her hangi bir hükümle ithaline müsade olunan eşyanın müteamil zarfları da ayrıca resim versin vermesin serbestçe ithal olunur.

Madde 17 — Gümrük, tarifesinin müteferrik maddeleri dahilinde diğer eşya ile karışık zikrolunan elektrik, su, havagazı gibi ,sınaî ve beledî ihtiyaçlara hadim tesisatın daimî surette tebdili icap eden aksamile mamulatı dâhiliyeye tertip “Kombine,, suretile dahil olan muhtelif cins maddeler iktisat Vekâletince gümrüklere verilecek nümunelerine veya resimlerine muvafık olmak şartile tahdidat harici ithal olunur. Bu maddenin tatbikini teshil zımnında nümunesi evvelce ihzar edilmemiş olan aksam için gümrüklere gelen sandıklardan sahiplerinin rızasile gümrük idarelerince nümune alınabilir.

Madde 18 — Yolcu beraberinde olarak Türkiyeye gelen gümrük resmi bütün tutarı elli Türk lirasını tecavüz etmiyen ve ticarete arzedilmiyecek olan eşya ve hayvanat kontenjan harici olarak ithal olunur. Bu müvaridattan gümrük resmi yüz Türk lirasını tecavüz etmiyen eşya ve hayvanatı kontenjandan vareste tutmağa Gümrük ve İnhisarlar Vekâleti salâhiyettardır.

Madde 19 — Beynelmilel Yataklı Vagonlar Şirketine ait yataklı ve yemekli vagonlarla derunlarındaki demirbaş eşya furgonlar, salon vagonları ve demirbaş eşyası ve bu eşyanın tecdiden getirilen akşamı, listesi iktisat Vekâleti tarafından tasdik edilmek şartile ve mukabilinde döviz ihraç edilmemek üzere kontenjan harici ithal olunur.

Madde 20 — Mevcut mukavelelere ve ötedenberi cari teamüle müsteniden yaylâk ve kışlak için getirilip muayyen bir müddet sonra ihraç edilecek hayvanlar kontenjan harici geçirilir.

Madde 21 — Sahipleri tarafından gümrüklere terkedilerek 1549 numaralı kanun hükümlerine tâbi' bulunan eşya ile kaçak olarak yakalanan eşya veya gümrük depo ve antrepolarında terkedilmiş eşyanın veya kazazede olan gemilere ait hamuleden kazazede olan mallarla kara ve hava yolile gelen eşyadan yolda hasara uğrıyanların ithali Gümrük ve inhisarlar Vekâletinin tasvibine bağlıdır. Gümrüklere gelir iş Olup ta gümrük depo veya antrepolarında fevkalâde sebeplerle hasara uğramış eşyanın hasarzede kısımlarının ithali Gümrük ve inhisarlar Vekâletinin müsaadesine bağlıdır. Bu müsaade mahallî en büyük mülkiye memurunun veya izam edeceği zatın iştirakile teşekkül edecek bir heyet tarafından hasarın fevkalâde sebeplerden ileri geldiğini müsbit verilecek rapor üzerine ita olunur. Hasarzede olan malın cinsine göre ithal edilecek kısmı ayrılamazsa, ayrılamıyan kısım da beraber ithal olunur. Çuval, sandık, fiçı gibi kaplar içinde gelmiş olup ta hasara uğrıyan kısım ayrılmadığı takdirde çuval, sandık, fiçı muhtevasi ithal olunur.

Birinci ve ikinci fıkralarda mevzuu bahis mallardan ve eşyadan uyuşturu maddeler, sakarin ve emsali gibi

ithali esasen Sıhhat ve İçtimaî Muavenet Vekâletinin iznine bağlı olanların ithali için mezkur fıkralar mucibince aranılan tasvib ve müsaade yine Sıhhat ve İçtimaî Muavenet Vekâletinden istihsal edilir.

Madde 22 — Bu kararnameye bağlı S ve KL listelerinde ithali serbest olan eşya posta ile ithal olunabilir. Bir kilograma kadar basılmış kâğıtlar tahdit harici ithal olunur.

Madde 23 — Ait oldukları makamların müsaadeleriyle kontenjan harici olarak ithal edilecek eşyayı havi posta müraselâtı bu makamların önceden alınmış müsaadesile ithal olunur.

İthali müsaadeye bağlı olan posta maddeleri için önceden müsaade alınması kâfi olup sonradan faturaların tasdikine lüzum yoktur.

Madde 24 — Kolipotstal ile gelecek makine yedek aksamı tahdit harici ithal olunur.

Madde 25 — Bu kararnameye bağlı KL ve K listelerinde yazılı eşyadan numune olarak getirileceklerle dahilde mümasili imal edilmek üzere hariçten celbedilecek numunelerden kıymeti elli lirayı geçmiyenler, Devlet müesseseleri tarafından rakip memleket mahsullerinin vaziyet, ambalâj, tasnif ve teşhir tarzlarını alâkadarlara göstermek maksadile getirilecek nümunelik her nevi emtia veya bu emtiaya mahsus ambalaj nümuneleri, veya bu ambalâj ve tasnifleri veya üzerlerine mevzu marka ve işaretleri yapan makine ve aletler iktisat Vekâletinin tasdikile tahdit harici ithal olunur.

Madde 26 — Dahilden tedarik edilemediğinden dolayı kliring veya tevazün esaslı bir anlaşma ile bağlı olduğumuz veya İktisadî muvazene vaziyeti lehimize bulunan bir memlekettten getirilmesinde zaruret görülen

ve mer'î hükümlere göre serbestçe ithal olunamayan veya (kontenjana tâbi bulunan eşya, siparişlerinden evvel behemehal İktisat Vekilliğinden izin alınmak şartile tahdit harici memlekete sokulur. Bu eşya için, menşesine göre serbest döviz verilmesi icap eden ahvalde sipariştin evvel Maliye Vekilliğinin de muvafakatini almak lâzımdır.

Madde 27 — Eşhas namına hariçten hediye olarak gönderilen ve kıymeti on lirayı geçmiyen eşyanın ithali serbesttir. Kıymeti elli liraya kadar olan eşyanın ithaline de İktisat Vekâleti izin verebilir.

Madde 28 — İhraç mallarımızın işleme ve ambalâjında kullanılan ve ithali bu kararnamede yasak edilmemiş bulunan maddeler İktisat Vekâletinin tasdikile tahditsiz olarak girebilir.

Madde 29 — Yeniden tesis ve tevsi olunacak sınaî müesseselerle işletme müesseseleri tarafından celbedilecek tesisat ve makinelerin kontenjan harici ithali için alâkadarların en az üç ay evvel iktisat Vekâletine müracaatleri lâzımdır. Bu madde hükmüne göre İktisat Vekâletinden alınmış ve alınacak olan müsaadelere istinaden getirilecek tesisatın iktisat Vekâletince verilen müsaade tarihinden itibaren nihayet altı ay zarfında ithal edilmesi lâzımdır. Bu müddet iktisat Vekâletince temdit edilebilir.

Madde 30 — Müessesat veya ticarethanelerin, bilâbedel tevzi ettikleri reklâm mahiyetinde olan eşya ile cemaatlara hayır ve spor cemiyetlerine ve umumî müessesata teberru suretile gelen eşya iktisat Vekâletinin tensib ve tasdikile kontenjan harici ithal olunur.

Madde 31 — Madenler istihsal ve ihracı için hariçten getirilecek mevad siparişinden evvel iktisat Ve-

kaletinden müsaade almak şartile kontenjan dışında ithal edilir.

Madde 32 — Merkezi dışarıda olup ta Türkiye'deki muameleleri, şubeleri veya umumî vekilleri tarafından tedvir olunan müesseselerin dahilî muamelâtta kullandıkları ve yeknesak olması zarurî çek ve karneler gibi levazım ile seyahat acentalarının mütekabilen satışını taahhüt ettikleri nakil vasıtaları biletleri, karşılığında döviz verilmemek şartile ve iktisat Vekâletinin tasdikile tahdit harici ithal olunur.

Madde 33 — Devlet bütçesi ile hususî ve mülhak bütçelerden ve imtiyazlı veya inhisar işleten müessese ve şirketler tarafından bedeli verilmek üzere memleket dahilinde Türk parasile yapılacak ecnebi eşyası mubayaatı her türlü takyidattan hariç ve serbesttir.

Birinci fıkrada yazılı daire, müessese ve şirketlerin memleket dışından satın alacakları ecnebi eşyası bu kararnamenin hükümleri dahilinde memlekete sokular. Bu eşya anlaşma mevcut bir memlekettten getirildiği takdirde gerek ithal gerekse tediye muamelesi o memleketle mevcut anlaşma hükümlerine bağlıdır. Aynı, daire, müessese ve şirketler tarafından bu kararnamenin, 3 üncü maddesinden istifade etmiyen bir memlekettten getirilecek eşya için evveleminde İcra Vekilleri Heyetinden döviz müsaadesi almak lâzımdır.

Madde 34 — 2 - 2004 sayılı kararname kaldırılmıştır.

Madde 35 — Bu kararnemeye bağlı listeler 1 haziran 1929 tarih ve 1499 sayılı Gümrük Tarifesi Kanunile bu kanunda değişiklikler yapan 31 mayıs 1933 tarih ve 2255 sayılı kanuna bağlı ithalât umumî tarifesi numaralarına göre tanzim edilmiştir.

Madde 36 — Bu kararname bir birinciteşin 1935 tarihinden muteberdir.

“2004,, sayılı kararname ”2934,, sayılı Resmî Gazetededir.
 “1499,, „ kanun ”1230,, „ „ „
 “2255,, „ „ ”2415,, „ „ „

S. Listesi

Tarife No.

Mülâhazat

17	
47 B.	
48 B.	
51 A.	
54 A. 1.	
64 A.	
69	
72 C.	
73 C.	
79	Yalnız makinelerde kullanılan sahtiyan
98 A.	
100	
119	Yalnız sıhhî baldırlık ve korsa
125 A. 1	
129 B.	
144	Yalnız varis çorapları, sıhhî korsalar, süspansuarlar
162	Yalnız tapyoka
166	
167	
170 B.	
197 C.	
210	
240	
241	

Tarife No.	Mülâhazat
242	Anason müstesna
244	
245	
248	
249	
250	
251	
261	Yalnız sanayide kullanılanlar
264	
271	
272 B. C.	
273	
277 C. V. Z.	
277 T.	Yalnız gom kopal, gom styrax elemi
279	
284 C.	
288 A.	Yalnız yumurta ambalâjı için rende talaşı
289	
290	
294	
295	Yalnız ağaçtan her nevi dokuma tezgâhı ve akümülâtör mücerridleri ve aksamı
296	Yalnız akümülâtör mücerridleri
295 B.	
301	
304	
307 A, 3. B.	
308	

Tarife No.	Mülâhazat
311 A	
312	
313	
315	
316	
320 A	
328 A.	Yalnız gazete kâğıdı
336 B	Yalnız hendese kâğıdı ve emsali
346 D	
348	
349	
350	
351	
354 B	
355	
357 A.	Yalnız kâğıd çimento torbaları ve meyveleri ağaçta iken kurttan koruyan kese kağıtları.
358	
360	
370 B	Yalnız 20 numaradan yukarı olanlar
370 C	
375	
387	Yalnız sıhhî korsa ve kemer imaline mahsus şeridler
392	Yalnız Amerikan bezinden yapılmış dikiş
393A.	patronları
398	Yalnız sıhhî baldırlık, karın ve kasık bağları ;

Tarife No.	Mülâhazat
403	
409 A.	Yalnız manilâ ve sizal .
409 C.	
412	
415	Yalnız her nevi balık ağları
417	
421 A. 1.	Yalnız hortum, makine kolanları band
424	halinde tasir torbaları ve kovalar
425	Yalnız vagon ve mavuna örtüleri
431	Yalnız sıhhî baldırlık, karın ve kasık: bağları
440	
456	Yalnız dökümcü kumu ve su filtre kumu
462	
464	Yalnız sanayide kullanılan her şekilde süngertaşı
465 B.	
467 C.	Yalnız büyüklerimizin heykelleri
468	Yalnız tasfiye toprağı, kaolin, feldspat: ,ve
471	ateş toprağı
477 A.	Yalnız asfalt ve bitümen ve elyaf halinde amyant
477 H. V.	
479	
482	
486	
489	
492	

.Tarife No.	Mülâhazat
493	
506	
507	
508	
509	
513	
514	
516	
517	
518	
521	
540	
546	
548 A.	
550 A. 1. B.	
551 C	
553 A.	
554 C	
556 A.	
559 A. 1. 2. B.	
569 A. B.	
570 A. C.	
574 H	
575	
576 B.	Yalnız pasta ve kremi tüpleri ve tıbbi müstahzarlara ait yazılı, yazısız, boyalı boyasız kapsüller.
576	Yalnız resim klişeleri.
577 D. H.	
578	

Tarife No.Mülâhazat

- 579 A. B. . Yalnız pasta ve krem tüpleri ve tıbbî müstahzarlara aid yazılı, yazısız, boyalı boyasız kapsüller
- 580 A. B. D.H
- 581
- 583 B.
- 584 A. B.
- 585 A. B. 2,
- 586
- 587 A.
- 591 A.
- 597 A. C,
- 599 dan 605 e kadar (605 dahildir)
- 607 A. B. C.
- 608 den 612 ye kadar (612 dahildir)
- 617 B. Yalnız tıbbî, ilimi, öğretici ve aktüalite-filimleri ,
- 620
- 623
- 627
- 628
- 629
- 636 A. C.
- 653 B.
- 654
- 661/1
- 666/2 E. F ,
- 667 D.
- 675
- 677

<u>Tarife No.</u>	<u>Mülâhazat</u>
680	
687	Yalnız deniz mahsulleri sayılı için her nevi tekne
688 A.	Yalnız demirden olanlar
692	
695 B. C. D.	(Petrol müstesnadır)
696 ,	
699	Yalnız linyit kömürü mumu
700 A.	Yalnız mavi ve ombra ve kolkotar
705	Yalnız ağaç aşısı macunu
706	
710 A. B. C. D,	
711 den 730 a kadar (730 dahil)	
731 B.	
732 B.	
733 den 744 e kadar (744 dahil)	
745 B. C.	
746	
747 B.	
748	
749 A. B. C.	
750	
751	
752	
753	
754 A. B. C. D. H. V. Z, H, Y, K,	
755	
756 B.	Yalnız oksijen
757	
758	

Tarife No.Mülâhazat

759

762

764 den 772 ye kadar (772 dahil)

774 den 780 e kadar (780 dahil)

782

784

786 dan 791 e kadar (791 dahil)

793

794

796

797 A.

798

799

800

801

802

805

810

812 B. C. D. H.

813

815

816 A. C.

817

818

819

820

824 den 852 ye kadar (852 dahil)

853 C

Tababette, baytarî ve dişçilikte kullanılan alât ve edevatın bircümle yedek parçaları.

K L. Listesi

<u>Tarife No,</u>	<u>Mülâhazat</u>
23 A. B.	
25	
30	
31	
32	
33 A.	
43	
44	
45	
54 A 2	
64 C.	
66	
67 ,	
68	
76	
89	
90	Yalnız sıırım
91	Yalnız sıhhi ve tıbbi yastıklar
99	
102 A	
103 ,	
105	
108	
112	Yalnız band halinde tasir bezleri ve torbaları, makine kolonları ve kartları
115 B. C. D. ,	
126 ,	
130	
131	

<u>Tarife No.</u>	<u>Mülâhazat</u>
132 A. ,	Yalnız büret ve şap iplikleri
133	
148 A. 1	
164	(Her nevi kokulu nişasta müstesna)
165 ,	
169 ,	
173	
211	
228	
230	
231	
234 C. ,	
239	Yalnız tarçın ve karanfil
262	
263	
266 A.	
267	
270	
274	
275	
276H.	
277 A.	Yalnız zamkı arabi
277 H. H.	
278	
280	
281	
285	
286	
298	
300	

Tarife No,Mülâhazat

302

305

307 C. D.

321

323 B. C.

325

326

327

330

331

332

333

334

335

337

342

343

345

353

361 B.

363

366 B. C.

367

368

369

371

372

373

376

387

.

Yalnız yazı makineleri şeridi imaline
mahsus band halinde şerid

<u>Tarife No.</u>	<u>Mülâhazat</u>
389	Yalnız pamuktan hortum makine kolanı, ,tasir torbaları ve tasir bezleri ve motor kapot fitilleri
390	
391	
396	
399	
413	
416	
421 C.	
423	
441	
442	
443	
444	
445	
446	
448	.(Lâstik sünger hâriçtir)
449	
450	
451	
452	
453	
454	
455	Yalnız elektrik motorlerinde tecrid maddesi olarak kullanılmağa mahsus muşamba şerid
459	
461 C.	
463	

<u>Tarife No.</u>	<u>Mülâhazat</u>
474	Yalnız terzi sabunu ve bilardo tebeşiri
475	Yalnız diamand noir
476 A. B.	
477 B. D.	
483	
484	
485	
487	
488	
490	
495	
496	
497	
498 A.	
499 A.	
500	
501	
505	
510	
515	
519	
520	
523	
524	
526	
527	
528 A. B.	
529B. C.	
530	
531	

<u>Tarife No.</u>	<u>Mülâhazat</u>
533	
534	
536	
538	
539	
541	
544 A. B	
545	
548 B	
549	
550 A. 2.	
551 A.B.	
552	
553 B.	
554 B.	
555	
556 B.	
557 A. B.	
558	
559 A. 3,	
560	
562	
563	
564	
565 A. B,	
567	
569 C. D. H.	
570 B. D.	
571	
573 A. B.	

Tarife No.Mülâhazat

574 B. D.

576 A.

577 B. (Köhne mamulât hariç)

582

585 B. 1.

593

594

595

597 B.

598

606

607 D. H. V. Z.

613

614

Bu numaraya giren eşyadan dürbünlerin, yalnız sekiz defaya kadar büyütenlerinin ithali serbesttir. Daha fazla büyüten dürbünlerden Vekâletlere aid olanların ithali bu vekâletlerin müsaadesine bağlıdır. Vekâletlere aid olmayanlar için ısmarlanmadan evvel Millî Müdafaa Vekilliğimden izin alınmak lâzımdır.

615 den 619 a kadar (619 dahil)

621

624

625

626

632

633

634

635 B.

<u>Tarife No.</u>	<u>Mülâhazat</u>
648	
652	
653 A.	
662	
663	
665	
667 A. B. H. V.	
669 A.	
670	
671	
676	
679	
681	
682 A.B.1.C.H.V.	
689	(Dombaz müstesna)
690	
693	
695 B. C. D. (Yalnız petrol)	
697	
698	
702	
703	
704	
707	
709	
710 H. V. Z.	
747 A.	
754 T. L. M.	
756 C.	Yalnız gazoz ve buz fabrikalarının iptidâî maddelerini teşkil eden temyiz edilmiş amonyak gazı

Tarife No.Mülâhazat

756 Ç.
 763
 773
 792
 812 V.
 816 B.
 821
 853 A.
 861

**Siparişinden evvel aid oldukları Vekâletlerden izin
 alınması lâzımgelen eşyaya aid
 (V) listeleri**

Tarife No.Mülâhazat

Sıhhat Vekilliği listesi

234 D.	
631	Ziraatta kullanılanlardan maadası
745 A.	Sıhhî ihtiyaç için
760	Ziraatta kullanılanlardan maadası
783	
803	
806	
807	
811	
814	
822	
823	
853 B.	

Tarife No.Mülâhazat

854

...

Yaralıların ilk tedavisine mahsus olan harp paketi namı altındaki sargılar, denikotizan aletleri ve mayiler.

Gümrük ve inhisarlar Vekilliği listesi

214 den 220 ye kadar (220 dahildir)

253

254

255

257

303

339

340

476 C.

630

635

637

638

639

642 den 647 ye kadar (647 dahildir)

Ziraat Vekil iği listesi

1 den 16 ya, kadar (16 dahildir)

71 C.

151

152

153

Tarife No.Mülâhazat

155

223Bu numaraya giren maddelerden pancar tohumları-
nın ithal müsaadesi yalnız Ziraat Vekilliği müessesatı ile
şeker fabrikalarına verilir.

256

258

259

364A.

622

631

Yalnız ziraatte kullanılanlar

650

664

760

Yalnız ziraatte kullanılanlar

İktisat Vekilliği listesi

—

Yalnız mensucat fabrikalarında kullanılan
silindir çuhası

—

Filtre bezleri'

188

Yalnız tasir fabrikaları için, 9 aylık
2700 ton kopra

203

208A.

307A.

Sanayide kullanılan kamçı süpürgeleri

379

Yalnız mensucat fabrikaları için dekatir bezi

472

Yalnız kiremit fabrikaları için alçı

481C. D.

529A.

649

<u>Tarife No.</u>	<u>Mülâhazat</u>
651	
656	
657	
658	
659	
660	
661	
664	Çırçır makinesi ve topu
666	
666/2 A. B. C. D.	
694 B. C. 2	
695 A.	
745 A.	
756 C.	Yalnız asid karbonik

Maliye Vekilliği listesi

352

Müdafaa Vekilliği listesi

640
641
678

K listesi 9 aylık kontenjan

	<u>Kilogram</u>
125 A 2	5.400
177	2.700'

	<u>Kilogram</u>	
178	1.350.000	Yalnız Suriye, Mısır ve Yunanistan için
213 B	810.000	
227	94.500	
233 B	4.500	
236 A	81.000	
272 A	13.500	
276 C	324.000	
D	162.000	
374	72.000	
469	675.000	Yalnız siman fondu
469	225.000	Yalnız çinicilikte kullanılan beyaz çimento
472	27.000	
525 B	81.000	
529 D 2	40.000	
532 A 1	270.000	
B	18.000	
C	108.000	
D	135.000	
543	94.000	
674	18.000	
700 A	45.000	
B	81.000	
708	9.000	
861	13.500	

TAMİMLER

Başvekâletten:

Genel nüfus sayımı hazırlıklarının sayım mıntakaları teşkil ve sayım memurlarının tayini safhasına yaklaşıp olduğu ancak bu hazırlıkları yapan bazı yerlerdeki dairelerce kendi memurlarının bu işte çalıştırılmalarına itiraz edildiğinin görüldüğü İstatistik Umum Müdürlüğünden bildirilmiştir.

Sayım Kanunu okuryazar herkesi sayım işlerinde gösterilecek vazifeyi ifaya mecbur tutulmuş ve bundan istisna edilecekler de İcra Vekilleri karare ile tesbit edilmiştir. Memleketin birçok yerlerinde sayımın sıhhat ve muvaffakiyetle başarılması devlet ve mahallî idarelere mensup memurların bu işte çalıştırılmalarına mütevakıftır. Bu sebeple İcra Vekilleri Heyeti karare ile istisna edilen zümreler haricindeki bütün memurların vali, kaymakam, nahiye müdürleri tarafından gösterilecek sayım vazifelerini derhal kabul etmeleri ve âmirlerinin de bu tayinlere itiraz eylememeleri gerektir. Aksi takdirde sayım işinde teklif edilen vazifeyi kabul etmiyen memurlarla kabul etmelerine mâni olacak âmirlerin Sayım Kanununa tevfi kan 10 - 50' lira para cezasile cezalanacaklarının alâkadarlara kesin olarak bildirilmesini ve bu suretle ceza görece k memurlarını Başvekâlete bildirilmesi tamimen tebliğ olunur.

NÜFUS İŞLERİ U. M.

Ş III

Sayım işleri H.

1 — 8/5/935 tarih ve 2/2510 sayılı İcra Vekilleri Heyeti kararıyle istisna edilenlerden gayri Devlet teşkilâtına mensup bilûmum işyarların sayım işlerinde verilecek vazifeyi bilâteahhur ifa etmelerine ve bundan imtina edenler hakkında kanunen gereken muamelenin yapılmasına dair Başvekâlet Yüksek Makamından alınan emrin bir örneği bağlanarak gönderilmiştir. Bu hususta icap edenlere ehemmiyetle tebligat ifasiyle bu dairede muamele yapılması tamimen ve ehemmiyetle rica olunur.

2 — Umumî Müfettişliklere, Vilâyetlere, Teftiş Heyeti Reisliğine ve Vekâlet dairelerine yazılmıştır.

16-8-935

SURET

Genel nüfus sayımı hazırlıklarının sayım mıntakaları teşkili ve sayım memurlarının tayini safhasına yaklaşmış olduğu ancak bu hazırlıkları yapan bazı yerlerdeki dairelere kendi memurlarının bu işte çalıştırılmalarına itiraz edildiğinin görüldüğü İstatistik Umum Müdürlüğünden bildirilmiştir.

Sayım Kanunu okuryazar herkesin sayım işlerinde gösterilecek vazifeyi mecbur tutmuş ve bundan istisna edilecekler de İcra Vekilleri kararıyle tesbit edilmişti. Memleketin birçok yerlerinde sayımın sıhhat ve muvaffakiyetle

başarılması Devlet ve mahallî idarelere mensup memurların bu işte çalıştırılmalarına mütevakıftır. Bu sebeple İcra Vekilleri Heyeti kararıyle istisna edilen zümreler haricindeki bütün memurların vali, kaymakam, nahiye müdürleri tarafından gösterilecek sayım vazifelerini derhal kabul etmeleri ve âmirlerinin de bu tayinlere itiraz eylememeleri gerektir.

Aksi takdirde sayım işinde teklif edilen vazifeyi kabul etmeyen memurlarla kabul etmelerine mâni olacak âmirlerin Sayım Kanununa tevfikân 10-50 lira para cezasıyla cezalandırılacaklarının alâkadarlara kesin olarak bildirilmesini ve bu suretle ceza görecek memurların Başvekâlete de bildirilmesini tamamen rica ederim.

VİLÂYETLER İDARESİ U. M.

Ş II

Hulâsa:

Ahvali umumiye raporlarının
yılbaşında gönderilmesi H:

Sayı : 2499

Ek: 15/VIII/933 gün ve 3475 sayılı tamime:

1 — Vilâyetlerce yapılacak veya teklif edilecek bütçe ile alâkalı birçok işlerin, o senenin bütçesinin tanziminde göz önüne alınabilmek ve emniyet ve jandarma dairelerince hazırlanmakta olan yıllık suç istatistiklerinin tamamım ihtiva edebilmesi düşüncesiyle vilâyetlerin genel durumlarını

gösterir raporların bundan sonra Birincikânun sonunda yazılması daha faydalı görülmüştür.

2 — 15/8/933 gün ve V. İ. Ş. 2. 3475 sayılı umumî emre göre vilâyetlerce bu ay içinde vekâlette bulundurulması gereken 934 malî yılına ait raporlar son defa olarak gene o şekilde gönderilecek ve bu tebliğ mucibince hazırlanacak raporlar, 934 İkincikânun ayının birinci gününden 935 Birincikânunun son gününe kadar geçen bir yıl içinde yapılan ve tasarlanan işleri ihtiva etmek üzere, en geç 936 Şubat ayı zarfında Vekâlette bulundurulacaktır.

3 — Raporların tanziminde iki Temmuz 1928 gün ve 3000 sayılı tamimde yazılı esaslardan ayrılmamalı ve bilhassa bu raporların tek takrirlik kâğıtlar üzerine yazılan ikinci nüshalarının, her daireyi alâkadar eden kısımlarının ayrı ayrı kâğıtlara yazılmasına itina edilmelidir.

Yukardaki izahata göre muamele ifası tamamen tebliğ olunur.

4 — Resen vilâyetlere ve umumî müfettişliklere tebliği için vekâlet dairelerine yazılmıştır.

24-7-935

Ş II

Hulâsa:

T. Kültür Kurumunun
eşya piyangosu hakkında:

Sayı : 2529

Türk Kültür Kurumu Genel Sekreterliğinden alınan bir mektupta:

1 — Türkiye içinde satılmak ve geliri kurumun okul ve

yurdlarına harcanmak üzere beheri birer liradan 60000 biletlik bir eşya piyangosu yapılmasına müsaade istenilmekte ve bilet satışı 15/VIII/935 ten 15/XII/935 e kadar devam edecek olan bu piyangoda 15400 liralık ikramiye dağıtılacağı ilâve edilmektedir.

Umumî menfaatlere hâdim ve mevcudiyet ve nizamnamesi hükümetçe musaddak olan kurumun bu piyangoyu tertip etmesinde kanunî bir mahzur görülmediğinden tevzi olunacak biletlerin satışına müsaade edilmesi tamimen temenni olunur.

2 — Vilâyetlere, U. Müfettişliklere yazılmıştır.

25-7-935

Ş II

Hulâsa:

Adlî tabir ve ıstılahların kılavuzda bulunmıyanlarının kullanılması H:

Sayı : 2600

1 — Adlî tabir ve sıtılahlar yerine, kılavuzda bulunmıyan indî tabirlerin kullanılmamasına dair Başbakanlık yüksek katından Adliye Bakanlığına havale buyrulan Şurayı Devlet Reisliğinin 22/23-5-935 gün ve 211/12833 sayılı yazısı ile Adliye Bakanlığından bakanlığımıza yazılan 22/7/935 gün ve 255/197 sayılı tezkerenin tasdiki örnekleri iliştilererek gönderildi.

Özüne göre muamele yapılması tamimen tebliğ olunur.

2 — Vilâyetlere, Umumî Müfettişliklere ve Vekâlet dairelerine yazılmıştır.

27-7-935

**Adliye Vekâletinin 22/7/935 gün ve 255/197 sayılı tezkeresi
örneğidir**

Adlî tabir ve ıstılahlar yerine kılavuzda bulunmıyan indî tabirlerin kullanılmamasına dair olup 15/7/935 günlemedi derkenarla yüksek Başvekillikten havale buyrulmuş olan Şûrayı Devlet Reisliğinin 22,23/5/935 günlemeçli ve 211/12833 sayılı yazısının tasdikli örneği birlikte sunuldu.

Ceza mahkemeleri usulü Kanununun elde bulunan tadil lâyihasında adlî tabir ve ıstılahların Türkçe teşkilleri tesbit edilmekte bulunmuş olduğundan, bu lâyihanın kanunlaşmasına kadar adlî ıstılahlar yerine kılavuzda bulunmayan tabirlerin kullanılmaması lüzumu C. M. U. likleri ve mahkemelerle istintak ve icra dairelerine tamimen tebliğ edilmiştir.

Keyfiyetin yüksek vekâletlerince de icap edenlere emir ve tebliğine müsaadeleri rica olunur.

**Şûrayı Devlet Reisliğinin 22,23/5/935 gün ve 211/12833
sayılı tezkeresi örneğidir**

Yüksek Başbakanlığa

Ceza işlerinde adaletin gereğiyle yerine getirilmesi için muhakemenin ilk yüzü ve temeli olan tahkikat işinin sağlam tutulması ve bunun için de bu yoldaki adlî belgelerin çeşit manalara gelen kelime ve tabirler bulunmaksızın açık.

yazılı ve anlayışlı bulunması pek lâzım iken bazı idare heyetlerinden gönderilen ceza kararlarında kılavuzda yeri bulunmayan ve ne demek istendiği açıkça anlaşılamayan indî tabirlerin kanunî tabir ve ıstılahlar yerine kullanılmakta olduğu görülmekte ve bu yüzden tahkikat dosyaları Şûraca geri gönderilmekte ve cezada pek kuvvetli, bir esas olan acele prensipi bozulmaktadır.

Ceza mahkemeleri usulünde maznunlar için kıymetli adalet garantisi olarak konulan tabirlerin yerlerine alâkalı merciler tarafından Türkçe ıstılahlar konulmadıkça idare heyetlerince kılavuzda yeri bulunmayan ve manası anlaşılmıyan tabirlerin kullanılmaması için iktiza edenlere tebligat yapılmasına emir buyrulmasını arzederim.

Ş II

Hulâsa:

7 inci cilt istatistik yılığına
konulacak malûmat hakkında:

Sayı : 2601

Ek: 4/12/934 gün ve V. İ. Ş. 2. 4808 sayılı yazıya:

İstatistik Umum Müdürlüğünce hazırlanmakta olan 7 inci cilt istatistik yılığına konulmak üzere 933-934 senelerindeki kaza, nahiye ve köy adetleri istenmiş ve 929-932 senelerine ait rakamlarda da bir yanlışlık olup olmadığının gözden geçirilerek düzeltilmesi bildirilmişti.

Vilâyetlerden alınan rakamların tevhit ve tetkikinde hemen kâffesinin evvelce 929-932 seneleri için vermiş olduk-

ları rakamları değiştirdikleri görölmüştür. Bu sebepten evvelce verilmiş olan 929-932 senelerine ait mevaki adedi ile 933-934 seneleri için verilen mevaki adedi (bilhassa köyler) arasında ehemmiyetli farklar husule gelmiş ve bu malûmatın yeniden ve esaslı bir şekilde toplanmasına lüzum hâsıl olmuştur.

Ekli olarak gönderilen cetvelin üst kısmında bu defa verdiğiniz rakamlar aynen gösterilmiştir. Bu senelerde vilâyetiniz çevresinde mevcut kaza, nahiye ve köy adetleri üzerinde yeniden tetkikat yapılarak elde edilecek en sahih malûmatın alt kısmındaki cetvele ve seneleri hizasına ve hangi senede hangi mevaki adedinde eksiklik veya fazlalık vukubulmuşsa esbabının da izahat sütununa kısaca dercedilerek bu cetvelin aynen en geç Ağustos 935 gayesine kadar vekâlette bulundurulmasının ehemmiyetle ve bizzat takip ve temini temenni olunur.

26/7/935

Vilâyeti
Evvelce verdiğiniz rakamları gösterir cetvel

Seneler	Kazalar	Nahiyeler	Köyler	Yekûn İzahat
1929				
1930				
1931				
1932				
1933				
1934				

Bu defaki tetkikat neticesinde doldurulacak cetvel

Seneler	Kazalar	Nahiyeler	Köyler	Yekûn İzahat
1929				
1930				
1931				
1932				
1933				
1934				

Ş II

Hulâsa:

T. Tayyare Kurumuna hava
tehlikesini bilen aza
kaydedilenler H.

Sayı : 2642

1 — Vilâyetiniz çevresinde şimdiye kadar Türk Tayyare Kurumuna hava tehlikesini bilen kaç asıl üye kaydedilmiştir. Taahhütleri yekûnu nedir?

2 — Yardımcı üye olarak kaç kişi kaydedilmiştir. Yardımları mecmuu kaç liradır?

3 — Üye yazılan memur sayısı kaçtır. Yardım ve taahhütleri yekûnu kaç lira tutmaktadır. (Muvazanei umumiyeden maaş, ücret alan memurlarla hususî bütçelerden maaş veya ücret alanlar ve bunların yardım ve taahhütleri yekûnları ayrı ayrı gösterilmelidir.)

Yukarıki maddelerde yazılı malûmatın çabukça bildirilmesini rica ederim.

4 — Bütün vilâyetlere ve müfettişliklere yazılmıştır.

31-7-935

Ş II

Hulâsa:

Mülkiye müfettişlerinin teftiş
esnasında gördükleri yolsuz işler
H:

Sayı : 2643

I — Birçok yerlerde telefon, bekçi elbise ve fişenkleri,

Kızılay ve Çocuk Bakımı Kurumlarının makbuz ve rozetleri Tayyare ianesi ve muhtelif piyango biletleri nam ve hesabına toplanan paraların yolsuz ve suiistimallerle karışık bulunduğu hakkında mülkiye müfettişi A. R. Noyan tarafından vekâlet makamına verilen raporun tasdikli bir örneği iliştilererek gönderildi.

Hayır cemiyetlerinin iane ve rozet bedellerinin ve piyango biletlerinin satışlarının muhtelif vasıtalarla yapılması mümkün olduğu halde bu işe jandarmanın karıştırılarak cebri vasıtalarla bilet ve rozet parası toplanması asla tecviz olunamayacağından halk üzerinde fena tesirler yapması tabii olan bu gibi hallere meydan verilmemesi ve bekçi, telefon tesisatı ve saire gibi işler için toplanan paraların herhangi bir suretle suiistimal edilmesine meydan bırakılmaması tamimen tebliğ olunur.

2 — Vilâyetlere ve Umumî müfettişliklere yazılmıştır.

31-7-935

Mülkiye Müfettişi A. R. Noyanın raporu suretidir

1 — Teftişi için Vezirköprü ve Havza kazalarında bulunduğum sırada Samsun vilâyetinden kazalara jandarma numarasile yazılan bir tahriratta vilâyet dahilindeki köy bekçilerinin hepsinin bir tarzda elbise giymeleri için Samsunda bir müessese ile beher takımı on buçuk liraya mutabık kalındığından kazadaki bekçi adedi kadar bu miktar paranın her köyden toplanılarak irsali bildirildiği ve sonra da tekit olunduğu anlaşılmıştır.

Bütün teftişlerim ve tahkiklerimde kazaların telefon, bekçi elbisesi, bekçi tüfenklerinin fişekleri paraları ve Himayeietfal, Hilâiahmer, makbuz ve rozet paraları, Tayya-

re ianesi, muhtelif piyango biletleri bedeli namlariyle birçok paralar toplamaları dolayısıyla yapılan yolsuz hareketler ve suiistimallerle karşılaşıyorum. Umum Jandarma Kumandanlığının jandarma kıt'alarına birçok defa yazarak jandarmaların bu gibi işlere karışmasını menetmesine rağmen gene jandarma daireleri bu işlerle alâkadar olup para topluyor. Nitekim geçen sene Havzada yaptığını tahkikat ve eski mülkiye müfettişi Niyaziden aldığını Gümüşhacıköy kazası jandarma kumandanı hakkındaki tahkikat bunu gösterdiği gibi diğer bir takım yerlerde de bu vaziyetleri gördüm.

Bazı yerlerde bu işlere sade jandarmalar değil kaymakamlar, jandarma kumandanları, nahiye müdürleri ve tahrirat kâtipleri de karışıyorlar. Paralar bunların ellerinde kalıyor. Hesaplarını vermiyorlar, suiistimal ediyorlar. Bundan başka muhtarlar da bu vesilelerden istifade edip fazla para topluyorlar. Bu hal zimmetlere suiistimallere sebep oluyor.

Bekçilerin bir tazda elbise giymeleri bittabi elzemdir. Fakat terzisi tüccarı olan bu muhitlerde bu işi her kazanın münakaşaya koyarak nümunesi veçhile aynı kumaştan ölçü üzerine mahallinde elbise yaptırıp paraya hiç el sürmeksizin muhtarların kararlaştırılan tüccara doğrudan doğruya paraları vererek elbiseleri almaları mümkün ve bu şeklin daha ucuza mal olacağı anlaşılmaktadır. Nitekim Havzadaki terziler aynı kumaştan ve nümune veçhile bir takım elbiseyi yedi liraya yapacaklarını söylemektedirler.

Keza kazalarda yapılacak telefonların parasız verilip alınmak suretiyle Ziraat Bankası şubelerine veya postahanelere getirilmesi ve muhtarların paraları buralara verip telefonları almaları kabil ve bunun da yalnız kaymakamlığın müesseselerle muhabere edip en iyi ve ucuz kim ve

rince ondan alınmasına delâlet etmesi kâfi iken usulsüz ve jandarmalarla para toplanmak ve bu esnada halka dayak atılmak ve toplanan paraları suiistimal edilmek gibi vak'alar hâdis olmaktadır.

Gene bekçilere verilen tüfenklerden zayi olan fişeklerin tazmini için de paraların köylerce doğrudan doğruya mal sandığına yatırılıp makbuz alınması lâzımgelirken paraları karakol kumandanlarının, bölük kumandanlarının toplayıp kendileri yatırmaları bittabi yolsuzdur.

Hayır cemiyetlerinin iane ve rozet bedellerinin ve piyango biletleri satışlarının da muhtelif vasıtalarla toplanması mümkünken ekseriyetle bu işe de jandarmalar karıştırılmakta ve bazı yerlerde bunların köylülere hemen cebren denilecek derecede verildiği de görülmektedir. Binaenaleyh halk üzerinde suitesir hâsıl etmekten hali kalmıyan bu vaziyetlerin önüne geçilmesi pek elzem olduğundan icabının yapılmasını dilerim.

2 — Dahiliye Vekâleti celilesine ve bir sureti Samsun vilâyeti aliyesine yazılmıştır.

31-7-935

Ş II

Hulâsa:

Askerî ve sivil yatı mekteplerine gelen talebe H :

Sayı: 2644

1 — Memleket içinden veya dışından askerî ve sivil yatı mekteplerimizde okumak için şehirlere gelen ve bazı sebeplerden ötürü mekteplere alınmıyan Türk talebe ço-

cuklarından zaruret veya kimsesizlikleri sebebiyle tahsile, devam, imkânını bulamayanlar için hayır müesseseleri ile geçinme ihtiyaçları temin edilmek suretiyle okumalarına imkân verilmesi hakkında Başbakanlık yüce katının 17/7/935 gün ve 6/1792 sayılı yazısı ile tevdi buyrulmuş Genel Kurmay Başkanlığının tezkeresi örneği iliştilerle gönderildi.

Gereğine göre muamele yapılması temenni olunur.

2 — Vilâyetlere ve Umumî müfettişliklere yazılmıştır.

31-7-935

Genel Kurmay Başkanlığından Başbakanlığa yazılan tezkere örneğidir

Gerek memleket çocuklarından ve gerekse ecnebi tabiiyetini haiz Türk gençlerinden olup ta askerî mekteplerimize girmeye istekli bulunanlar, mevcut kanun ve nizamlara göre lâzım şartları haiz oldukları ve kadromuzun da müsaadesi derecesine göre askerî mekteplerimize memnuniyetle alınmaktadırlar. Ancak askerî mekteplerimizin kadrosunun dar ve isteklilerinin çok olması hasebile bazıları da askerî mekteplere girmek için lâzım şartları haiz olmadıklarından veya kadronun dolmuş bulunmasından dolayı bizzarure askerî mekteplerimize alınamamaktadırlar.

Maarif mekteplerine leyli meccani kabulleri de 915 numaralı kanun mucibince ancak müsabaka kazanmakla mümkün olduğundan müsabaka kazanamayanlar maarif mekteplerine dahi alınmamaktadırlar. Bu suretle birçok fedakârlık ve hatta yaya gelmek suretiyle ilme istek gösterenlerin bir kısmı tekrar yerlerine de dönemiyeerek şu-

rada burada perişan kaldıkları vaki müracaatlardan anlaşılmaktadır.

Talebelik hukukunu muhafaza eden ve fakat fakir ve zarureten veya kimsesiz olmaları dolayısıle bizzarur tahsile devam imkânını bulamıyanlar için yatma yerleri ve geçinmeleri için hayır müesseseleri veya belediyelerce yapılması veya ayrıca ittihaz buyrulacak herhangi bir tedbirle: okuyabilmelerinin temini hususunu tensibi devletlerine; arzederim.

Ş II

2762

Hulâsa:

Hava tehlikesine karşı üye yazılacakların cetveli H:

1 — Hava tehlikesine karşı üye olacakların birer defterinin yapıp gönderilmesi hakkında Türk Hava Kurumu Başkanlığının 30/7/935 gün ve 16914 sayılı yazısı örneği: iliştilererek gönderildi, İstenilen cetvelin en kısa bir zamanda iki nüsha olarak tanzimiyle Hava Kurumuna verilmek üzere vekâlete gönderilmesi tamimen temenni olunur.

2 — Vilâyetlere, müfettişi umumiliklere ve vekâlet dairelerine yazılmıştır.

7/8/935

**Türk Hava Kurumu Başkanlığının 30 Temmuz 935 gün ve
16914 sayılı yazısı suretidir**

Hava tehlikesini bilen üye aidatı olarak umumî ve hususî ve mülhak bütçelerden aylık veya ücret alan bütün işyarların aylıklarından verecekleri %2 lerin yıllık tutarı 20 lira ve daha çok olanlar, nizamnamemize göre hava tehlikesini bilen üye, daha az olanlar da yardımcı üye olarak yazılacaklardır. Hava tehlikesini bilen üyelerin adı gazetelerle ilân edileceği gibi kendilerine de hazırlanmakta olan rozetlerimiz verilecektir. Malsandıkları vasıtasıyla toplanmakta olan bu paralar Finans Bakanlığınca Kurumumuza toptan verileceği için hava tehlikesini bilenlerle yardımcı üyelerin adlarını ayırmağa imkân görememekteyiz. Bunu ayırmak ve işyarlardan toplanacak paranın tahakkukunu yapabilmek için yüksek bakanlığınıza bağlı merkez ve mülhakattaki bütün örgütlerde çalışan işyarların adlariyle memuriyetlerini, bulundukları yerleri emsali hasılasıyla birlikte aylık ve ücretlerini gösterir bir cetvele ihtiyaç olduğundan bu cetvelin genel merkezimize •verilmesine müsaade buyrulmasını, saygılarımla dilerim.

Ş II

Hulâsa:

Paşabahçedeki şişe ve
cam fabrikası H:

Sayı: 2763

1 — 1/7/935 gününde çalışmağa başlıyan Paşabahçe şişe ve cam fabrikasının bir haftalık tecrübe işletmesinde

Avrupa fabrikaları ayarında şişe çıkarmıya muvaffak olduğundan resmî dairelerin memleket içinde şişe, kavanoz ve benzeri gibi cam kaplar içinde alacakları eşyaların bu fabrika mamulâtından olmasının şart konulması hakkında; Başvekâlet yüksek makamının 30/7/935 gün ve. 6/1894 sayılı buyrukları örneği ilâştirilerek gönderildi.

Gereğine göre yürünmesi tamamen tebliğ olunur.

2 — Vilâyetlere, umum müfettişliklere ve Bakanlık dairelerine yazılmıştır.

7/8/935

**Başvekâlet yüksek makamından alınan 30/7/935 gün ve
6/1894 sayılı tezkere örneği**

Memleketimiz sanayiinin en genci olan ve 1 Temmuz: 935 te çalışmağa başlıyan Paşabahçedeki şişe ve cam fabrikasının bir haftalık tecrübe işletmesinden sonra muntazam ve mümasil Avrupa fabrikaları ayarında şişe çıkarmağa muvaffak olduğu ve memleketimizde kurulan diğer endüstri kurumları gibi verimli ve rantabl çalışarak Avrupa şişe damping siyaseti rekabetine karşı korunması içini daima himayeye muhtaç bulunduğundan resmî dairelerin memleket içinde şişe, kavanoz ve benzeri gibi cam kaplar içinde aldıkları eşyalarda bu kapların sözü geçen fabrika mamulâtından olmasının şart koşulması Türkiye 1ş> Bankası şişe ve cam fabrikası tarafından verilen dilekçe, ilâştirilmiştir. Gereğinin yapılmasını tamamen rica ederim.

Ş II

Hulâsa:

Pulların iptali H:

Sayı: 2766

1 — Memurlar tarafından tanzim edilen evrak üzerindeki pulların Damga Kanununa muhalif iptalinden ötürü alınacak damga resminin memurları tarafından ödenmesi lüzumuna dair Maliye Bakanlığından defterdarlıklara yazılan 17/7/935 gün ve 17326/129/51 sayılı tamimin bir örneği iliştilererek gönderildi.

Gereğine göre muamele yapılması tamimen tebliğ olunur.

2 — Vilâyetlere, umum müfettişliklere ve vekâlet dairelerine yazılmıştır.

7/8/935

Maliye Vekâletinin 17/7/935 gün ve 17326/129/51 sayılı tamimi suretidir.

Damga Kanununun 54 üncü maddesinde memurlar ve kâtibi adiller tarafından tanzim edilip efrada imza ettirilen veya resen ita edilen ve damga muamelesi, Damga Kanunu hükmüne muhalif bulunan evrakın resmî mükellef olandan ve cezayı nakdisi evrakı tanzim ve ita edenden alınır denilmektedir. Bazan bu suretle memurlar ve kâtibi adiller tarafından tanzim edilen evrakın pulları kanuna muvafık surette yapıştırılmış olduğu halde, yalnız pulların kanunun gösterdiği şekilde iptal edilmemiş olmasından dolayı kanunun 44 üncü maddesinin 3 üncü fıkrası

mucibince bunlardan yalnız damga resmi alınması icap etmektedir. Yanlış iptal edilen puldan dolayı yeniden yapıştırılması icap eden bu pullar, damga resmine tekabül etmekte ve kanunda damga resmi tabiri kullanılmış bulunmakta ise de, damga resmi yanlış iptal edilen pul ile ifa edilmiş olmasına göre ikinci defa alınan bu resim ceza mahiyetinde olduğu gibi kanunun da, cezaî hükümlere müteallik 10 uncu faslında münderiç bulunmaktadır. Binaenaleyh bu bir misil damga resimleri yanlış iptalin cezasını teşkil ettiği ve evrakın muamele gören efradın bu hususta bir sun'u taksiri bulunmadığı cihetle memurlar ve kâtibi adiller tarafından 54 üncü maddede yazılı şekilde tanzim edilen evraktaki bu cihetlerin 3-4 senelik malûmat ayrı ayrı gösterilmek suretile tez elden bildirilmesi temenni olunur.

Ş II

Hulâsa:

Çiftçilerin Ziraat Bankasına olan borçları H:

Sayı: 2868

1 — 932 yılından evvel Ziraat Bankasına ipotekle ve kefaleti müteselsile ile borçlu çiftçilerin, bugünkü ekonomik durumu şartlarının doğurduğu güçlük yüzünden ödeyemeyecekleri borçlarını 15 sene taksite bağlayan 24/6/935 gün ve 2814 sayılı kanun hakkında Ziraat Bankası Genel Direktörlüğünden alınan yazının bir örneği iliştilerle gönderildi.

Gereğine göre yürünmesi ve keyfiyetin icap edenlere de tebliği tamimen temenni olunur.

2 — Bütün vilâyetlere ve umum müfettişliklere yazılmıştır.

13/8/935

Ziraat Bankası Umum Müdürlüğünün 6/8/935 gün ve 138 sayılı yazısı örneği.

932 yılından evvel bankamıza ipotekle ve zincirleme kefillikle borçlanmış yurt çiftçilerinin bugünkü ekonomik durum şartları içinde bir defa da ödeyemiyebilecekleri borçları, 24/6/935 gününde neşredilip tatbikine yüksek İcra Vekilleri Heyeti memur edilen 2814 sayılı kanunla on beş sene vade ve taksite bağlanmıştır. Böylece ekicilerimize borçlarını azar azar ödeme kolaylığı verilmiş ve üretim yolunda genişlemeleri ve topraklarına bir kat daha bağlanmaları imkânı hazırlanmış oldu.

Bankamız, kendisini ilgilendiren bu yasanın yurdun her yönünde güzelce tatbiki esaslarını berkiştirerek bütün şube ve sandıklarına gereken tebliğleri yapmıştır ve bugün, yazılı hesaplarını taksitlendirmek için borçlu çiftçilere her şube ve sandığımız vasıtasile çağırma yaparak taksitlendirme işine filen girişmiş bulunuyor.

Borçlarımızın altı ay içinde bu çağırmamıza gelmeleri kanun hükümleri icabından ve Cumhuriyet Hükümetimizin büyük fedakârlıklarını taşıyan bu yasanın doğrudan doğruya kendi lehlerine hizmet eden amacından istifadeye koşmaları da şüphesiz kendilerinin iyilik ve faydaları iktizasındandır. Bu itibarla kanun amacının her yerin örf ve

âdetine göre açık bir sözle halka anlatılarak çiftçilerin bu kanunun şümulüne giren hesaplarını % 3 faizle taksitlendirmeyi tergip ve temin etmek gereklidir. Aksi takdirde bu altı aylık mühletin uzatılabileceğine dair kanunda bir kayıt bulunmamasından ötürü bunu ihmal edenlerin hesaplarına evvelki gibi % 9 faiz işletilmekle beraber bütün menkul ve gayrimenkul mal, alınacak ve hakları üzerinde takibata geçilerek banka alacağının tahsil edilmesi zarurîdir.

Halbuki borçlular içinde sayın Cumhuriyet Hükümetimizin gösterdiği bu müsaadekârlığın önemini ve kendilerine getireceği faydaları lâıykile kavrayamamak yüzünden veya menfi telkinlere kapılmalarından dolayı kanunun bağışladığı fayda ve hakları kaybedecek kimseler bulunabileceği ve bankamız memurlarının bu husustaki sürekli çabalamasının da aynı zamanda borçlu köylüyü taksitlendirme işine kendiliğinden getirmeğe kâfi gelemeyeceği muhtemel görülmektedir.

Binaenaleyh yurdumuzun ziraî istihsaline çok iyi bir yönet ve düzen vererek arttıracak ve borçlu köylünün kalkınmasını temin edecek olan bu kanun hükümlerinin tatbikinde, bankamız memurlarının mesaisine, sayın vekâletinizin değerli makamlarının da yardımında bulunmaları velhasıl bu eski borçların taksitlendirilmesi işi önemli bir yurt vazifesi sayılarak bu uğurda rastlanacak herhangi zorluklara karşı da icap eden kolaylıkları göstermeleri ve bu kısa müddet zarfında behemehâl başarıлып bitirilmesinin teminine çalışmaları hususunun bütün vali, kaymakam ve nahiye müdürlerde inzibat ve emniyet memuru olanlara tamimen tebliğine müsaade buyurmanızı arz ve rica, ederiz.

Ş II

Hulâsa:

Ulusal bayram ve genel tatiller kanunu tatbikatı H:

Sayı: 2914

1 — Ulusal bayram ve genel tatiller hakkındaki 2739 sayılı kanun tatbikatında gözönünde bulundurulması gereken hususlara dair Bakanlık Hukuk Müşavirliğince yazılan mütaleanamenin tasdikli bir örneği ilâştirilmîştir. Tatbikatta bir yanlışlığa meydan verilmemesi tamamen temenni olunur.

2 — Vilâyetlere, umum müfettişliklere ve vekâlet dairelerine yazılmıştır.

18/8/935

Hukuk Müşavirliğinin 2/8/935 gün ve 555 sayılı yazısı örneğidir.

Ulusal bayram ve genel tatiller hakkındaki kanunun tatbiki dolayısıyla Fethi Maden Şirketinde çıkan zorluklar hakkında ikinci şube sözü ile vilâyetler idaresi genel direktörlüğünden yazılan ve memuriyetimize havale buyrulan 23/7/935 günlemeç ve 816 sayılı mucip müzekkeresi ve ilişkileri gözden geçirildi:

(2739) sayılı kanunun mer'iyete girmesi üzerine şirketlerinin işletme merkezi olan Fethiye ilçesi yakınındekî ocakları ve fabrikalarındaki faaliyetin cumartesi günleri saat (13) den pazartesi sabahına kadar tamamen durdurulması mezkûr ilçebaylıkça emrolunduğundan ve halbu-

ki gerek maden ocaklarındaki ve gerekse elektrik kuvveti istihsal eden fabrikadaki çalışmanın bazı işleri devamlı yapılmazsa fen bakımından birçok mahzurları ve bunun neticesi maddî ve manevî birçok zararları olacağından bahsile hafta tatili günleri çalışacak ameleiyi hafta içinde istirahat ettirmek şartile bu kanunun neşri tarihinden evvelki hafta tatili olan cuma günleri madenler ve tesisatında çalışmağa devam eden işletme kısımlarının gene eskisi gibi faaliyetine sekte verdirilmemesi mezkûr şirket idare başkanlığınca talep edilmiş ve Ekonomi Bakanlığınca, daimî surette çalışmağa mecburiyetleri tesbit edilmiş bulunan müessese ve iş yerlerinin eskiden olduğu gibi işçilerini haftanın başka günlerinde sıra ile tatilden istifade ettirmek şartile çalıştırabilecekleri mütalea kılınmıştır.

Ulusal bayram ve genel tatiller kanununun 4 üncü maddesi hükmüne göre 1340 tarih ve 394 sayılı hafta tatili kanununun yalnız 1 inci maddesinin son fıkrası kaldırılmış olup diğer bütün maddeleri hükümleri baki ve mer'idir. İşbu hafta tatili kanununun 4 üncü maddesinin (H) fıkrasında mütesariülfesat mevat istimal ve imal eden ve tatili faaliyeti mamulâtının bozulmasını ve tenzili kıymetini mucip olan sanayi müesseselerinin yevmi mahsusta hafta tatilinden müstesna olduğu ve şu kadar ki, bu gibi müesseselerde müstahdem memurlarla amelenin münavebe suretile haftada bir gün mezun olmaları mecburî bulunduğu yazılıdır.

Binaenaleyh mezkûr madde hükmüne göre, gördükleri işlerin mahiyetleri itibarile daimî surette çalışmağa mecburiyetleri alelûsul tesbit edilmiş bulunan müessese ve iş yerlerinin hafta tatili devresi içinde gene eskiden olduğu gibi işçilerini, haftanın başka günlerinde münavebe ile tatilden istifade ettirmek şartile, çalıştırabilecekleri düşü-

nlmekte ve Ekonomi Bakanlığından bu yoldaki mtaleasına mşavirlikçe de iştirak edilmektedir.

Tensip buyurulduğu takdirde bu mtaleanamenin vilâyetler idaresi genel direktörlüğüne havalesi arz olunur.

Ş II

Hulâsa:

Domuz savaşı hakkında:

Sayı: 2969

1 — Memleket mahsulâtının domuzlardan kurtarılması için yapılması gereken şeylere dair Ziraat Vekâletinden alınan 13/8/935 gün ve 23439 sayılı yazı rneği iliştirilerek gönderildi.

Gereğine göre yürünmesi ve keyfiyetin icap edenlere de tebliğ ve tatbiki tamimen temenni olunur.

2 — Vilâyetlere, jandarma genel komutanlığına ve bilgi için umum müfettişliklere yazılmıştır.

Ziraat Vekâletinden alınan 13/8/935 gün ve 23439 sayılı tezkeresi rneği.

Başbakanın Giresun'dan gönderdiği tel yazısında memleket mahsulâtının domuzlardan kurtarılması için Yüksek Bakanlığınızla müştereken çalışılması hususuna işaret olunmaktadır. Vekâletimiz vilâyetlere lâzımgelen silâh ve cephaneyi vermekte ve bütçenin müsaadesi nisbetinde memur ve tahsisat göndermektedir. Bu savaş aynı zamanda asayiş işlerde de ilgili olduğundan avların muayyen za-

manlarda yapılması ve silâhların uzun müddet halk elinde kalmaması ve bunun için mükellefiyetini yapmıyanlar hakkında İdarî ve kanunî takibat yapılması çok gerekli sayılmakta ve işe daha ziyade ilbaylıklarla jandarma kumandanlarının lâyükile ilgi göstermelerine pek ziyade ihtiyaç görölmektedir. Bu itibarla ilbaylıklarla jandarma kumandanlıklarına önemli tebligat yapılmasına ve neticenin bakanlığımıza bildirilmesine müsaade buyurulmasını dilerim.

Ş II

Hulâsa:

İhtiyaç listesinin 17 inci maddesinin muaddel şeklinden bir adedi gönderildiği hakkında:

Sayı: 3100

1 — Başka memleketlere hicret edecek olanların Türkiyedeki mal ve mülklerinin tasfiyesi neticesinde elde edecekleri para ve sermayelerini harice ne şekil ve ne şerait dairesinde transfer edebilecekleri hakkında hükümleri halen mer'î bulunan 11 sayılı kambiyo kararnamesine bağı ihtiyaç listesini tadil eden ve Maliye Vekâletince bittanzim İcra Vekilleri Heyetinin 1/8/935 tarihli içtimamda tasvip buyurulan 3070 sayılı kararnamenin tasdikli bir örneğı iliştilererek gönderildi. Gereğıne göre yürünmesi ve keyfiyetini icap edenlere de tebliğı tamamen temenni olunur.

2— Vilayetlere, umum müfettişliklere ve vekâlet dairelerine yazılmıştır.

KARARNAME

Karar numarası: 3070

23/8/934 tarih ve 2/11 63 sayılı kararnameye ektir.

Türk parasının kıymetini koruma hakkındaki 11 numaralı para kararnamesinin 17 inci maddesinin ilişik şekilde değıştirilmesi; Maliye Vekilliğinin 30/7/935 tarh ve 1/1712 sayılı tezkeresile yapılan teklifi üzerine icra Vekilleri Heyetince 1/8/935 te onanmıştır.

1/8/935

7334.

Başka bir memlekette teessüs etmek üzere Türkiyeden hicret edecek olanların buradaki mal ve mülklerinin tasfiyesi neticesinde elde edecekleri para ve sermayelerini harice ne şekil ve şerait dairesinde transfer edebilecekleri hakkında hükümleri halen meri bulunan 11 sayılı kambiyo kararnamesine bağlı ihtiyaç listesinin 17 inci maddesini tadilen Vekâletimizce tanzim ve icra Vekilleri Heyetinin 1/8/935 tarihli içtimasında tasvip buyrulan 3070 sayılı kararnamenin tasdikli bir örneği yukarıya çıkarılmıştır.

Tatbıkatta hükümleri dairesinde muamele ifası tamimen tebliğ olunur.

14/8/935

Muaddel şekil

Madde: 17

A — Başka bir memlekette teessüs etmek üzere Türkiyeyi terketmek isteyenlerin menkul ve gayrimenkul mal ve mülklerinin tasfiyesi neticesinde elde edecekleri bedelin dövizle çevrilmesi icra Vekilleri Heyetinin kararına bağlıdır.

Bu gibiler pasaport almazdan evvel tasfiye neticesinde temin ettikleri mebaliğin cins ve miktarlarını ve bu bedeli ne gibi mal ve mülklerinin tasfiyesinden elde ettiklerini noterlikten musaddak bir beyanname ile mahallî kambiyo idaresine bildirmeğe ve bu paralarını Türkiyede Merkez veya şubesi bulunan bankalardan birisine yatırarak orada bloke bir hesaba kaydettirmeğe mecburdurlar.

Bu paraların bankaların birisinde bloke bir hesaba kaydolundu ğunu gösterir bir kambiyo idaresi vesikası gösterilmedikçe polis idarelerince bu gibilere pasaport verilmez.

Bloke kaydedilen bu paraların memleket dahilinde sarf ve istimal edilmesi kambiyo vizesine tâbidir.

B — Tasfiye neticesinde para yerine alelûmum ziynet eşyası da dahil olduğu halde mal alanlar bunları burada bir yeddi emine bıraktıkları takdirde bu malların cins ve miktarlarıyla kıymetlerini ve memleket dahilinde kime ve ne maksatla verdiklerini, malları tesellüm eden hakikî veya hükmî şahsın beyannamesile birlikte noterlikten tasdikli bir beyanname ile mahallî kambiyo idaresi nezdinde tevsik etmeğe mecburdurlar.

Bu tevsik muamelesinden sonra mezkûr idarelerce yapılacak tahrirî tebligat üzerine bu gibilere polis idarelerince pasaport verilir. Malın teslim edildiği hakikî veya hükmî

şahsiyet tarafından bu mallar satılıp paraya çevrildiği takdirde bu paralar da Türkiyede Merkez veya şubesi bulunan bankaların birisinde bloke kaydedilerek bunların da memleket dahilinde sarf ve istimali kambiyo vizesine bağlı olacaktır.

Bu takdirde bu parafların bankaların bloke ettirilmesinden malı kabul ve tesellüm eden hakikî veya hükmî şahsiyete aittir.

C — Tasfiye neticesinde elde olunacak mebalîğ ile Türkiyede mal mubayaa olunup veya para yerine mal alınıp ta bu mallar hariç piyasalara1 ihraç olunduğu takdirde çeşitleri Maliye ve İktisat Vekâletlerince tesbit olunacak haizi Türkiye emtiası hariç olmak üzere bu ihracatın döviz bedelleri 11 sayılı kararnamenin 39, 40, ve 41 inci maddeleri hükümlerine tâbidir. Çeşitleri1 Maliye ve İktisat Vekâletlerince tesbit olunacak bu kabil malları Türkiyeden mubayaa edip beraberlerinde götürenler veya ihraç eden ve ettirenlerden döviz hesabı aranmaz.

Döviz aranmıyacak olan bu mallar hariç olmak üzere alâkadarlar döviz hesabını vermeye mecbur bulundukları mallarile birlikte memleketi terketmek istedikleri takdirde bu ihracat dövizlerinin memlekete getirilip satılacağına dair bir banka teminat mektubu vermedikçe kendilerine pasaport verilmez.

İşbu maddenin A, B ve C fıkralarında yazılı mükellefiyetleri ifa edip memleketi terkedeceklerle gerek yol masraflarının ve gerekse hariçteki ikametleri esnasında geçinme masraflarının dövizini umumî hükümlere tâbi tutulacaktır.

11 sayılı kararnameye bağlı ihtiyaç listesinin 9 uncu maddesinde musarrah ahval ve zaruretler tahtı

tesirinde harice muvakkaten seyahat etmek istiyen kimselerin bu seyahatlerinin muvakkat veya hariçte kat'î surette yerleşmek maksat ve niyeti ile yapılıp yapılmadığının tevsiki zımında lüzum gördükleri ahval ve vaziyetlerde mürakabe mercileri bu seyahatin muvakkat mı yoksa hariçte yerleşmek maksadile mi yapıldığını alâkadar devlet teşkilâtına her zamiri tetkik ve tahkik ettirmeğe mezundurlar.

Ancak kanun ve kararlara müsteniden Türkiye de ikametleri men edilip mallarını tasfiyeye mecbur kalanlar Maliye Vekâletinin tesbit edeceği nisbet ve şartlar dairesinde döviz müsaadesi alabilirler.

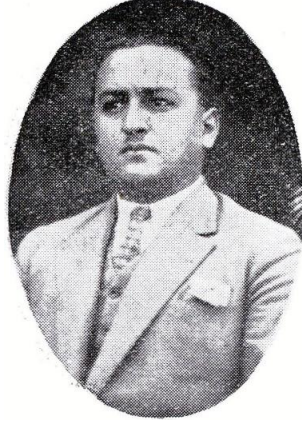
EMEKLİ VE ÖKSÜZ AYLIKLARI

**31/7/935 den 30/8/935 e kadar Dahiliye Vekâletince işi
biten tekaüt ye yetim maaşları**

<u>Adı ve memuriyeti</u>	<u>Nev'i tahsis</u>
Sarini nahiyesi müdürü Alp Aslan	Tekaüt
İçel nüfus başkâtibi ölü Halil	Eytam
Soma nüfus memuru ölü İsmail Hakkı	„
Bursa hususî muhasebe sicil memuru	Tekaüt
Ekrem Dalbay	
Çorum valisi Arif Hikmet	Eytam
Taşagıl nahiyesi müdürü Zeki	Tekaüt
İstanbul belediyesi merkez tahsil memuru	
Mehmet Adil	Tekaüt
Şarköy nüfus memuru mütekait ölü Mehmet Rasih	Eytam
Beyoğlu Tephirhane tephircisi Mustafa	Tekaüt
Mardin sancağı mutasarrıfı General Aziz	Eytam
Ankara hususî muhasebe müfredat kâtibi Nazmi	„
Trabzon vilâyeti daimî encümen başkâtibi	
Remzi Günbaş	Tekaüt
Eminönü belediye şubesi temizlik işleri : memuru	
Mehmet Kâzım	„
Konya encümeni vilâyet zabıt memuru Mustafa	„
Adana mektubî kalemi başkâtibi Mustafa Nail	„
İzmir eski iskân memuru Mehmet Kâmil	„
Üsküdar evlendirme memuru Mustafa Lütfi	„
Ordu Valisi Nazım Akyürek	„
Sarıyer belediye şubesi mutemedi Ali	„
Fatih dairesi mevki memuru Osman	Eytam
Kırkağaç nüfus kâtibi Tahsin	„
Raşya kaymakamlığından mütekait Fevzi	„

<u>Adı ve memuriyeti</u>	<u>Nev'i tahsis</u>
Aktaş nahiyesi müdürü Zeki Acar	Tekaüt
Amasya eski tahrirat kalemi eski mübeyyizi evveli Yusuf Cemil	„
Niksar kaymakamı Sermet Yaşar	„
İzmir muhasebei hususiye birinci sınıf memuru Raif Esirgen	„
Mermercik nahiyesi müdürlüğünden mütekait ölü Mehmet Şükrü	Eytam
Bayazıt belediye tahsil şubesi tahsildarı Şuayip Naci öksüzleri	„
Yemen vilâyeti Redağ kazası tahrirat kâtibi Mehmet Behçet	„
Gemerek nahiyesi müdürü Rıfat Kaya	Tekaüt
Silivri nüfus memuru M. Hayri Kara Memiş	Eytam.
Meçova kaymakamı Mehmet	„
Isparta nüfus müdürü Münir	Tekaüt
Muş hususî muhasebe müdürü Behçet	„
Eskişehir daimî encümen başkâtibi Emin Satur	„
Gerze kaymakamı Fahri Aksoy	„
Beypazar hususî muhasebe memuru Ömer Naci	Eytam;
Lüleburgaz tahrirat kâtibi Şevket	„
Mihalıççık kaymakamı Nasih	„
Payamlı nahiyesi müdürü Tevfik	„
Sivas eski iskân memur vekili Ahmet	Tekaüt
Cihanbeyli hususî muhasebe memuru Kâmil Kolancı	„
Fatih dairesi zabıtai belediye memuru Emin	Eytam
Mardin hususî idare müdür muavini İsmail Uğurlu	Tekaüt:
Nevşehir hususî muhasebe tahsildarı Bekir	„

Aramızdan ayrılanlar

Şirvan Kaymakamı Vedat Ekremi henüz pek genç iken kaybettik. Vedat Ekrem 15 Temmuz 321 de Trablusgarpta doğmuştur. Lise tahsilini Konyada bitirdikten sonra Mülkiye mektebine girmiş 341 de mezun olmuştur.

İlk memuriyete Bursa vilâyeti maiyet memurluğu ile 11 Temmuz 341 de başlamıştır. Maiyet memuru iken Mudanya ve Karacabey kaymakamlıkları vekâletinde bulunmuştur.

26 Teşrinievvel 926 tarihinde Sındırgı, 26-6-930 tarihinde Mustafakemalpaşa kaymakamlıklarından sonra şark hizmetini yapmak üzere 28-12-932 de Şirvan kaymakamlığına tayin edilmiştir.

Vedat Ekrem'in tifo hastalığından 20-8-935 günlemecinde ölümü kendisini sevenleri elem içinde bırakmıştır.

Kederli ailesine acılarımızı bildiririz.

Gayri Resmî Kısım

İdarî ilimler hakkında arsulusal bir lugatça-lexique yapmak projesine dair

Yazan: Damiel Warnotte

Bürükselde mesaî ve sosyal basiret
nezareti umumî müdürlerinden

Bugün geniş fikir merkezlerini tehyiç eden “enternasyonalist,, hareketin lûgatçılık âleminde birtakım tezahürat husule getirmesi zarureten lâbüd idi. Lisan, bahusus biribirinden ayrı yaşıyan insanların ne halde bulunduklarını anlamağa medar olan amillerden biri olduğu cihetle, bu hareketin mürevviçler tarafından bu amilin tesirlerini, imha değilse bile, tahdid etmek çaresi aranılmış olması tabîîdir. Alemşümul mahiyette — Esperanto gibi — birtakım lisanlar icat edilmiştir. Bu, en cüretkârane ihtirasların netice bulması demek olacaktı. Ne tuhaftır ki uzun batınlardanken tevarüs ettiğimiz şekilde yapılan lisan tedrisatında, yazı lisanlarının öğrenilmesi için, daima gramere ve lûgate müracaat etmek yolu takib edilmiş bulunuyor. Burada gramer hakkında söyleyecek bir şeyimiz yok. Lûgate gelince: bu, tercümanı olması lâzımgelen umumî edebiyatın nişanesini muhafaza etmekle beraber ilmi bakımdan da ihtisâsî bir mahiyet almıştır. Muhtelif san’atlere ticaret

nevilerine ve mesleklere müteallik kelimelerin ayrı ayrı gözden geçirilmesine çalışıldı. Bir speşiyalizasyon hareketi vaki oldu. Hukuk, aynı zamanda hem şerh = Esepose hem tefsir = Commentaire teşkil eden hususî fihristlerin nekadar uzun zamandanberi mevzuu idise de o hareketten o kadar az bir nispet dahilinde uzak kaldı. Arsiulusal vocabulaire'ler yapmak fikri ancak pek sonra vücud buldu. Mösyö Capitant, 1930 yılında çıkan Vocabulaire Juridique adlı eserinde “beynelmilel hukuk mukayesesi akademisinin yapmak üzere olduğu almanca, İngilizce, İspanyolca, fransızca ve italyancaya ait hukuk kamusunun tesisinden imaen bahsetmektedir. Böyle bir kamusun tesisi gayrimenkul olduğundan, beynelmilel hukuku idare enstitüsü, münhasıran hukukî olmayacak — beynelmilel bir İdarî-kamus yapmak için kendince taharriyata girişmeye karar verdi. Bu karar 27 Temmuz 1934 tarihinde Pariste toplanan konferanstan sonra, Şikagoda çıkan Public Administration Clearing House Müdürü Mösyö Lui'nin teşebbüsü üzerine alındı.

Başlıca gayesi, âmme idaresine müteallik malûmatın beynelmilel mübadelesini tetkikten ibaret olan bu konferansın devamı esnasında, beynelmilel İdarî ilimler enstitüsü genel sekreteri Mösyö Lesior, İdarî tabirleri muhtevi bir lüğatin müteaddit lisan üzerine tertibi fikrini ileri sürmüş ve Budapeşte Üniversitesi Profesörlerinden Macaristan İdarî ilimler Enstitüsü Direktörü Mösyö Zoltan Magyary İdarî ilimlere ve İdarî kanunlara ait teknik tabirleri İngilizce, fransızca, almanca, hatta mümkünse, İtalyanca ve İspanyolca olarak ihtiva edecek bir lüğatin faydalı olacağını işaret etmişti.

40 senedenberi ekonomik meselelere ve sâyin tanzimine ait metinleri tercüme ve tahlil ile meşgul olan bu makal-

nin muharriri, beynelmilel idari bir Vocabulaire yapmak hususunda bazı tecrübeler icrasından fariğ olmamıştır. Meselenin yalnız pratik kısmile iştilal edecek surette filolojik kısmını — ki hemen ona da dikkat gözünü çekmek lâzım gelecektir — bir yana bırakarak Revue Internationale des Sciences Administratives okuyucularına aşağıdaki hususatı bildirmeği faydalı bulmuştur:

İdarî ilimlere ait kelime ve tabirleri havi beynelmilel bir lügatçe tertibi birtakım müşkülât arzeder ki öyle bir lügati hazırlamak için lâzım olan vasıtayı derpiş etmeden evvel o vasıtayı tayin ve tefrik etmek muvafık olur.

Bazı memleketler vardır ki müşterek bir menşee malik olmaları hasebile idari teşkilâtlarında büyük bir müşabehet bulundu. Meselâ, muhakkaktır ki Fransız idaresinin tatbikatı Belçika ve yeni İrlanda rejimi üzerinde birçok izler bırakmıştır. Evvelce müşterek olan bir rejimden neşet etmedikleri vakit, bu müşabehetlerin birtakım taklitler, istikrazlar ve hususile idari tasarrufların tatbikına zemin olan maddelerin birbirine benzeyişleri gibi şeyler neticesinde olduğuna şüphe yoktur.

Ne olursa olsun, meselâ muhtelif memleketlerde mevcut idari hiyerarşiyi, meratib silsilesini mukayese etmek isteseydik, Fransa, Belçika, Hollanda ve İsviçreye ait olan kısımda ihtimal ki kolaylıkla işin içinden çıkacaktık; lâkin İngiliz ve Amerika sistemlerine gelince mühim müşkülât ile karşılaşacaktık. İngiliz terminolojisine göre bir büro muharriri Redacteur veya şefi nedir? Bu türlü ahvalde kelimeden ziyade bilâhare karşılaştırmak mecburiyetinde kalacağımız birtakım tarifler elde etmiş olacaktık. İhtimal ki büro şefi yerine head-clerk tabirini koyabilecektik; fa-

kat bundan emin değiliz. Bu tabirlerin çoğu yerine kelime bekleme mukabiller koyacağımıza, hiç şüphesiz ki, bir takım tarifler sıralamak mecburiyetinde kalacaktık. Halen kullanılmakta olan Alman lügatlerini yoklayacak olursak görürüz ki büro şefi yerine Bürovesteher kelimesi kullanılmıştır; lâkin, diğer yandan, Alman memurları listesini, maaş kanununda (Besoldungsgesetz) yazılı olduğu veçhile, yoklarsak görürüz ki hiçbir nezarette Bürovostener yoktur; buna mukabil; birçok unvanlar buluruz ki bunları fransızcaya tercüme etmek çok müşküldür: — Ministerialbürodirektov, oberregierungsrat, regierungsrat ministerialkanzlivorsteher obersekretar ve daha pek çok tabirler gibi.

Şu hale göre İdarî meratib silsilesinde memurların vaziyetini mukayese etmek için ne gibi vasıtalar kullanılmalıdır? İhtimal ki en basit vasıta, terminolojileri birbirine yaklaştırılmak istenilen memleketlerdeki meratib silsilesine ait listeyi tertip etmekten ibaret olacaktır. O suretle biri diğerine benziyen noktalar mütalea ve tetkik ve ondan sonra diğer mukayeselere tevessül olunabilir.

Mesele alâka uyandırmaktan hali değil. Memleketler arasında fevkalâde müşkül olan maaşların mukayesesı keyfiyeti haricinde bir de vezaif meselesi, her memurun istimal ettiği salâhiyetin hududu, meratib silsilesi itibarile mes'uliyeti, senelik mezuniyet hakkı, tahsisatı ve saire ile soysal durumu yani idare muhitinde ve dışarda haiz olduğu itibar meselesi vardır.

Zannediyoruz ki, meratib silsilesi lügatçesi, ilerde yapılacak beynelmilel lügatin muharrirleri tarafından uğrılacak hakikî müşküllerin başlıcasıdır. Bu muharrirler her lisanda en muvafık kelimeleri bulmak için tarifleri, tavzihleri karşılaştırmaktan da vazgeçmemelidirler. Şimdiye ka-

dar lügat kitaplarına verilmiş olan şekle — çok alışık. Bu türlü bir eser yapılırsa o, yine bir lügat olacak, çünkü bir kelime yerine bir tarif verecektir. Bunun emsali vardır.

Sonra sırf idareye ait saha gelir ki burada emirlere, nehilere, azillere, fesih ve ilgalara, tasdiklere, tekaüde müteallik her şeyi bulacağız; hukuk sahasına gireceğiz ve her meselede kelimenin ifade ettiği işin her dilde aynı muhteviyatı haiz olup olmadığını tetkik edeceğiz. Bundan başka tetkikatımız kanunların tatbikatına ait bütün muamelâtı da ihtiva etmek lâzımgelir: Emirnameler — arrete; kararnameler — decrets, idareler — Ordomnanec tamimler, hizmet müddetleri, müracaatlar.

Bir de dairelerin bütün levazımın şamil olan İdarî teknik vardır: Mürekkepler, kalemler, kâğıt, masalar, dosyalar, yazı muamelâtı, nakil muamelâtı ve tasnif muamelâtı. İdarelerimizin önceleri çok ihmal edilen, lâkin bugün pek ziyade incelenen bu şekil ve vaziyeti üzerine bir edebiyat teessüs etmiştir. Geçerken şunu da söyliyelim ki bizim beynelmilel müessesemizin unvanında “İdarî ilimler,, tarihinin bulunmasının bir sebebi de budur. Bununla beraber, idarenin mesaisinde hukuku idareden başka bir şeyin de bulunduğu nazarı itibara alınmaksızın tenkit edilmiştir. Eskiler kullandıkları kâğıdın şekli ve eb’adile ve bir tezkerenin bir daireden öbür daireye sureti intikalde uğraşmayı tenezzül addederlerdi. Biz o devirde değiliz.

Nihayet İdarî faaliyet sahasına giren pek çok maddeler vardır iki bunlara bakılınca her kanunun kendine mahsus bir terminolojisi vardır denilebilir.

İşte bu son müşahede, bizi bahsimize mevzu olan meseleye verilecek hal şekline götürmüyor mu? Daha şimdiden tezahür etmiştir ki yapılmasını teklif ettiğimiz vocabulaire iki parçadan mürekkeptir: Bir taraftan

idareyi ve idare mensuplarını idarenin kemiklerinin, heyeti mecmuasını ve aletlerde, usullerde bu heyeti mecmuayı harekete getirenlerin hepsini alâkadır edem şeyler; diğer taraftan devlet memurlarının, ürerinde ifayı vazife ettikleri bütün sahalara. Bu suretle meskenlerin hıfzıssıhhası hakkında yapılan bir imkan um, idarenin bu sahadaki faaliyetini tamamiye gösteren idari vocabulairei bize verirler. Söylemeğe hacet yoktur ki hava cereyanı, tozlar, kokular, pencereler, çatı, kalorifer, lâğımlar ve saire gibi idari olmayan tetkik kelimeleri gösterecek değiliz. Çünkü bütün bu tabirlerin fennî ıslahat bahsinde muadilleri vardır, idareye mahsus kelimeler değildir. İdarî bir lügate bu türlü tabirleri sokmağa, prensip itibarile, hiç bir mecburiyetimiz yoktur. Zira teknolojik tehirleri havi pek çok, lügatler vardır ve içlerinden çok güzel olanları da mevcuttur.

Bahse mevzu olan kanunlarda Dwelling - House, Tenement, Lodging, Sater - Case gibi tabirler de bulacağız. Bunlar da fennî kelimelerdir diyeceksiniz doğrudur. Bunlar da konuşulan lisana dahildir, lâkin diğer lügat kitaplarında da yerleri vardır.

Şu şerait altında, hangi teklik kelimeler kastolunuyor? zannediyoruz ki burada mevzuu bahis olan teknik kelimeler, bizzat idarenin, tetkik ettiği vaziyetleri, verdiği emirleri yahut koyduğu yasakları işaret için ihdas ettiği kelimelerdir. Ve yalnız bunlardır. Bauflucht (sıralama - Alignement) ve Baufluhtplan (sıralama, plânı) gibi bazı kelimeler bu nevidendir zannındayız.

Şüphe yoktur ki «sıralama.» sözü her gün kullanılan dilden alınmıştır. Lâkin idarenin, kanunen memur olduğu veçhile, hürmet ettirmek istediği bu kaideyi, kat'î bir vaziyeti göstermektedir. Şurasını kaydedelim ki

Fransızca alignement sıralama kelimesi bir tahsis münasebetile İdarî bir kelime olmuştur. Halbuki Almanca Bauflucht kelimesinin başka manâsı olmadığı için tamamen İdarîdir. Bu da gösteriyor ki yapılmasını teklif ettiğimiz Vocabulaire, lisan felsefesi hakkında malûmat sahibi olan mütehasşısar tarafından yapılmak icap eder.

Litrenin, «malî bir idarenin, henüz gümrük resmini vermemiş bir ticaret emtiasının bir ardiyeden diğerine nakledileceğine dair damgalı kâğıt üzerinde verdikleri bir müsaadedir» suretinde tarif ettiği = acqit – â - cantion transit tezkeresi kezalik tamamen İdarî bir tabirdir.

Elde mevcut lûgat kitaplarına göre bu tabire tekabül eden İngilizce Clea - Ronee Outwarel, yahut transire kelimelerinin tam muadil olduklarını kabul etmemiz için, İngiltere gümrüklerince bu muamelenin kabul olduğuna itminan hasıl eylememiz lâzım gelir. Kezalik Almanca Passierschein tabiri hakkında da aynı ihtirazi kayıtları beyan ederiz. Şu hale göre tertip edilecek vocabulaire de kelimeleri mukayese etmek için o kelimelerin dayandıkları rejimin ruhunu bilmek icap eder. Beynelmîlel ticaret hususunda contingentements ve taviz = Compensation sistemi, henüz tereddüt devresinde bulunan, yani henüz lâyikile takarrür edemiyen bir terminolojinin tohumunu atmıştır. Fransızca Aceords de Clearing, Axportations Compenses tabirleri almanca da Aberoh ve Werrechnungsvertrage Konpensatioexport, Nungsabcommeu yahut Geschahte ve İngilizcede Exhangeclearing kelimelerile ifade edilmiştir. Contingement kelimesine karşı Almandada Konmengenmessiige einfurregulierung, tingentierung ve İngilizcede Import Quotas

kelimeleri vardır. İtalyancadaki Comtingentamenti kelimesi fransızcaya uydurulmuştur. Bu yeni tabirler için, her hâdisede muhaberenin hakikî derecesini evvelce bilmek lâzımdır. Lâkin ekseriya gazetelerde gördükleri tabirleri kullanmakla iktifa eden idare memurları bu vazifeyi hiç bir zaman uhdelerine almamışlardır. Bu hareketi yakından takip etmeğe mecbur olan fiyologlara gelince: Bunlar, mezkûr tabirlerin tamamen tebellür ettikten sonra, bermutat çok geç kalmış olarak, gelirler.

Bütün bu söylediklerimizden beynelmilel bir vocabulaire muharrirleri yeni kelime ve tabirleri arayıp meydana çıkarabileceklerini ve bunlarla beynelmilel idari ilimler mecmuasının neşredeceği, bir takımı listeler tertip edebileceklerini teyakkun edebiliriz. Beynelmilel bir İdarî lüğatin temeli işte bu suretle atılır. Çünkü az bir zaman içinde tam bir fihrist = repertoire tanzim etmek mümkün değildir. Gerçi bir takım kelimeler ve şartlar toplanabilir, lâkin işin erbabı tarafından muavenet edilmedikçe lüğat tertip edilemez.

Filhakika burada İdarî, yani hukukî bir mesele karşısında olduğumuzu ve ister istemez doğruyu kabul edeceğimizi unutmamak lâzımdır. İngilizce Stoppage intransitu tabirini fransızca Saisiere-vendication tabirile ifade edecek olan kimse müşterilerini (hiç değilse bazılarını hataya düşürür. Maamafih lüğat kitaplarının yaptıkları buldur. Bu iki tabirin hakikî mefhumu hakkında sahih bir fikir edinmek için bu bapta yazılmış olan mukayeseli kitaplara = Traite, meselâ Lehr'in eserine Element de Droit Civil Anglais, 2 edition P. 51 Paris, 1906 ya müracaat etmek lâzım gelir. Buna cevaben denebilir ki, birbirinden ayrı yollar

takip etmekle beraber, her iki memleketin kanunları aynı gayeye varmakta ve binaenaleyh, o kadar vazih olmak icap etmektedir. Böyle' bir müsamahaya iştirak edemeyiz. Bu şerait dahilinde, meseleyi hal için şöyle böyle bir lügat kitabı kifayet eder. Lâkin beynelmilel hukukun bu derece geniş olduğu, beynelmilel teşkilâtın birbirine yaklaşmağa meylettiği bir devirde muhtelif memleketlerin İdarî tasarrufundaki tabir ihtilâflarını nazarı itibara almamak mühim bir meselede fena hareket etmek demek olur.

Beynelmilel bir İdarî vocabulaire yapmağı düşünenler az bir zamanda kat'î ve nihaî bir eser meydana getirmek iddiasında bulunmamışlardır. Bunun içindir ki meselenin ana batlarını tayin ettikten sonra, zuhur edecek müşkülâtı nazarı itibara alarak, meseleye verilecek hal suretini derpiş etmek lâzım gelir.

İdarî terminoloji: L — idare sisteminde; 2 — Kanun ve nizamnamelerde bulunur; bu cihetle beynelmilel lüğatin tertibile meşgul olacak olanlar (bunun için hususî bir komisyon da teşkil edebilir) evvelâ muhabirlerinden bulundukları memlekete ait bir meratip silsilesi listesi tertip etmelerini; muhtelif nezaretlerin İdarî muamelâtını gösterir bir fihrist yapmalarını; şu veya bu madde hakkında neşrolunan kanunlarla nizamnamelerdeki terminolojiyi tetkik eylemelerini istiyceklerdir.

Bu hususta vaki olacak ufak tefek himmetler de kabul edilmelidir. Her vocabulaire alınır alınmaz muhtelif memleketlerin mütehassıslarına verilecek, bunları da kendi İdarî sistemlerine göre mukabili erili arayacaklardır. Bu veçhile toplanacak olan malûmat beynelmilel İdarî ilimler enstitüsü tarafından — membaları

gösterilerek — neşrolunacaktır. Metinlerin gösterilmesi zarurîdir: Yani her kelime için verilen tarifi kanaat verebilecek bir misale dayandığı isbat olunmalıdır. Binaenaleyh büyük bir iş yapılacak demektir. Bu iş parça parça yapılabileceğinden faydası çabucak görülecektir.

Bu hususta evvelce de bazı teşebbüsler yapılmıştır. Ezcümle:

— Kurzes Handwörterbuch der wichtigsten technischen Ausdrücke der französischen und österreichischen Gesetgebung.

Müellifi: Charles Fessler Closquet'dir. 1909 da Viyanada basılmıştır. Tercümanlar için ve fennî muhaberat için yapılmış basit bir lügatçedir.

— Dictionnaire Juridique et administratif français allemand, allemand - français, par Fehner et Hermann (Strasbourg 1920).

Lügatin tertibi usulünde tebeddül husulünü kolaylaştırmak yolunda hüsnu niyetle meydana getirilmiş bir eserdir denilebilir.

— Dictionnaire des principaux termes de tous les codes et lois usuelles française, français - allemand, allemand - français, par Charles Schaeffer (Strasbourg).

Bu küçük eserde lügat tertibi usulünde bir değişiklik yapmak gayesini güder.

— International Glossary of technical terms used in housing and town planning in english, french, ger-

man and Italian (International) Federation for Housing, 25 Bedford Row, Londres).

Bu, kendine ait kısmı çok iyi bilen bit teknoloğun eseridir.

— Vocabulaire de l'assurance français - allemand et allemand - français, par Hermann et Simonin (Strasbourg).

Bu kitap, idarenin hususi bir şubesine mahsus tabirâtı havi bir model lügattir.

— Volkswirtschaftliches Wörterbuch - Economic Dictionary, par Herward T. Price. Erster Teil. English - Deutsch (Berlin, Springer 1925).

Bu, iki lisan üzere tertip edilmiş ekonomik bir lügattir. İçinde idareyi alâkadar eden birçok tabirler vardır. Burada, eseri tertip ve imza edene' yardım etmiş ve içlerinden biri «eserin heyeti mecmuasını inceden inceye tetkik eylemiş» bir kaç kişi görürüz. Bu tabir zikredilmeden evvel kelimelerin izahile iktifa edilmeyip, belki tarifî tenvir edecek membalar dahi gösterilmiştir, iki lisan üzere yazılmış bu eserde, yapılabilecek şey de şüphesiz ki budur.

Bu eser Vocabulaire Juridique Henri Capitant'nın başkanlığı altında hukuk profesörlerinden, hâkimlerden ve hukukşinalardan mürekkep bir heyet tarafından tertip olunmuştur. (Paris, Presses universitaires de France) izahlı lügat numunesidir ve fransızcada mevcut emsalinin en iyisidir. Birçok İdarî tabirleri ihtiva eder. Şu hale göre tabirleri karşılaştırmak için pek kıymetli bir yardımcı olacaktır.

Nihayet şunu da söyliyelim ki izahlı pek çok kamusları vardır; denilebilir ki her lisanda mevcuttur. Burada bir fihrist tertip etmeği düşünemiyoruz. Mütéhassıslar bu lügatleri (bildikleri cihetle, burada tasarladığımız (beynelmilel lüğatin tertibi hususunda anlardan lââyıkile istifade olunabileceğini zannediyoruz.

Yukardaki satırlarda böyle beynelmilel bir lüğatin ne gibi şartlar altında yapılabileceğini gösterdik zannındayız. İşaret ettiğimiz veçhile işe muhtelif cihetlerden ve muhtelif vasıtalarla girişilebilir. Bu yazımız alâkadar memleketlerde dikkatler, intikamlar, mukabil projeler uyandırabilirse bahtiyar oluruz. Bu veçhile bunda mevcut olan ve bazıları ihtimal ki, nazarımızdan kaçmış bulunan engeller süpürülmüş olur.

Çeviren:

Ali Kemali

Kırtasiyecilik Mücadele ve İdarenin Islahı

Yazan: **Wilhelm Triebel**
Prusya Maliye Vekâleti müşavirlerinden

A — İdarelerin iktisadileştirilmesi:

- a) — Tarifi ve tatbik şekilleri
- b) — Resmî dairelerin çalışma tarzı

B — Resmî dairelerin kuruluşunda ve memurların çalıştırılmasında tasarruf esasları:

- a) — Teşkilât ve vazife taksimatı
- b) — Aynı iş sahalarında olup ta birbirine benzeyen işlerin bir yerden bakılması
- c) — İşlerin tevzii
- d) — Memur yetiştirmek

C — Muamelâtta ve dosyacılık işinde usul ve tasarruf:

- a) — Gelen kâğıtlar
- b) — Kalemelerin kendi dosya işlerine de bakımları
- c) — Dosyaların tutulması, yeni dosya fihristi
- d) — Cetvellerin kartodek sisteminde tanzimi ve yürütülmesi
- e) — Tekid1 ve mühlet işleri dosya verme ve arşiv işleri
- f) — Haricî talimat (daire taksimatı ve kabul saatleri)
- g) — Evrakın ait olduğu yellerde dolaştırılması

D — Muamelâtın iktisadi eştirilmesi:

- a) — İşlerin şeklinde ıslahat
- b) — Yazı işleri kalemi ve büronun makineleştirilmesi
- c) — Matbu hazır kâğıtlar

A — İdarelerin iktisadi eştirilmesi

a — Tarifi ve tatbik şekilleri:

1 — Memur masraflarının gittikçe artması, resmi (dairelerin de organize edilmesini malî bir zaruret haline getirmiştir, idarelerin ucuzlatılması gayesi her zaman büro reformunu hedef tutmamıştır. Önceki hedefler, İdarelerin basitleştirilmesi ve işlerinin hızlandırılması idi. Her idareye kendini ıslah vazifesi verilmişse de, idareler bu hedefleri bile başaramamışlardır. Şimdi ise mesele büsbütün başka bir yüz almıştır. Bu yeni fıkre daha çok ve derin ehemmiyet verilmek gerektir. Ufak tecrübelerle, yarım tedbirlerle tasarruf temin olunamaz. Reform idarenin bütün mekanizmasında ve sahasında tatbik edilmelidir. Bu da yapılırken bütün resmi dairelerin az masrafla iş görmesi gözünden ayrılmamalıdır.

2 — Dairelerin vazife hudutları ve salâhiyetleri her şeyden evvel tesbit olunmalı, şube ve kısımların ve memurların daha müstakilce ve mes'uliyetleri kendilerine ait olmak üzere iş yapabilmeleri temin olunmalıdır. Her iş ve muamelede yine lüzumsuz sormalar ve soruşturmalar olacaksa, bütün ademi merkeziyet şeklindeki idareye gayret sarfolunması boş ve manasız bir emekten ibaret kalır. Her müstakil daire ve vazifesini kendi

başına gören şube ve kısımlar, şüphe ve tereddüt götürmeyen hallerde kendi kendilerine karar verebilmeli, işlerini halledebilmelidirler. Basit olarak düşünülünce her kısım ve şubenin kendi işlerini âmir makamda göstererek fikir ve direktif almaları daha kolay ise de bu suretle bir tek iş için her defasında birçok yerlerin meşgul olarak idare işlerinin lüzumsuz yere çoğaltılmasına sebep olduğu da unutulmamalıdır.

3 — Devlet parasını tasarrufla ve iktisatla mahalline sarfetmek bütün memurların vazifelerindendir. Zamanım- birçok ihtiyaçları ve para kıtlığı bu vazifeyi mukaddesi bir borç kılmaktadır. Memurların bütün kararları ve muameleleri kendilerinin ne derece İktisadî düşündüklerini ne kadar ciddî olarak tasarruf işine ehemmiyet verdiklerini gösteren birer imtihan ve şahadetname vesikası gibi olmalıdır. Her memur yapacağı lüzumsuz; sarfiyat veya yerinde olmıyan tehiri ve yapılmaması caiz masraflarla, halka yeni bir vergi yüklemekte olduğunu bilmelidir. Yanlış bir muamele ve yanlış bir sarfiyat yapan memur sorguya çekileceğini bilerek ona göre hareket etmelidir. Devlet kasasından israfda bulunan memur mes'uliyete çarpabileceğini bilmelidir. Ve bu »husus için kanunî ve İdarî hükümler teessüs etmesine yardım etmek vatanî bir vazife bilinmelidir.

4 — Almanyada resmî dairelerin iktisadi eştirilmesi işinde «Tasarruf işleri için devlet reformu» (R K W) ve bunun «Tasarruflu idare» şubesi (A W F) ve umumî idarelerin tasarrufla çalıştırma enstitüsü (DİWIV) hizmetleri dokunmuştur.

Sonuncusu memur meslek cemiyetleri devlet resmî daireleri, belediye teşekkülleri ve saire tarafından tutulmakta ve ilerletilmektedir. Bu enstitünün müracaat şu-

besi, büroculuktaki terakkiyatı tavsiyeye elverişli büro makineleri, yeni büro malzemesi, büro teşkilâtı ve resmî işlerin tekniği hakkında alâkadarları muntazaman aydınlatmaktadır. Enstitünün daimî büro sergisi eni modern daire tesisatını istiyenlere göstermektedir. Tasarruf işleri için devlet kurumu (R K W) işlediği işleri ve yenilikleri kendi mecmuasında ve enstitüd, yerine göre kitap halinde ve memurlar mecmuasında yazmaktadırlar.

5 — İşlerde tasarruf için her şeyi normalize etmek, ,tipleştirmek, standardize etmek en evvel yapılacak şeydir. Bu tedbirlerden maksat; istihsalât muayyen ve maksada en uygun, muhtelif ihtiyaçları karşılayacak, akşamı her yerde kolayca ve her zaman bulunabilecek biçimde olmasını, binnetice de kolaylık ve ucuzluk temininden ibarettir. Büro malzemesi ve daire ihtiyaçlarının böyle normalize edilmesinden gerek büyük müesseselerin ve gerek resmî dairelerin edeceği istifade sayısızdır. Diğer cihetten, hiç bir form değişmez değildir. Teknik terakkiyatı ve icatlar için yol açık bırakılmışta.

Normalize işi, istihsal edenlerle, istihlâk edenlerin topluluklarında konuşulur ve şekilleştirilir. Almanyada normalize işlerine bakan (D N A) adlı hususî bir müessese vardır. Kararlaştırılan normal biçimler tab' olunarak alâkadarlara bildirilir. Bu normallerden memurları alâkadar edecek olanları vardır. Bilhassa resmî kâğıt ölçüleri, kâğıt satın almada dikkat edilecek şartlar ve saire önde gelir.

Normalize edilmiş kâğıtlar gerek ticarethanelerde ve gerekse resmî dairelerde 1924 senesinden itibaren kullanılmağa başlanmıştır. Bundan başka zarflara, musan-

niflere, klasörler, dolap, sehpa ve evrak rafları hep normalize edilmiş kâğıt ölçülerine göredir.

6 — «Teslim ve tesellüm işleri» kurumamın satın alma hakkında hazırladığı teslim ve tesellüm şartları da pek mühimdir. Her malzeme için en elverişli biçim ve izahat teshil edilmiştir. Bu şartnamelerin bilhassa, malzeme işlerinde ihtisası o İmi yan daire ve memurlar için ne kadar faydalı olduğu meydandadır. Bütün memurları ilk sırada alâkadar eden şartnameler içinde, makine Şeridi, kop ye kâğıtları, yapıştırma, maddeleri, mühür mumu ve saire vardır.

7 — Memurların büro ihtiyacı temininde mümkün olduğu kadar az bile idare etmek imkânını gözönünde bulundurmaları şarttır. Fakat bu da hesapsız olmamalı, ihtiyaç eksik kalmamalıdır. Yetmeyen şeyleri sonradan ısmarlamak hem daha pahalıya alınmasını ve hem de lüzumsuz muamele yapılmasını mucip olur. Bunun için her dairece hakikî ihtiyacın vaktinde belli edilmiş olması lâzımdır. Hakikî ihtiyaç ise ancak mevcut malzemenin cins ve mikdarı vahdetli bir usul ile bilinirse kabil olur. Vekâletlerin bu suretle kırtasiye ve malzeme işlerinin bir elden yürütülmesi daha az mevcut ile her bir tarafa yetiştirilmesi imkânını verir. Uzun zaman yetecek miktarda kırtasiye ve malzeme satın almak suretile ucuza satın almağa kalkışmak doğru değildir. Çünkü resmî dairelerin ihtiyacı esasen ucuz satın almağı: temin edecek kadar yüksektir. Aynı sebepten göreceği işe ve taahhüde yetebileceği nefasetten veya sağlamlıktan daha nefisini, iyisini ve tabîî olarak pahalı olanını: satın almağa da lüzum yoktur.

8 — Mühim bir tasarruf meselesi de, tesisat ve hesap ve yazı makinelerinden muhtelif dairelerin aynı

zamanda istifade edebilmesidir. Çünkü hesap, cem, geniş ağızlı yazı makineleri gibi makineler pahalı olduklarından her memur için bir adet satın alın misina imkân bulunamaz. Böyle makineler umumiyetle her zaman kullanılmadıklarından, köşede bucakta atılmış olarak kalırlar.

9 — Her yerde, satın alırken, tesisat yapılırken idare büyütülürken ticarî kaidelere ve ticarî zihniyete göre hareket edilmelidir. Alınacak şeyler ya serbest pazarlık la veya her cins eşya ayrı ayrı veya hepsi toptan «atın alınmak suretile tedarik olunurlar. Muhtelif dairelerin tedarik edecekleri aynı cins eşyanın bir elden alınması da hepsi için en ucuz satın alma imkânını vermiş olur. Bu suretle dairelerin plânsız ve birbirinden »habersiz satın almağa kalkışmaları önüne de geçilir. (Türkiye hükümet kırtasiyesini Maliye Vekâletine bağlı mütedavil sermayeli kırtasiye müdürlüğü vasıtasile toptan alır ve tevzi eder.) Bundan başka Almanyada Maliye Vekâletinde bulunan bir yazı makineleri tetkik bürosu, her sene dairelere alınacak yazı makinelerinin en iyi cinsini ve alınacak mikdarın azlığına veya çokluğuna göre en uygun fiyatı tesbit ve alâkadarlara bildirir. Satın alma işile meşgul olan her memur, şartlar aynı olduğu zaman yerli malını tercih etmekle mükellef olduğu gibi lüzumsuz ve yüksek fiyatla mübayaatta bulunamaz.

Evrakı matbuaların ve her nevi kâğıtların vaktinde tedarik edilmiş olması da pek mühimdir. Bunun için de hükümet, muhtelif şehirlerdeki matbaalara aşık sipariş vererek, bunların civarındaki hükümet dairelerine lüzumu olan matbuaların ve kâğıtların oradan tedarikini teshil ettirir. Her dairenin ihtiyacına ve mahalli sarfına

göre alacağı kâğıtların şartnamelerini ve alınacak kâğıtların tesellümünde muayene ve tecrübesini devlet tecrübe dairesi yapar.

10 — Dairenin satın alacağı şeylere maksada kifayetli ve az olması şartları yanında mevcut idare tahsisatının hüsnü suretle ve mahalline sarfedilmesi gelir. Meselâ bazı dairelerin posta ve telefon masrafları çoktur. Posta masraflarının nasıl kısılacağı 81 ve 83 numaralarda anlatılmıştır. Fakat telefonda iktisat için, yalnız acele ve lüzumlu hallerde telefon edilir. Telefonla hususî mükâleme açılmamasını temin de telefonu olan her memura düşen bir vazifedir.

11 — Dairelerin İktisadî çalışmaları için lâzım gelen uygun tesisat ve malzemenin vaktinde alâkadarların emrine amade tutulması icap ettiği kadar, işleri kolaylaştıracak surette ziya ve tenvirat işine de ehemmiyet vermek lâzımdır.

Kalem odaları ve binalar sıhhî şartlara uygun olmalıdır. Kalem odalarının iyi teşhiz edilmiş olmasından sarfı nazar, işlerin cinsine göre bitirilmesi lâzım gelen Vakitlerde memurun bu işi yapıp yapmadığını da kontrol 'etmek gerektir.

b — Resmî Dairelerin Çalışma Tarzı:

12 — Ticarî ve serbest İktisadî çalışma işlerinin rasyonelleştirilmesinde şefleri veya sahipleri bu yolda zihin, yormaktan para ve zaman sarfetmekten nasıl çekinmezlerse aynı rasyonelleştirme işi için resmî dairelerin şefleri alâka ve uyanıklık göstermelidirler. Alınacak tedbirler muhalefete ve alâkasızlığa rağmen tatbik edilmek istenirse hatta vekilin bile arzuları gölgede bırakı-

larak rasyonelleştirme tekliflerine ve hamlelerine ehemmiyet ve kıymet vermek lâzım gelir.

1 Resmî dairelerin ıslahat işinde şeflerinin alâka derecesi nedir? Resmî daire ve şeflerinin ve memurlarının Vazifesi havale edilen iş ve vazifelerin doğru olarak bitirilmesinden ibarettir. Şefler dairelerinin muvaffakiyetinden veya muvaffakiyetsizliğinden mes'uldürler.

Daire şefi her an dairesi işlerinin ne merkezde yürüdüğünü görecektir vaziyet ve kudrette olmalıdır. Yakılmış, yapılmakta ve yapılacak işlerin vaziyeti kendi gözü önünde bulunmalıdır. Daire şefi lüzum görülen her yerde ve zamanda müdahale edebilmelidir. Bunun için de dairenin iç teşkilâtı ve memur vazifeleri birbirinden ayrı anlayışlı ve vahdetli bir çalışma çerçevesi içinde olmalıdır. Bu yukarıki şartlara uymak için her Eşeyden evvel de, vazife taksimatı uygun surette halledilmiş olmalıdır. Fakat böyle bir ciddî vazife taksimi de; ekseriya, memurların kendi arzularını ileri sürmeleri, 'kıdem, yaş ve sıhhatleri icabı, güç bir mesele teşkil eder. Şefler bu hal ile de mübadelede ihmal etmemelidirler.

Her dairede yazı memurları ile kâğıt sevk memurları elele çalışmalıdırlar. Bunun için de daire şefi tarafından her iki tarafın da işlerine muhabbetle sarılmaları temin edilmelidir.

Bir dairenin vazifelerini itimada lâıyk surette bitirmeleri, dosyacılığının mükemmel olmasına bağlıdır. Bunun için de her dairede bir usul haline geçen dosya plânı bulunmalı ve buna göre tertip ve tasnif edilmelidir.

13 — Resmî dairelerin ve büroların ıslahımda muvaffakiyet ancak plânla ve bir birlik çerçevesi içinde hareket edilirse mümkün olur. Bunun için de her dairede ıslahat işini başarabilecek anlayışlı ve enerjik bir me-

murun bu vazifeye salâhiyetle tayini şarttır.

(Islahat ve basitleştirme şefi). Bu memur ıslahat bittikten sonra da daima ve her yerde her şube ve her kısımda her memur yanında çalışarak nerede ve ne zaman yeniden basitleştirme ve ıslahat yapılması lâzım geldiğini tesbitle tavgifte devam olunur. Çünkü resmî dairelerin hakikî reformu, alâkadarların «münasib» bir zamanda şöylece ıslahat yapıvermeleri ile bitmiş olmaz. Ancak diğer cihetten de bu ıslahat şeflerinin daima “menfi ruhlu ve kusur arar tabiatlı, canlı ve verimli kalmaları da daire şeflerince istenilmelidir. Bugün vazifesini ciddî tutan memurlar, malî ıslahata giden her türlü tasarruf tedbirleri ve reform işlerinde alâkasız duramaz. Diğer cihetten her daire ara sıra diğer dairelerin ıslahat memurlarını kendi ıslahat memuru ile görüştürüleli ve her birinin diğeri için yenilikler vücuda getirmesine saik olmalıdır.

B — Resmî dairelerin kuruluşunda ve memurların çalıştırılmasında tasarruf esasları

A — Teşkilât ve vazife taksimatı.

14 — Prusya umumî idarelerinin karakteri, vilâyetlerindeki teşkilâtın bir tek elden idare edilmesinde fakat merkez ve mahallî dairelerin işlerin cinsine göre ayrılmış olmasındadır. Teşkilât sistemindeki bu değişiklik her dairenin daha iyi çalışmasını temin etmiştir.

15 — Henüz bazı dairelerde memurların «bir taraflı vazife görüşlü» olmamaları için aynı zamanda her cins işte çalıştırıldıkları görülmektedir. Fakat böyle bir çalıştırma usulü memuru vaktinden evvel ihtiyarlatacağı

gibi aynı iş için aynı dairede muhtelif başların kafa yormalarına ve beyhude çalışmağa sebep olur. Muayyen bir işte çalışmakta olan memurun bir taraflı kalması istenmiyorsa bir zaman sonra bu memur başka bir vazifeye naklolunabilir. Çünkü modern iktisatçılık her işin kâfi gelecek en az iktidar ve en az masrafla görülmesini ister.

Memurların işlerinde mütehasıs derecelerine varmaları kendi işlerine ait kanun, nizamname ve talimatname, emirlerin yalnız kendi emirlerinde bulunması ve âmirleri bu işlerin teferruat ile uğraşmamasını icap ettirir. Amirin vazifesi, kısım ve şubelerin aynı derece ve zikzaksız çalışmalarını teminden ibaret kalır. İktisadî ve tasarruflu çalışma usulü, şube müdür ve kısım âmirlerimin de bizzat her yazıyı yazmaktan ve işlemekten kurtaracak başkâtip (mümeyyiz) ve kâtiplerin vazifesini Şart koşar. Böyle yapılmazsa şube müdürleri kısım âmirleri lüzumsuz ve daha küçük memurların halledebilecekleri ehemmiyetsiz işlerle uğraşmağa mecbur kalacak esas işlerini doğru yapamaz bir hale gelirler, işletin cinsine göre memurların çalıştırılması lüzumunun bir sebebi de, memurların kuvvet, kudret ve istidatlarına göre muayyen vazifelere ayrılmalarına imkân bırakacağıdır. Fakat işlerin daire şeklinde yani herkese her işten hisse düştüğü usulde — çalışmasında her memurun hem basit ve hem de güç işleri yapmağa mecbur olacağı tabiidir. Şube ve kısımlardan başka, bürolarda da yine her memurun kendi ihtisası ve bilgisile uygun işlerde çalıştırılmasile daire en çok randımanı elde eder.

Şu halde umumî olarak denilebilir ki işleri cinsine göre iğleyen memurlarına tevzi etmek idarenin İktisadî çalışması şartlarından birini ve belki ilkinin teşkil

eder. İleriki bahislerde muhtelif işlerde nasıl hareket edilmesi muvafık olacağı tetkik olunacaktır.

16 — Kilise ve mektep işleri kısmında mektepler evvelâ cinslerine ve muayyen şubelere ayrılırlar. Bundan sonra her şube mektep iç işleri ve mektep dış İşleri kırımlarına ayrılır. Fakat muallimlerin çokluğu ve bunların maaş işlerinin fazlalığı ekseriya bu taksimata sığmaz. Bunun için taksimatı aşağıdaki gibi yapmak daha (muvafıktır.

- a) — Zat işleri (Maaş işlerinden gayrisi) ve mektep iç işleri,
- b) — Maaş ve muavenet işleri, vilâyet mektepleri muhasebe işleri.
- c) — Mektep dış işleri.

İş ve muamele tetkiki bakımından bu kısımlar tamamen birbirinden ayrılırlar ve her kısım yine ayrı ikinci gruplara ayrılabilir, idare, tamamlama komisyon işleri; inşaat yardım işleri müşkülâtsızca bir tek elden idare edilebilir. Malzemenin ve vasıtaların tek, elden idaresi ve bakılması her zaman için, birçok şube ve kısımların noksan ve ihtiyaçlarını tasarrufla tamamlamağa yarar.

17 — ÇİFTLİK VE ORMAN İŞLERİNDE İŞ TAKSİMİ

Bu kısımlarda İş tevziinin iş cinsine göre değil, daire şeklinde yapılması daha: muvafıktır. Arazii maliye işleriyle idarenin bir şubesi meşgul olarak arsaların plânlı (surette kıymetlendirilmesini temin eder. Ancak böyle arazi meselâ çiftlik arazisinden ise, çiftlik şubesi (daire) tarafından idare ve nezaret olunur.

18 — Vilâyet encümeninde, baş teavün ve sigorta dairesinde iş taksimi:

Bu şubelerde de iş taksimi, işlerin cinsine göre yakılır.

B — Ayrı iş sahalarında olup da birbirine benzeyen işlerin bir yerden bakılması:

19 — Bütün resmi dairelerin kuvvetlerinde bir muvazenet ve ahenk, ancak her dairenin şubeleri, ve kısımlarının yalnız kendi görüş ve telâkkilerine göre çalışmayarak gerek kendi aralarında gerek dış daire ve şubelerile olan münasebetlerinde anlayışlı çalışmakla teessüs edebilir. Bilhassa bu noktaya hemen her dairede diğer dairelerinkine benziyen işlerin olduğu hallerde dikkat etmek lâzımdır.

Vilâyet idarelerinde böyle muamelelerde iş için memur tayin edilerek idareye memur tayin edilmesini ve muhtelif dairelerdeki benzer işler her bir bakımdan yürütülür. Ve her dairenin görüşüne göre yapılacak muamele karışıklığının önüne geçilir.

20 — İşlerin yürütülmesinde takıntı ve lüzumsuz zikzaklara meydan vermiyerek halkın müracaatının ve ihtiyacının hükûmetçe çabuk görülmesini temin etmek ile beraber işten ve iş kuvvetlerinden — Eleman ve memur — tasarruf etmek büro ıslahatçılığının gayesidir. Bu dediklerimiz, bilhassa uzun ve anlaşılması güç kanun, nizamname ve talimatların bolluğu ve bunları memurların ancak tesadüfen okudukları bir zamanda kuvvetle varittir. Bunun için işlerin 15 numarada yazıldığı gibi cinslerine göre kısım veya masalara verilmesi ne kadar lüzumlu olduğu bir kere daha meydana çıkar. Başka başka dairelerin olup ta hep aynı cinsten olan işlerin münasip bir şekilde bir yerde görülmekte olmasına Berlin mahkemeleri iyi bir misal teşkil eder.

Meselâ bu dairede Berlin şehrinin nahiyeleri nazarı dikkate alınmadan her nahiyenin aynı cinsten olan hukuk işleri bir şubede toplanmıştır. İşlerini böyle ihtisas şubelerine toplanmış olmasıyla işlerde sadece birlik değil aynı zamanda işlerin doğru, çabuk ve az masrafla görülmesi temin edilmiştir.

Umumi idarelerde de buna benzer tevhid hareketleri görülmüştür. Bütün eyaletlerin muhasebe daireleri buna birer misaldir.

21 — İşlerin cins itibarile tevhidi büroların birleşme suretile ıslahını mecburî kıldığı gibi birbirile alâkalı; işler de muamele itibarile birleştirilebilir.

Meselâ; memur maaşı, memur ücretleri, müstahdemin, gündelikleri, vergi kesilmeleri, seyahat yevmiyeleri nakil masrafları, tekaüdiye ve eytam işleri tahakkuk ve tevzii de bir yerden görülebilir. Çünkü bu muamelelerde kanunlar, tarifeler, nizamname ve talimatnameler bu sahada her birine mecburî şartlar yüklemiş olduğundan, idarenin diğer işlerini ve kanunlarını bilmeğe hacet kalmadan bu işler kolayca görülebilir.

Bu suretle memur da kendi işinde iyi bir mütehassıs yetişerek iade, yanlış hesap ve saire hem kendisini mesul edebilecek ve hem de para ile alâkası olan şahsı uğraştıracak muamelelerin önüne geçilmiş olur.

Bu gibi İşler tatbikatta ve umumî idamelerde ayrıca bir şubeye ihtiyaç gösterecek kadar çok olursa her dairede toplu olarak bir yerde kurulur. Ve meselâ mektep işleri maaşları kısmı, orman işleri maaşları, polis dairem si maaşları ve sair...

Maaş, ücret ve gündelik işleri böylece her daireninki bir yerde tevhid edildikten sonra burada bunlara müteallik işlere de yani tahdidi sin namzet yaş, maaş em-

sali, mesken veya kilise zamları gibi muameleleri de tekemmül ve intaç ettirilir.

Bundan başka ilk tekaüdiyeye çıkmış vaziyetleri, memurun çoluk çocuğuma maaş Bağlanması gibi muameleler de burada görülür.

İdaremin memur ve müstahdem işlerine bakmak üzere bir şube (zat işleri) vardır. Bu şubenin vazifesi herkesi vahdetle tarife ve mukavele ile çalıştırmaktır. Bu Şube maaş ücret ve yevmiye miktarlarını derece ve terakki zamanlarını tayin ile beraber hukukî işlerde ve memur veya müstahdemin alınma ve çıkarılma işleriyle de meşgul olur.

Tekaüdiye (şubesinde (kısımında) mütekaitlerin eytam ve aramilin işleri görülür. Maaş işleri için ayrı bin şube veya kısım tesisine imkân veya lüzum olmıyan hallerde bu işlere tekaüt şubesi (kısımı) bakar.

22 — Umumî idarelerde disiplin cezaları ve muamelesi işe yaramamazlık kararlarının da merkezileştirilmesi muvafık olur. Belediye memurlarile muallimlere de aynı şartlara tatbik olunacak disiplin cezalarının tayininde de birlik esassından ayrılmamak çok faydalar getirir.

23 — Sigorta ve teavün dairesile eytam mahkemesinde işlerin 18 inci numaradaki gibi cinslerine göre ayrılması muvafık olur. İş sahaları ne kadar geniş olursa olsun yine bunlarda kolay ve güç işler birbirinden ayrılarak ona göre memurlara tevzi olunur. Bürolarda mümeyyizleri yanında ufak memurlar da bulunarak daha basit ve ehemmiyetsiz işler bu memurlara gördürülür. Bu memurlar sade liste doldurmak veya dosya tanzim etmek işinde değil yazı kayıt ve sevk işlerinde de çalıştırılırlar.

Bu tedbirlerle başkâtipler (mümeyyizler) güç ve ağır mes'uliyetli işler için daha serbestçe vakit bulurlar. Hattâ mümeyyizler bazı hallerde — mutlaka şube müdürünüm yapması lâzım gelmiyen işlerde — son sözü söylemek ve karar vermek gibi vazife ifa ederler.

24 — Kalem işleri, gelen kâğıtların yerlerine dağıtılması; biten işlerin postaya verilmesi gibi işler mümkün olduğu kadar topluca ve bir yerde bulunmalıdır. Her şube için bu işlere mahsus kalem o diası ve memur tahsisi umumî olarak İktisadî değildir. Çünkü buralarda bulunacak memurlardan ya daimî surette: istifade edilemeyecek ve yahut bilmedikleri ve tavzif olunmadıkları işlerde çalıştırılmak mecburiyeti hasıl olacaktır. Bunun neticesinde de memurların işlere ve vazifelere kifayet edip etmedikleri anlaşılamayacaktır.

C — İşlerin tevzii

25 — Her iş sahası diğerinden kat'î ve belli surette ayrılmış olmalıdır. Ekonomi bakımından da memurların. — iş (kuvvetlerin — tam tavzifine dikkat etmelidir. Umumî kaide olarak her şubenin ve her kısmın memuruna çerçevesi çizilmiş bir iş sahası verilmelidir. Büyük ve birkaç şahsın birden göreceği işlerde çalışacak mümeyyiz, kâtip ve muavin gibi memurlardan her birinin vazife ve salâhiyet hudutları da yine belli olmalıdır.

Muhtelif zamanlarda ittihaz olunan kararlar icabı olarak aynı işi yapmakta olan memurların, hiç bir kat'î mecburiyet olmadığı halde muhtelif kısımlarda veya ayrı ayrı odalarda çalıştırılması hiç te İktisadî bir hareket sayılamaz. Aynile bir şubenin birçok sevk memurluğu veya bir sevk memurunun birçok şubelerle alâkası olması doğru olamaz. Memurlara tahsis olunacak işler

gelişi güzel verilmeyerek memurun hevesi, istidadı ve işi benimsemesi de göz önünde tutulmalı, ayrı istidadı olan memurların bilgi ve bu istidadına dayanan işlerde de kendisinden istifade etmelidir.

26 — Büyük malî teşkilât karşısında, yüksek ve pahalı memurlar tarafından görülen bazı işlerin ucuz memurlar yetiştirecek bu suretle başkalarına yaptırılmasının ne derece tasarruflu olacağı da araştırılacak meseledir. Bu suretle yüksek memurların daha güç ve mes'uliyetli işlerde çalıştırılmalarına imkân bulunacağı gibi, salâhiyet ve mes'uliyet duygularının da bu vesilelerle arttırılmasına yardım edilmiş olur. Bundan başka memurların çalışma zevki de artmış olur. Bu fikir Umumî idarelerin birçoklarında şimdiden tatbik edilmiştir. 30 - 7 - 921 tarihli bir kararname ile daire reislerine, maiyetlerindeki memurlardan — müdür, âmir ve memur — kudretli, kabiliyetli, verimli olanların kendi; gördükleri işlerden ehemmiyetsiz olanlarına imza atarak gideceği yerlere gönderebileceklerine mezuniyet verilebileceği salâhiyeti verilmiştir. Bu usulün tatbiki ile işler bir derece daha hızlandırılmış ve muamele kısaltılmış olur.

27 — Şimdi, kalem mümeyyizlerinin (başkâtiplerin); de bazı işlerde imza salâhiyeti almasıyla şube müdürünün işler üzerinde nâzım rolünü (kaybedip etmiyeceği Sorulur. Bir müdürün şubesinden çıkan işler hakkında habersiz olması tahammül olunmayacak, bir haldir. Bu endişe, gelen kâğıtların da şube müdürü tarafından görülmeden kısımlarına gönderilmesi ile artmış olur. Fakat gerek gelirken gerek çıkarken (32) numarada yazılı ehemmiyetsiz işlerden olanlar için bu suretle hareket edilmesinde bir mahzur ve endişe olamayacağı ta-

bîddir. Ancak diğer yeni işleri hiç olmazsa çıkarken müdür görmelidir. Diğer cihetten kısım) şeflerinin imza salâhiyetine bırakılan işler, ara ısıra ansızın kontrol edilmekle, bu salâhiyetlerini yerinde kullanıp kullanmadıkları da anlaşılabilir. Bundan başka kısımların hazırlayarak müdüre imza ettirdikleri, fakat evveliyatı ve cevap şüpheli olmasa bile ara sıra geçmiş kâğıtlar tetkik edilmekle, kısımların iyi ve doğru çalışıp çalışmadıkları da tesbit olunabilir. Bu suretle müdüre büro memurlarının ve şeflerinin kolayca halledemedikleri ve kat'î bir karar veremedikleri işleri müzakere ve neticelendirmek için vakit kalmış olur. Ancak; her halde imza salâhiyeti yalnız kendini göstermiş, doğru ve çalışkan şeflere verilebileceği göz önünde tutulmalıdır. Müdür ikinci derecede işlerin doğrudan doğruya hariçle muhaberesini ve birinci derecede olanları da emniyetle ve itimatla işi bırakacağı şeflere verdikten sonra vaktinin bir kısmını da kısımlarının çalışma tarzlarına; vahdetle ve müterakki çalışmalarına ayırabilir.

Diğer cihetden, yukarıki izahatımızdan da kolayca anlaşılacağı gibi, başkâtibi er (mümeyyiz, kalem âmiri, kısım şefi) tarafından görülmesi mümkün olan işler için ayrıca ve ya bir kaçına birden, bir müdür tayin etmek de pek lüzumsuz olur. Bir taraftan da şu veya bu şefin imza salâhiyetini yerinde kullanıp kullanmadığı meselesi yanında bunlardan birimi; muayyen bir iş sahası üzerinde ayrıca müdüre yardımcı (muavin) veya müdür namına imza salâhiyetini de kullanıp kullanmayacağı da tetkike değer.

28 — Basit işlerde çalıştırılacak memurların vasıf ve kudretleri ne olması lâzımgereceği de iyice anlaşılmalıdır. Şimdiye kadar yaşayan zihniyete göre en basit işler dosyacılıktır. Fakat birçok kısım şeflerinin yaptığı işler

basitlikde ve hünersizlikde dosya memurunun vazifesinden geri kalmadığı malûmdur. Böyle kısımlarda işlerin yüzde birinde olan güçlük için yüksek bir memur tutulmaktadır. Şu halde ya bu yüksek memura vasfile ve kudreti ile mütenasib işler verilmeli ve onu meşgul eden basit işleri yapacak birini yerine ikame etmelidir. Teşkilât ve ıslâhat bakımından da muhtelif dairelerin birbirine benzeyen işlerini yapan kısım, masa veya memurlarını bir arada ve bir müdür emrinde çalıştırmakta işlere sürat ve masraftan tasarruf temin eder.

29 — Yerine bakma: Gelmeyen bir mamurun yerine derhal birinin veya arkadaşının da bakabilmesini temin etmek iyi bir teşkilâtın esas gayesi olmalıdır. Halkla doğrudan doğruya temasta olan dairelerde pek tabîî olması ve temin edilmiş bulunması lâzımgelen bu nokta; halkla uzaktan alâkalı işleri yapan dairelerde tamamen ihmal edilmiştir. Bunun neticesi olarak uzun zaman kalıp biriken işler için nihayet ayrıca bir vekil tayin etmek lâzımgelir. Bu gibi hallerde, gelemeyecek veya her hangi biri tarafından görülemeyecek işler için, yedek veya yetiştirilmiş memur bulundurmalıdır.

Bir kaç memuru bulunan bürolarda, birinin yerine diğeri bakması kolay olur. Ve tanzim imkânı bulunursa da bir tek memurdan ibaret kalemlerde birbirinin işinden ara sıra haberdar olmakla birbirine vekâlet edebilecek bir hale getirilirler. Bu suretle her memurun gıyabında yerine bakabilecek bir memur yetiştirmiş olmak, memurun izinli gitmesi halinde de, işleri geri kalmadan yerine bakacak bilisini bulundurmuş olmak demektir.

D — Memur yetiştirmek

30 — İster hükümet merkezinde olan isterse taşrada-

ki resmî ve hususî dairelerin işlerinin muayyen hedeflere göre rasyonel yürümesi için bütün memurların bu rasyonel çalışma zarureti ve ehemmiyetini kavramış olması lâzımdır. Umumî yaşama şartlarının az olması ve bu nisbette artan hükümet işleri, memurlarının verimli ve şuurlu çalışmalarını şart kılmaktadır. Memurları işlerine göre ehliyetli kılacak ancak meslek mektebleridir. Fakat mekteblerde okutulan şeylerin ölü nazariyatdan ziyade hükümet işlerinden veya bu dairede memurları alâkadar edecek olanların yeni bir inkilâp zihniyetiyle nasıl ve en kısa, yoldan görüleceğini misallerle öğretmek olmalıdır. Bu hakikî vaziyete rağmen ne acınacak haldir ki hemen hiçbir yerde bu gaye anlaşılmamış veya yetecek kadar ehemmiyetle telâkki edilmemiştir.

Meslek mekteblerinde ders vereceklerin seçilmesinde, şahsiyeti ve terbiye edici, yetiştirici hassası bakımından çok dikkat ve itina etmek gerekdir.

Büro memurlarına, en basit işlerin kolay ve muvafık şekilde nasıl yapılacağını göstermek bile birçok hallerde ve yerlerde ihmal edilmektedir. Tahsil ve kudret itibarile hep basit işlerde çalıştırılacak memurların; başkâtip (mümeyyiz, şef, kalem âmiri) olabilecek vasıfta olanlar kadar derin ve teferruatlı malûmatla yetiştirilmelerine lüzum yoktur. Fakat böyle memurların da ömürlerince dosyacılık işinde bırakılmayarak şube ve kalem işlerine de akıl erdirebilmelerine içlerinden müstait ve kudretli olanların kendilerini gösterebilmelerine vakit ve imkân bırakılmalıdır.

Vazifenin icab ettirdiği evsafa memur istihdam edememek veya bulamamak, memurların noksan yetiştirilmiş olmasındandır. Atı için zamanın terakkiyatile mütenasib bilgili memur yetiştirilmekte ihmal olunursa, her dairenin

mütemadi olarak ihtiyacı olan ıslahata kalkınmasına imkân olamaz. Bunun için meslekî ders esnasında memurlara; muamelâtın her gün biraz basitleştirilebileceği usul ve kaideler, tasarruf bakımından tarzı hareketleri misallerle anlatılmalı, namzetler bu bahisler üzerinde muvaffakiyetli imtihan vermeğe mecbur tutulmalıdırlar.

C — Muamelâtda ve dosyacılık işinde tasarruf

A — Gelen kâğıtlar

31 - 1910 senesinde çıkarılan iş nizamnamelerinde dahi gelen kâğıtların umum evrak müdürlüğünce şube ve kısımlara oradan müdürlerine ve kalem şeflerine ve sonrada dosyaya verilmesine ve ehemmiyetli olanlarının muameleden evvel vekillere (bakanlara) gösterilmesi şartları vardı Diğer taraftan umum müdürlerin gelen kâğıtlardan bir formüle girecekleri matbualar ile muamele görmelerine veya hiç bir muamele görmeyeceklerin doğruca dosyalarına girmelerine, müsaade verme salâhiyetleri vardı. Fakat o zaman konan usullerin ne derece fena tatbik olunduğunu, her tarafda aynı işlerin başka başka telâkki edilmiş olmaları mevcut noksanları isbat eder. Bilhassa yeni gelen kâğıtların küçük seyahatlere çıkmasında olduğu gibi bırakıldığı görülüyor. Kâğıtların mümeyyize kadar gelmesi böyle bir kaç gün gecikmesi hiç de nadir hallerden değildir. Umum müdür, müdür ve kalem şefleri, muayyen işlerin doğruca dosya memurlarına gönderilebileceği kaidesinden istifade etmemişlerdir. Bu suretle gelen kâğıtların çokluğu veya zorluğu karşısında işler geri kalınca, dairenin bütün muamelâtının bundan müteessir olacağı tabî olur. Her bakanlıkda ve her dairede postanın (gelen mektup-

ların ve telgrafların) açılması ve dağıtılma işinin merkezi bir yerden idare ve tanzim edilmesi işi kat'iyetle yürütülmelidir. Âmirlerin ve memurların şahıslarına gelecek mektupların da muayyen bir usul içinde kendilerine verilmesi temin olunmalıdır.

32 — Gelen kâğıtların ehemmiyetlerine göre muamelesi, hiç olmazsa muamele yapılacağı malûm olanlarının doğruca ait olduğu kaleme veya masasına göndererek, geldiği gün cevabın çıkmasını temin gayesi tatbikat esnasında unutuldu. Ve ehemmiyet veren olmadı. Buna mukabil kalem âmirlerinin ve müdürlerin ehemmiyetsiz işlerle de meşgul edilerek ehemmiyetli olanlarını kâfi derecede- vazih ve doğru tetkik edememelerine sebep olmak gaye ittihaz edilmiş gibi çalışılmaktadır. Bunun için her daire ve her bakanlıkta hangi işlerin müdürlere veya bakana gösterilmesi lâzımgelceği bir talimatla tesbit olunmalıdır» Bir taraftan da muayyen işlerin müdür veya muavinin habben olmaksızın görülmesine de müsaade edilmekle beraber bu müsaadenin suiistimal edilip edilmediği kontrol edilmelidir. Şeflerin işte bu usullerle lüzumsuz işlerle yorulmalarına mâni olunarak mühim işler üzerine kâfi derecede çalışmalarına imkân bırakılır.

33 — Gelen ve giden kâğıtların lüzumsuz yere evrak kaleminde beklememesi için kalemler arasında evrak getirip götürmeğe mahsus tayin olunacak bir müvezzii bunları muayyen zamanlarda aid oldukları yerlere sevk etmesi temin olunur. Kâğıtların çabuk dolaşmasına büyük bir ehemmiyet verilmelidir. Muayyen bir kâğıda (masaya) bakan memurun herhangi bir sebeble vazifede bulunmadığı zaman yerine kimin bakacağı ve hangi kâğıtların şefe de gösterilmesi lâzımgeldiği önceden belli edilmiş olmalıdır.

Bakanlık tamimleri şimdi resmî gazete ile tamim edil-

mekde olduğundan bunlardan daireye ve dairede alâkadar olacak memurları muayyen bir memur daimî suretde ikaz ile mükellef tutulur. Ve kendisinin bizzat teyakkuzu âmirler tarafından kontrol edilir.

İşlerin mihaniki bir suretde yürümesi için kâğıdlara sade tarihi değil dairenin numarası ve yazının özü de yazılmalıdır. Eğer daireler karşılıklı olarak bu noktalara riayet etmezlerse cevapların gecikmesine ve daha fazla çalışılmasına sebep olduklarını bilmelidirler.

Gelen bir kâğıdın nereye ve kime aid olduğu belli olmazsa saatlerce bu kâğıdın ne olmak ihtimalde meşgul olmaksızın, işin cins itibarile kimi alâkadar edecekse ona sormak daha muvafık olur.

İşleri basitleştirme şefi, daire âmiri ile beraber muamelâtın tarzı cereyanını arasına kontrol etmeğe ve karışıklığa, gecikmeye sebep olan halleri yenmeğe mecburdur. Daire âmiri arasına yapacağı kontrollarda basitlik ve sür'atı muamelât için verilen emirlerin lüzumu gibi tatbik edilip edilmediğine nezaret eder. Kâğıdların şeflerden geçirilip geçirilmediğini de araştırmak bu cümledendir.

Umumî kaide olarak aşağıdaki hususat tavsiye olunur:

1 — Kâğıtların bir yerden tevzii. Postanın bir yerden ve çok muhaberat gelen yerlerde postanın makine ile yazılması.

2 — Gelen kâğıtların evvelâ şubelere ve mühim kalemlere ayrılması.

3 — Bundan sonra kısım, masa ve kalemlere ayrılması.

(Kâğıd tevzi rafları öyle tertib edilmiş olmalı ki her iki tarafında çalışacak memurları, birbirini rahatsız etmeksizin ve işine mâni olmaksızın aynı gözden istifade edebilsinler.)

4 — Ayrılan kâğıtların evvelâ kâğıtlarına göre, kalemlerine verilmeyecek müdürlere göre onlara da verilmeyecekler daha yüksek makamlara alırlar.

5 Tevzi olunan postanın muayyen zamanlarda mahallerine şevkleri.

B — Kalemlerin kendi bakımları

34 — 1910 Senesi muamelât nizamnamesinin esas kaidelerine göre mühim olmayan ve diğer listelerle kontrolü kabil olan varidelerin (gelen kâğıtların) varide kayıd jurnalına yazılmasına lüzum yoktur. Bundan başka daha o zaman muayyen kâğıtların bile gelen kâğıdları kaydetmeğe mahsus deftere yazılmak mecburiyeti kaldırılmışdı. Kayıd jurnalından başka kat'î ihtiyaç halinde liste ve defterler kullanılmasına müsaade olunmuşdu.

Büyük dosya mahzenlerinin (dosya memurluklarında) dosyaları birçok dairelerde şubelerine ve kalemlerine verildi. Harbden sonra ise yine bazı yerlerde eski usule toplu esas (madde) üzerine muamele ifası tavsiye olunmakla beraber pek az yerde tatbik olundu.

Nihayet enflasyon bittikten sonra muamelâtın basitleştirilmesi ve ucuzlatılması işine ciddî surette ehemmiyet verildi.

Regstratörün - Toplu dosyacılığın - şube ve kalemlerine dağıtılma işi de artık o kadar maniayal çarpmıyor. Bazı dairelerin dosyalarını şubelerine dağıtmak istememesi yanlış düşüncelere istinad eder. Bu meseleyi aşağıda bir defa daha iyice tetkik edelim.

35 — Birçok kimseler hem yazı işine hem de dosyasına bakacak kâtibin, esas iş üzerine rahat ve verimli çalışamayacağı iddiasındadırlar. Diğer cihetden elde bulunan

dosyaları ve muameleleri aramakla kaybedeceği zamanı idarenin işine hüsnü suretle sarfolunabileceği ve mümeyyizin veya yazı kâtibinin dosya ile meşgul olmasının aldığı maaşla mütenasib olmadığı basit işin pahalı yapıldığı kanaatindedirler.

Fakat mümeyyiz veya başkâtiplerin iş üzerinde çalışacak yarde dosya ile meşgul olmağa mecbur kalacağı daireler için bu söylenen şeyler doğrudur. Böyle dairelerde dosyaların kalemlerde durması elbette uygun olamaz. Ancak dosyalarını kendi tutabilmesi kabil olan şube ve kalemlerde mümeyyiz ve kâtibler kendi dosyalarına her hangi bir dosya memurundan fazla hâkim olacaklarından icabında aranılan bir dosya kendisinde bulunmazsa kimde bulunduğunu ve ne iş için kaldığını söyleyebilir. Basitleştirilecek ve kaleminde tutulacak bir dosya usulde yorucu ve masraflı kayıtlardan ve defter tutmak usulünden de kurtulunur. Numara 40 da tarif edileceği usulde dosya tutulursa aranan dosyanın çabuk tesbitine imkân hâsıl olur. Her dosyanın hurufu heca, sıra numarası veya muayyen maksatlar için ara tasnifine kabiliyeti olması da aranacak bir işin ve muamelenin derhal bulunmasına yarar. (Numara 46) aynı meselenin veya aynı cinsden olan işlerin senelere ayrılmış ve başka başka dosya kartonlarında bulunduran eski usule mukabil yeni usulde birbirine benzer aynı mevzulu işler muayyen kartonlarda bulunur. Her hangi bir muamele yapılmak istenirse dosyadan yalnız buna müteferrik kısım çıkarılarak ele alınır, diğer parçalar gelecek başka kâğıt veya muameleler için hazır tutulabilir.

Bu madde üzerine müesses dosyacılıkda büyük kalemlerde az maaşlı memurlar bu işin yalnız dosyacılık kısmına bakabilecekleri gibi küçük kalemlerde ayrıca bir dosya memuruna lüzum olmaksızın da dosyalar idare edi-

lebilir. Görülüyor ki bu usulden diğer dosyacılık usullerine göre daha çok tasarruf vardır.

37 — Dosyaların tutulması için ayrıca dosya mahalli ve dosya memurları kullanmağa mutlaka ihtiyaç olmadığı meydandadır. Bu yeni usulde yani regstratörsüz - dosya memuru olmaksızın - çalışan dairelerin uzun seneler tecrübesi neticesi, işler hem ehemmiyet kaybetmez ve hem de daha itimatlı çalışıldığı gibi memurdan da çok tasarruf edildiği tesbit edilmiştir. Buna rağmen her bakanlığın bazı dairelerinde ve her dairelerin şubelerinde de yine regstratörle veya regstratörsüz çalışmaktadır. Herhalde daireleri şube ve kalemlerinin mümkün olduğu kadar regstratörsüz çalışmaları daha muvafıktır. Bu da her masanın kâtibinin kendi dosyalarını veya bir kaç kâtibin dosyalarını hep birden işi az olan bir kâtibin tutmasile kabil olur. Esas mesele kâtiblerin muayyen olan kendi dosyalarını ilâve vazife olarak tutmalarından ibarettir. Hangi tarzın tatbik edilmesi muvafık olacağını dairenin ve işlerin bünyesi tayin eder.

Dosyaların bakılmasını bu dosyalarla en az işi olan bir başkâtime, mümeyyize vermek hiç de doğru değildir. Diğer cihetden dosyaların pek muhtelif işlerden mürekkebe olduğu veya dosyaların iş cins dolayısıyla çok olduğu dairelerde de regstratörsüz çalışılamaz. Fakat buna mukabil dosyaların aşağıdaki hallerde kalemleri tarafından tutulması tavsiye ve hatta talep olunabilir:

- 1 — İş sahası mahdud olduğu ve işe bakan masaların - kâtiblerin az olduğu hallerde.
- 2 — Kâtibin muamele üzerinde de çalışıldığı hallerde.
- 3 — Kâtime tevdi olunan işlerin kontrolünü da kendisinin yapacağı hallerde.

38 — Büyükçe kalemlerde registratörlü çalışılması:

İşler ve muameleler birden fazla kâtime ihtiyaç gösterip de her birinin vazifesi tahdid edilemeyecek şekilde olursa dosyaların bakılması ve tutulması ayrı ayrı her kâtime değil, gruptan birine vazife olarak - bazı hallerde nöbetleşe - verilir. Fakat diğer kâtibler bu dosyacılık işinin bu kâtime ilâveten vazife olarak verildiğini bilmelidirler. Diğer memurların dosyaya müteallik her ufak iş için dosyalara muvakkaten bakan memuru aramaları da esas işinden alıkoymaları da yine ayrıca bir dosya memurunun tavgifini mecburî kılar. Bu işler meselâ; dosyalar veya muameleler için liste tutmak, muayyen işleri hatırlatmak, tekid etmek, biten muameleleri dosyasına yerleştirmek gibi şeylerdir. Bunun için umumî olarak gelen kâğıtlar her masanın memuruna verilerek memurunca kâğıdına kayıd numarası olmak üzere dosya numarası veya işaret konur. Dosyaların madde ve iş cins üzerine ayrıldığı ve bunların kâtibler tarafından ele alındığı dairelerde gelen kâğıtlara bu dosya işaretini koymak ve aranını bulmak hiç de bir güçlük vermez.

Bütün memurlar tarafından kullanılması lâzımgelen dosyalar arşiv şeklinde herkesin emrine amade tutulur.

Biribirine benzeyen işlerin yığın halinde geldiği dairelerde bu kâğıtları şube veya kalemlerine göre ayıracak ikinci veya üçüncü derecede memur kullanılır.

Kalemlerin yeniden teşkili veya eskilerin yeni usule göre ıslahı halinde her masaya muayyen bir iş biçilirse registratörsüz çalışmak kolaylaşır.

39 — Bazı dairelerde muvakkaten hâlâ registratörle - dosya kalemi ile - çalışıyorlarsa yine buralarda da, dosya kalemi olmaksızın çalışan kalemlerin basitlik ve ıslahatından bazılarını tatbik etmelidirler. Dosya kalemi ile

çalışma usulünden dosya kalemi olmaksızın çalışma usulüne her şubenin kendi dosyasının müdürlük gibi ufak dairelerde her kalemin tutmağa başlamakla geçilmeli ve nihayet her masanın kendi dosyasını tutacak kadar ilerletilmelidir. Tabîi dosyalar bir plân içindedir.

C — Dosyaların tutulması, dosya fihristi:

40 — Dosya tutulma işine şimdiye kadar az ehemmiyet verilmiştir. Dosyaların tanziminde ve tutulmasında eski idarecilik zihniyeti hâkim olan yerlerde, herhangi bir muamelenin hangi dosyaya aid olacağını tayininde güçlük vardır. Mevcud bir muamelenin eski bir dosyasının yoksa yeniden açılacak bir dosyaya mı konulacağı ahval, zaman ve eşhasın tesadüfî ve keyfî hareketine bağlıdır. Herhangi bir muamelenin aranması da ayrıca müşkülâtı baisdir. Bu sebebdendir ki, aranan dosyaları ve muameleleri bulmak için birçok yardımcı defterler tutulur ki yeni usulün tatbikinde bunların hiçbirine lüzum kalmayacağı, tabîidir. Bu yeni usul ise, muayyen bir ana plân içinde bütün daireleri teşkilât ve işlerin numaralanmış bir fihrist halinde mevcut olmasıdır. Gerek idare ve gerek dosyacılık bakımından işlerin vahdetli bir plân üzerinde toplanmasına sarfolunacak mesai ile çıkacak birkaç bin misli faide ve tasarruf gözönünde tutulursa bu hususta tereddüd etmemek icabeder.

Yeni usulde dosya numaraları hem umumî ve hem de hususî mahiyette olanları birbirinden ayrılabilir surette tesbit olunur. Meselâ umumî işaretli dosyalarda aynı işe aid umumî hükümler ve umumî muameleler bulunur. Aynı numaralı hususî dosya ise müteferrik muamelâtı gösterir. Dosyaların veya muamelenin işaretlenmesinde, da-

irelerin hususiyetlerine göre ya dosyalar numara ile veya harufu heca tertibi üzerine numaralanır veya işaretlenirler. Bazı hal ve dairelerde de her ikisi birden müsterek tatbik olunurlar.

Küçük dairelerde (mülhakat ve merkezde müstakil dairelerde) soldan ilk rakam daireyi, İkincisi kalemi, üçüncüsü dosya esas numarasını gösterir. Büyük dairelerde aynile soldan sağa doğru her rakam daireyi, şubeyi, kalemi, masayı ve esas işi “dosyayı,, göstermek için dört, beş hatta altı haneli olabilir.

Yazı kalemle yazıldığı hallerde soldan grupu gösteren iki rakam büyükçe yazılır. Dosya ve kartonlarda grup rakamı üstte diğer rakamlar altta yazılır. Tahriratta ise makine ile hepsi yanyana yazılır.

Dosyaların böyle herkesçe muayyen birer numara alması, muayyen işlerin dosyasının kısa bir zamanda herkese belli olmasını temin eder. Ve eski şekildeki not bakma zimmet arama, şekil ve yazı okuma gibi zihni fazla işgal eden lüzumsuz hareketlere meydan kalmaz ve memur buna sarfedeceği kuvvei fikriyesini işine hasreder.

41 — Dosya numaralarının böyle sabit ve basit olmasını değil, bu numaranın aynı zamanda kayıd numarası olarak kullanılması imkânı ikinci bir faidedir. Her işde bir varide, sadire numarası veya işareti koymuş veya yazdırmış olanlar bu yeni kayıd numarasının hakikî kıymetini takdir ederler. Çünkü bu numaranın çabuk yazılış ve kolaylığından sarfı nazar varide, sadire numaralarına oradan parti ve jurnal defterlerine ve kartonlarına bakarak birçok araştırmalara hacet kalmaksızın istenilen dosyanın derhal bulunması imkânı vardır. Eski usulde müteaddid defterleri karıştırarak dosya teşebbüsünde israf olunan zaman da bu suretle tasarruf edilmiş olur. Yeni usulde:

bir işin numarası hiç değişmez. Değişen yalnız tarihtir. Dairenin numarası olmak üzere konacak dosya numarasının basitliğini, bozmamak için dosyalarda lüzumu olan tahtanı muma balar veya harflerin de çıkacak kâğıtlara kat'î bir ihtiyaç olmadan konmamasını dikkat edilmelidir. Dairenin numarası olmak üzere konacak rakamların yanına harfler ancak zatî muameleleri, vilâyetleri veya belediyeleri, büyük müesses el eri belli etmek için konulabilir.

Nihayet bu yeni usulde muayyen bir işe ait olan dosyanın umumî mahiyette olanının numarası yanına U harfi yazılarak ve buna müteferri işleri konulduğu diğer dosyalardan ayrılması imkânı elde edilir.

42 — Yeni dosya plânına göre dosyaların tertibine geçildiği zaman, şimdiye kadar mevcut olan zatî sicil dosyaları müstesna olmak üzere diğer dosyalara el sürülmez. Bunlar olduğu gibi bırakılırlar. Diğer az lüzumlu ve ancak yeni bir muamelesi geldiği zaman aranılacak dosyalar 77 numarada yazıldığı gibi devlet arşivine verilmeyeceklerse, dairenin dosya memurluğuna teslim olunurlar. Veya imha nizamına meşine göre imha edilmek üzere ayrılırlar. Ve usulü ile yok edilirler. Sicil ye zatî dosyaların nasıl muamele göreceği 55 numarada yazılmıştır.

Dosya plânında sıra ve numaraları yazılı dosyalar pek tabiidir ki, ancak ihtiyaç zamanında açılırlar. Eski usulden yeni usule geçerken dosya plânında yazılı dosyaların işgal edilmesinde ihtiyatlı olmalıdır. Buna nazaran açılacak taş yalar in gerek üzüm zamları üzerinde işlenme kabiliyetinde kalmaları ve gerekse dolapları boş dosyalarla doldurmamak bakımından kat'î üzüm vardır.

Kısa bir zamanda dolmasına İmkân olmayan dosyalar

için ayrı ayrı dosya açılmayarak bunlara muvakkat bir dosyada toplanarak kendi başına bir dosya işgal edecek kadar dolamlar birer birer buradan ayrılarak kendi numaraları tahtındaki dosyaları teşkil olunur. Bu muvakkat dosyaya konacak ufak dosyalar dosya plânına göre usulü ile ve sırasile bu toplama dosyasına yerleştirilirler. Bu toplama dosyası içindeki dosyaların numarası ve sırası ana dosyanın kapağına yazılır. Bu küçük dosyalardan her hangi birine ait gelen veya çıkan kâğıt küçük dosyanın numarasile numaralanır ve ileride bu küçük muvakkat dosya büyüyünce numaraların değiştirilmesine lüzum kalmamış olur.

Dosya numaraları daire rumuz harfî veya rakamile çift haneli grup rakamlarından (yani (00 - 99) ve son rakamlardan (0-9) veya ihtiyaca göre yine (00- 99) dan teşekkül eder.

a) — Eğer bir veya birkaç grup için — tahtanî numarasız olmak üzere — bir dosya kâfi gelirse bu dosya yalnız grup n umar asile numaralanır. Ancak bu usul umumî (mahiyette olan dosyalar için kabili tatbiktir. Böyle gruba ait bir dosyanın numarası meselâ U 42 ve iki gruba ait dosyanın numarası U 04 - U 05 yazılır.

b) — Dosya plânında grupları yazılı dosyalardan biri tutulmağa başlanınca bunlardan birincisi o (sıfır) rakamı altında umumî mahiyeti haiz olanları konmak üzere numaralanır. Bundan sonraki dosya ise, dosya plânında ilk sıraya ikonmuş olan numaradır.

Misal.:

04 Grubunda ayrı bir tahtam grupda büro makineleri ve evrakı matbua için açılacak dosyaların numaraları,

040 — Umumî mahiyette daire ihtiyaçları,

043 — Her cinsten büro makineleri,

045 — Evrakı matbua şekilleri ve temini,

olur.

43 — Bu esaslar dahilinde dosyalar sistemli bir surette tasnif edildikten sonra bunlar lüzum ve ihtiyaca göre tevsi olunabilir. Bu hususta herhangi bir gruba bir dosya ilâve ederken, ilâve edilecek dosyanın plânda evvelce gösterilmiş bir yeri, bir kısmı olup olmadığı iyice nazarı mütaleadan geçirilmelidir. Plânda esasen mevcut olmadığına kanaat getirilen böyle bir dosya ait olduğu grupun sonuna yazılarak ilâve muamelesi yapılır.

Meselâ U 1224 numarayı taşıyan, güç vazifeleri yapacak namzet memurların yetiştirilmesi dosyasıdır. Bunların her birine aid hususî muameleleri, ders plânı ve saire de gösterilmek istenince;

U 12241 numaralı dosya namzetlerin vukuatı dosyası ve

U 12241 numaralı dosya namzetlerin ders plânı gibi dosyalar ilâve olunabilir. (44 numaraya da bak.)

Nihayet eğer dosya plânında hiç yazılmamış yepyeni bir muamele dosyası açmak icap ederse dosya numarası olarak, dosya plânında yazılmış bir grupun numarası intihap olunur.

44 — Dosya plânının mevcudiyeti, dosyaların daha ileri ve muhtemel muamelelerine göre taksim edilmesi imkânını vermektedir. Dosyaların iş ve muamele esası üzerine numaralanarak, bu dosyadan bu iş üzerinden şehirler, şahıslar ve cemiyetlerden geçecek muameleler vilâyet, isim ve lâkap üzerine numarasız ve harflerle tasnif edilebilirler. Bu suretle aynı cinsten işe müteallik olan bütün muameleler muayyen kalem, sabit masaya ait ve değişmez dosya içinde bulunurlar. Böyle bir vahdet çerçevesi içindeki muamele topluluğunun ne büyük

kıymeti olduğu malûmdur. Diğer cihetten birbirinin aynı bir defaya mahsus gelen muamelelerin bir tek dosya numarası altında toplanması işlerin süratini ve aynı zamanda doğruluğunu temin edeceği de aşikârdır.

Yeni dosya, plânına göre ayrılabilir muamelelerden biri de zatî dosyaların her şahsa göre teşkil edilmesidir. Bu iş meselâ memurin müdürlüğünde her daireye göre gruplara ayrılarak numaralanırlar. Aldığı dosya numarasına göre bir memurun hangi daire veya hangi gruptan olduğu derhal anlaşılır. Meselâ memurin müdürlüğü birinci daire olduğuna göre:

Esaslı memurlar: 13

Hazırlık hizmetindeki memurlar: 12

Grup numarasını alırlar.

Namzet listesine girmiş memurlarla, muhabere ve bunların muamelesi meselâ: 12241 numarası altında fakat alfabe (hurufu heca) sistemi içinde cereyan eder.

Namzetlik devresini geçirenlerden muvaffak olanların dosya sicil numarası 13 numaralı gruba girer. Muvaffak olamayanların ise hepsi sadetçe 1234 kısmında toplanır.

Yeni dosya sisteminin bu suretle hem zamana ve hem de mahallî ihtiyaçlara uyması onun tatbikî kıymetini bir kat daha arttırmaktadır. Bu da gösteriyor ki yeni sistemde dosyacılık; dosyaların ve numaralarının kalıp ve şekil değiştirmesiz mahiyette olmadığını da isbat ediyor. Vahdeti bozmamak, şartile dosyalar ve gruplar azaltılabiliyor veya genişleyebiliyor. Ancak usulün hüsnü suretle tatbikini alâkadar her memur gözetmekle mükellef olduğu gibi şüpheli ve tereddüt edilen hallerde evrak mütehasşısının fikri, alınmalıdır.

45 — Umumî ve resmî dosya plânında hangi dosya-

ların gösterilmiş olduğu ve bunların kendi dairelerinde ne derece tâli tasniflerine ayrıldığı yeknazarda görülebilecek bir fihrist yapılmalıdır. Bu fihristin her kısmının büyüme ve küçülme kabiliyetinde olması, fihristin kartodek usulünde (yani kartlara yazılmış olarak) tutulmuş ve hazırlanmış olmasile mümkündür. Kartodeğin kart halinde olması da aranan şeyi derhal gösterecek vaziyette olmadığından daire fihristinin bir makineli kartonda gruplara göre toplanmış olması faydalı olur. Bu suretle her grup ihtiyaca göre büyüdükçe ve arttıkça, ait olduğu yeni fihristler ve plânı mahalline konabilir.

Ancak grupların yeknazarda anlayışlı görülmeleri, lüzum ve ihtiyaca göre ilâve veya tashihleri yapılabilmesi için gruplar arasında kâfi boşluklar bırakılmalıdır.

Jurnal ve kayıd defterleri tutulmaksızın yürütülen bu yeni dosyacılık dosya plânı her masada bulunmalıdır. Çünkü her memurun diğer daire ve kendi dairesi masalarına kadar mevcut olan diğer dosyaları Ve cinslerini bilmelidir. Kendisinin her hangi bir muameleye verdiği yeni dosya numarasının isabet ve doğruluğunu kontrol edebilmelidir.

Dosya plânlarında dosyaların nerede bulunduğu da yazılıdır. Bu bilhassa bir dosya üzerinde müteaddit memur veya başka başka masa, kalem veya dâirelerin çalıştığı ahvalde gözetilecek en mühim noktadır.

TEVHİDLİ DOSYA SİSTEMİ: İsminden anlaşılacağı gibi çalışma sahalarını tahdide ve toplamağa çalışır. Bu faydasından dolayıdır ki resmî daireler' ke'ndi teşkilâtlarını dosya plânı icaplarına göre uydurmuşlar yani işleri mevcut eski teşkilâta göre değil eski teşkilâtı ye-

mi iş taksimatına göre tebdil ve ıslah etmişlerdir. Şayanı şükürdür iki bu hareket bilhassa hükümet rüesası tarafından teşvik ve tergip görmüştür.

Böyle plânlı bir iş taksimatını da gösterecek bir plânın hem hangi dairelerin birbirine benzer işler yaptığını göstermek ve hem de memurları ve masaları muayyen işleri mihaniki olarak başarmalarına ve karışıklığa meydan vermemek bakımından her yerde derhal tatbikinin ne kadar şayanı arzu olduğunu göstermektedir.

46 — Dosyaların tanziminde bunların yatık şekilde yerleştirilmeleri de intizama temin olunabilirse de i bunları koymak için yeniden raflar yaptırmak meselesi mevzuubahs olmamalıdır. Dosyaların makineli kartonlarda toplanması da gerek gömlek ve musannif sarfiyatı ve gerekse bunların takılması ve nihayet masraflı bağlı kartonlara yerleştirilmesine nazaran, daha muvafık olur.

Çünkü bu suretle gömlek, raptiye ve vakit kaybettiren bağlı karton sarfiyatına ve ayrı bir dosya memuruna lüzum kalmaksızın muamele kâğıtları toplu bir halde muayyen bölme kartlarla makineli kartonlara yerleştirilebilir. Bunun için de; kartona konacak kâğıtların bir zimbada delinerek kartonun makinesini açmak ve kâğıdı yerine koymaktan ibaret bir hareket yapmak kâfi gelir.

Bu suretle dosya veya kartonlarına yerleştirilecek kâğıtlar için alınacak bağlı karton ve gömleklerin birer birer açılmasına ve masalara yayılmasına hacet kalmaz.

Arkası var

**Çeviren:
Macit Burhan**

İdarî ihtilâflar

— Geçen sayıdan mabait —

Çeviren: İbrahim Ali Erberk

Yazan : Appleton

Devlet şûrası, bu yanlışlıkların önüne geçmiştir. Şûra, bir nahiye tarafından müdürü aleyhinde vuku bulan mesuliyet iddialarını rüiyete kendisini daima salâhiyettar addetmiştir. Bu mes'uliyetin ağır hata vukuunda mevcut olacağını kabul eder görünmektedir. Bilhassa nahiye'nin menfaati namına icra edilen nahiye nafia hizmetleri dolayısıyla müdürün mes'uliyetini tesbit eden kararnameler pek çoktur. Şûrayı devlet, bu halde 8 inci sene 28 pluviose kanununun 4 ncü maddecimin bu gibi işleri rüiyet etmek salâhiyetini prefektür meclislerine vermekte olduğu mütaleasını serdeder ve yapılan: şahsî hatalardan müdürün nakden mes'ul olması esasını kabul eder. (Yakarda zikri geçen şûra kararları ilâh...)

— Teklif olunan hal sureti. —

Yukarda zikri geçen hal suretlerinde ahenk yoktur. Devlet, departmanlar, veya nahiyeler mevzuubahs olsun, memurları idareye karşı zarara bais hatalarından dolayı nakden mes'ul tanıttırmağa matuf iddiaları İdarî mahkemelerin rüiyete salâhiyettar olduğunu bilâmünakaşa kabul etmek icap eder. Şüphesiz memurların eşhası saliseye karşı meşguliyetleri mevzuubahs olduğu zaman, salâhiyet adlî mahkemelerindir. Fakat bunun sebebi, mutazarrır olan şahsın âmme hizmetine merbut olmamasıdır. O, Kanunu Medeninin 1382 in-

ci maddesine istinaden tazminat talep eden lâalettayin bir şahıstır. Bu tazminatı, zarar iras etmekle kendini resmî sıfatlarının himayesinden mahrum kılan ve vazife kadrocundan hariç bırakan memurdan istemektedir.

Memur ile devlet arasında vaziyet aynı değildir. Zarara uğrayan, hususî bir şahıs değil, hazinedir. Fazla olarak, açılan dava, vazaifi umumiyeyi idare eden hukuk prensiplerini harekete getirir. Bu dava, memurun tayini keyfiyetinin ve ona tevdi edilmiş olan bir âmme hizmetimin omun tarafından ifa edilmesinin kendisi ifa idare arasında tevlit etmiş olduğu, mahiyet itibarile tam İdarî, birtakım nizamî ve mukavelevî münasebetlere istinat eder. Tayin, terfi, azil, tekaüt, ücretlerin tesviyesi, bunlar üzerinden tevkif at icrası, tekaüdiyelerin tasfiyesi gibi hususlara taallûk eden meseleler, esas itibarile İdarî salâhiyetin dahiline girer. Devlete karşı nakdî mes'uliyete müteallik iddiaların da böyle olmaması için hiçbir sebep yoktur

Eğer salâhiyet sahasını bırakıp ta,, hukukum esasına nakli kelâm edecek olur isek, mademki müdürlerin nahiyelere karşı nakdî mes'uliyetleri kabul ediliyor, şu halde memurların devlete karşı aynı surette nakdî mes'uliyelerini kabul etmemek için hiçbir sebep yoktur, diyebiliriz. Memurların hususî şahıslara karşı olan mes'uliyetleri, sultai âmmenin mes'uliyetini idare eden prensiplerin aynıdır. İster devlet, ister vilâyet, komün ve umumî müesseseler mevzuubahs olsun, memurun idareye karşı nakdî mes'uliyeti olduktan sonra bu prensibin millî veya departman ve komüne ait hizmetlerin mevzuubahs olmasına göre tebeddül etmesi için hiçbir sebep yoktur.

Devlet şûrası, bu mes'uliyeti kabule ne için mütemayil görünmüyor? 13 Nisan 1898 tarihli kanunun 54 üncü

maddesi ile nazırlara, devletin bütün alacakları hakkında^ bir istirdat hakkı bahşedileliden beri, evvelce ileri sürmekte olduğu usule müteallik sebepler artık mevcut değildir. Teşrii metinlerin noksan olması keyfiyetinden, istimbât olunan hukukî delil, kâfi değildir. Şûrayı devlet, sarîh, metinler mevcut olmadığı ahvalde birtakım hukukî nazariyeler vazetmiştir. Sultai âmmenin mes'uliyeti nazariyesi bu meyandadır. Esasen hukuku beşer beyannamesinin 15 inci maddesi, her memurun kendi idaresinden mes'ul olduğunu natik değil midir?

Hukuku beşer beyannamesi, âmme hukukumuzda hâkimidir. Binaenaleyh memurların devlete karşı olan nakdî mesuliyetlerini tafsilâtile izah eden metinler, delil gösterilemez. Bunlar, ancak evvelce mevcut olan umumî bir prensibin hususî tatbikatıdır. 8 inci senetlin 12 Vendimaire ve 13 Fkimiirel kanunları ve aynı senenin 18 Ventose ve 11 inci senenin 28 floreal kararnameleri ve 12 kânunusani 1811 ve 31 mart 1852 tarihli kararnameler mucibince umumî muhasiplerle memurlarının nakdî mesuliyetlerini kabul edip de, diğer memurların mesuliyetlerini reddetmek için makul sebep var mıdır? 3 üncü sene 28 nivose kanununun 12 inci maddesi, harp komiserlerinin mes'uliyetini 16 mart 1889 tarihli kanunun 11 inci maddesi kolordu kumandanları ile idare memurlarının 27 ağustos 1828 tarihli emirnamenin 82 inci maddesinin 2 inci fıkrası, müstemlekat valilerinin nakdî mesuliyetlerini kabul ve ilân ettiği halde valileri ve malî şubeler müdürlerini, bunları haricinde bırakmak için ne gibi makul bir sebep vardır? «Kanun, umumî surette memurların idareye karşı nakdî mesuliyetlerini kabul etmez, kanun bu mes'uliyeti ancak bazı: memurlar için ilân ve tanzim etmiştir.» diyecek yerde

«Fransız hukuku âmmesi, umumî bir prensip olarak memurların mesuliyetlerini ilân eder. Bu prensip, defaat ile memurların idareye karşı nakdî mes'uliyetleri bahsinde, kanunen tevsik edilmiştir. Bazı sınıf memurlara kabili tatbik olan bu metinler, bir takım hususî ahvalde, umumî prensibin tatbiki demektir. Ve bu metinler, bu prensibi tatbik etmekle onu teyit ediyorlar demektir. Kanunî metinler ile alettafsil nizamî vasiyete konmamış olan ahvalde bunun tatbikini temin etmek İdarî kazaya düşen bir vazifedir.»

Bu mes'uliyetin kabul edildiği takdirde, tevlit etmesi muhtemel olan bazı amelî neticeler dolayısıyla, nazarı itibara alınmaması lâzım gediğini söylerler. Bu, doğrudur. Pek az servetleri olan ve maaşları hiç te yüksek bulunmıyan memurları, hataları yüzünden devleti uğratmış oldukları zararları ödemeğe nasıl icbar etmeli? Fakat bu noktai nazar, vazı kanunu hiç de alâkadır etmemiştir. Zira vazı kanun umumi muhasiplerin, muavinlerinin, levazım memurlarının, müstemlekat valilerinin, ilk, nakdi mesuliyetlerini ilan ve teyit etmiştir. Gene bu noktai nazar, adlî mahkemeleri müteessir etmemiştir. Çünkü bu mahkemeler, hukuku hususiye sahasında amele ve müstahdemleri hataları a dan dolayı patronlara karşı mes'ul tutmaktadır.

Şüphesiz bazı defa, müeyyidenin hata ile veya memurun malî vaziyeti ile mütenasip olmamışı ve yahut idarenin teşkilât fenalığı dolayısıyla hatanın bir derece mazur görülmesi gibi ahvalde zararın hapsini bir memura yükletmek pek ağır olur. Fakat bu mes'uliyeti, hatanın vahametini ve servisin mahiyetini hesaba katarak tevcih edip etmemek bir nısfet mahkemesi odam Devlet Şurasına aittir. Gene nakdî mes'uliyet korkusu ile

memurlarını, şahsî teşebbüs kabiliyetlerini felce uğratmamağa veya her türlü imlidir müeyyideden kurtulacakları kanaatini besleyerek ihmalkarlıklar yapmalarını teshil etmemeğe çalışmak suretile bu mes'uliyeti derecata tefrik ve taksim etmek te şûranın cümlei vezaifindendir.

Bu meselede Şurayı Devletlin, baştan başa kuracağı bir bina vardır ve bu, 'onun liberalizmine ve kiyasetine yakışık alır. Bazı alâmetler, şûranın buna teşebbüs etmeğe mütemayıl olduğunu göstermektedir. Şûra, diğer hususlarda olduğu gibi bu işlere de birçok defalar teşebbüs etmiş ve muvaffakiyetle başarmıştır.

İdareye karşı yapılan mukavele harici mes'uliyet davalarında salâhiyet

Umumî mülâhazalar — Bundan evvelki fasılda, memurların mes'uliyetleri bahsinde, salâhiyet kaideleri ile hukukun esasına müteallik kaideleri beraberce tetkike lüzum görmüş idik. Görüldüğü veçhile bu meseleler sıkı bir surette birbirlerine tedahül etmektedirler.

Devletin mukavele harici meşruiyetlerinin tetkiki mevzuu bahsolduğu zaman iş değişir. Salâhiyet meselesi bir kere halle dildikten sonra, bu mes'uliyete müteallik olan esas kaideleri tetkik etmek kolaylaşır. Binaenaleyh burada yalnız salâhiyet meselesinden bahsedilecek ve hukukun esasına ait tetkikat, bu eserin başka bir kısmına bırakılacaktır.

Eğer, devletin veya onun yerine kain olanların mes'uliyeti, âmme hizmetinin hatasız olarak işlemesinden husule gelen bir zarardan meydana geliyor ise bu mes'uliyetin İdarî mahiyette olduğu gayri kabili müna-

kaşadır. Zira zarara bâis olan şey, kanunlar ve İdarî nizamlar ile tensik edilmiş olan âmme hizmetinin bizzat kendi faaliyetidir. Bu mes'uliyetin kaidelerini, ancak hukuku idare çizebilir ve bu mes'uliyetin esası, hukuku hususiye mes'uliyeti bulunan hallere ait kaidelerden bambaşka kaidelere bağlıdır. Bu mes'uliyetin İdarî mahiyeti, (salâhiyet üzerimde tesir yapar, iki bu salâhiyet de İdarîdir.

İdarenin mes'uliyeti, âmme hizmetinin zarar verir gibi noksanlıklarına istinat ediyor ise, yani, âmme hizmeti ajanının uzak veya yakın, bir veya birçok hatalarına istinat ediyor ise, salâhiyet meselesinin halli, bu mes'uliyetin hangi prensiplere müstenit olduğunun bilinmesine vabestedir. Laferriere'in dediği gibi «Eğer bu mesuliyet, kanunu medenînin 1382 ve 1384 üncü ma İdelerinden mütevellit bir hukuku umumîye mes'uliyeti ise, adlî mahkemelerin salâhiyeti dairesine girer; yok, bilâkis, hukuku medeniye ile değil, hukuku idare ile idare olunan hususî mahiyette bir mes'uliyet ise ve bu mesuliyet bir müvekkil ile maiyetleri arasındaki münasebatı âdiyeden değil de devlet ile memurları arasındaki münasebatı hususiyeden münbais ise, salâhiyet, prensip itibarile İdarî mahkemeye aid olur.

Kanunu medenînin 1334 üncü maddesi devlete kabili tatbik değildir. Kanunu medenînin 1384 üncü maddesi, patron ve müvekkilleri, hizmetkârlarının ve vekillerinin ika ettikleri zararlardan mes'ul tutmaktadır. Fakat bu metin, hususî vekâlet prensiplerinde olduğu gibi, mümasil sebeplerden dolayı devlete kabili tatbik değildir.

La ferriere'in bu bapta izahatı ve delilleri biraz eskimiş olmakla beraber, heyeti mecmuası itibarile kuvvetini kaybetmemiştir. Mumailyh, kanunu medenînin

1382 ve 1384 üncü maddelerinde kullanılan (patron, müvekkil) gibi tabirlerin idareyi ve men arlarını tavsif edemeyeceğini bihakkin nazarı dikkate vazeder. Zira bu maddelerin tanzim edilmiş ol dağa devirde, devletin mes'uliyetinin İdarî vasfı ve mahkemelerin bu o mes'uliyeti rüiyete salâhiyetleri olmadığı umumen ve hatta mutlak bir surette kabul edilmiş idi. Eğer bu kadar sağlam; bir surette yerleşmiş bir kaide alt üst edilmek istenilmiş olsaydı bu cihet, kamumda sarahaten zikredilirdi. Her halde ihzarı mesaide de bu cihet mezkûr bulunurdu, halbuki bunlar tamamilen sakittir, idare ile memurları arasındaki münasebata kat'iyen telmih etmezler. Esasen birçok alâimden çıkın netice şudur ki, kanunu medenîyi, baletime alanlar eserlerini hukuku hususiyeye hasretmek istemişler ve âmme hukukuna ait meselelere temas ve bunları halletmek tasavvurunda bulunmamışlardır. Nihayet devlet ile memurları arasındaki münasebetler, bilhassa zabıtaya ait hususlarda olduğu gibi sultai âmmenin icrası mevzuu bahsolduğu zaman kanunu medenînin tarif ve tanzim etmiş olduğu hizmet icaresi ve vekâlet gibi hukukî bir vasıf arzetmemektedir. Hukuku hususiyedeki patron veya müvekkil, kendi hususî işlerini gördürmek için bir takım, memurlar istihdam ederler; halbuki idare, memurlarını âmme hizmetini gördürmek için tavzif eder.

Mösyö Hauriou. pek muhik olan şu mülâhazayı ilâve etmektedir: «Şahsî hükminin ancak organları sayesinde mevcut olduğunu söylemek kadar ileri gitmesek bile onun tarafından tayin edilmediklerimi, hatta barbarın onun tarafından intihap olunmadıkların ve bilâkis bu organlar otoritelerile şahsî hükmiyi kendilerine muta kıldıklarını söylemek mecburiyetindeyiz.

Hükümet eden yani kumanda eden şahsı hükmünün organlarıdır. Hiç şüphesiz, bunlar grupun veya milletin mümessilleridirler.. Fakat siyaset lisanında bir mümessil, bir memur değil, hükümet edendir. Şu halde, şahsî müekkil ile şahsî memur arasındaki münasebetleri — 1384 üncü maddede münderiçtir. — Hükmi şahıs ile organları arasındaki münasebetlere tatbik etmek de bir nevi mantıksızlık mevcut olur.

Memurları yüzünden devlete tevcih edilen mes'uliyet davalarının rüiyeti idari mahkemelere aittir.

Hukuku hususiye prensipleri burada kabili tatbik olmadığından, gerek devlet şûrasının, gerek ihtilâf mahkemesinin ve gerek temyiz mahkemesinin içtihatları, uzun zamandanberi devlet aleyhine müteveccih mes'uliyet davalarının İdarî mahkemelere ait olduğu lehindedir.

Şûrayı Devlet, umumî idareler aleyhine müteveccih mes'uliyet davalarında daima kanunu medenînin 1384 üncü maddesini bertaraf etmiştir.

6 kânunuevvel 1855 tarihli bir kararnamesinde şöyle diyor: Devlet ile onun namına hareket eden memurlar ve bu hizmetlerden istifade eden hususî şahıslar arasında teessüs eden rabitaları tayin ve bu münasebetlerden doğan mütekabil hukuk ve vecibelerin vasıf ve şumulünü takdir etmek, yitiniz idareye aittir. Bu münasebetler, bu hukuk ve bu vecibeler, yalnız kanunu medenî prensip ve hükümleri ile tanzim edilemez. Çünkü şahısla, şahıs arasında münasebetler mevzuu bahis değildir. Ancak idare ajanının hata veya ihmali, veya yanlışlığı yüzünden tevellüt eden mes'uliyet hususunda mevzuu bahistir.

Devlet Şûrası, bîr takım, kararlarla bu prensipten şu neticeyi çıkarmıştır ki: İdarî kaza, adlî otoritenin salâhiyeti haricinde bulunan İdarî tasarruf ve muamelelerinden meydana gelen mes'uliyet hâdiselerinin yegâne salâhiyet merciidir. Zira bu salâhiyeti, âmme hizmetlerinin işlemesi şartlarının tetkikini istilzam eder. Fakat devlet tarafından, hususî bir şahıs aleyhine umumî emlâke iras olunan zarardan dolayı ikame olunan davayı rüiyet etmek salâhiyeti adlî mahkemelere aittir.

İhtilâf mahkemeleri, Blanco, kararnamesinden beri, lâyetegayyer bir surette bu nazariyeyi ilân etmiştir: «Devletin âmme hizmetinde kullanmakta olduğu memurlar yüzünden hususî şahısların mutazarrır olması halinde, devlete terettüp eden mes'uliyet, eşhas arasındaki mes'uliyetlere ait ve kanunu medenî hükümleri ile tesbit edilmiş prensiplerle idare olunamaz. Bu mes'uliyet, ne umumî ve ne de mutlakdır. Bunun, hizmetin ihtiyaçlarına ve devletin hukukunu şahısların hususî hukuku ile telif etmek zaruretine göre değişen hususî kaideleri vardır.

Binaenaleyh İdarî otorite bunu rüiyet hususunda yegâne salâhiyettar mercidir. (İhtilâf mahkemesi, 15 şubat 1890 ilh).

Temyiz mahkemesi de aynı prensibi defaat ile teyid etmiştir.

25 kânunuevvel 1899 tarihli kararname, bilhassa şöyle diyor: «Bir ajanın âmme hizmetlerinden birini, ifası esnasında, hususî şahısları mutazarrır etmesi yüzünden, devlete terettüp eden mes'uliyeti, hususî şahıslar arasındaki münasebetleri tanzim eden kanunu medenî prensipleri ile idare olunmaz.»

Müellifler, bu içtihadı bugün müttefikan kabul ve

münakaşadan azade telâkki etmektedirler.

Memur tarafından irtikâp olunan bir cürüm dolayı sile devlet aleyhinde mes'ulü bilmal sıfatile ceza mahkemesi huzurunda takibat yapılması.

Cinayet dairesinin bir kararı, haksız olarak, bu prensibin istisnası olabileceğine zatı ip olmuş ve takibata maruz kalan memura karşı, kanunu cezada muhalefet davasını rüiyete salâhiyettar yegâne mahkeme olan ceza mahkemesi huzurunda idare hakkında mes'ulü bilmal (sıfatile takibat yapılması halinde adlî mahkemelerin salâhiyetini kabul etmek istemiştir. Müttefekunaleyh olan (içtihadın beyan ve ilân eylediği veçhile kanunu medenînin 1384 üncü maddesi burada nakabili tatbik: olup, idarenin mes'uliyeti, mücrim memurun cürmünden değil, idarenin muahaze edilebileceği «hizmet hatasından», idari içtihadı, İdarenin hukuku umumiyeye hâs mes'uliyetine aid bir nazariye ihdasına sevkeden nısfet esasına müstenit mülâhazatın heyeti umumiyesinden mütevellittir. İşte bu sebebe binaen Laferriere, şöyle yazıyordu: «Şahsî bir hatadan dolayı ittiham edilen memur ve hukukan mes'ul olan devlet aynı zamanda bir adlî mahkemeye davet edilecek olurlar ise davayı tefrik ve devleti idari mahkemeye sevk etmek icap eder.» (İhtilâf mahkemesi, 20 mayıs 1882 ilh).

Cezaî hususlarda müsbet ihtilâf usulünün 1 haziran 1828 emirnamesi tarafından kabul edilmemiş olması ne salâhiyeti ve ne de hukukun esasım kat'iyen tebdil edemez.

Bu hususiyet, yalnız adlî ve İdarî otoritelerin tefriki.

prensibin müeyyidelerinden birini ortadan kaldırır. Mahkemei Temyizin hudutlarına riayet ettirmesi lâzım gelen mahkemeler salâhiyetinin dairesini, tevsi edemez.

Binaenaleyh cinayet dairesinin bu kararı münferit kalkmıştır. Buna mümasıl bir meselede, ihtilâf mahkemesi, idare aleyhine tevcih edilen mes'uliyet davalarının, memuru mes'ul, irtikâp ettiği hatadan dolayı tenkil mih kemeleri huzurunda takibata maruz bulunsa dahi, ancak idari mahkemeye ait olduğuna karar vermek suretile hakikî prensiplerin zaferini temin etmiştir. (İhtilâf mahkemesi, 25 mayıs 1921 ilh) .

Departmanlar, kommünler ve müstemlekeler aleyhindeki mes'uliyet davaları.

Uzun müddet, adlî mahkemelerin içtihadı, gerek salâhiyet ve gerek hukukun esas noktai nazlarından, devletin mes'uliyetine aid kaidelerle departman ve nahiyelerin mes'uliyetine ait kaideleri yekdiğerinden tefrik etmiş. Bu içtihadı göre İdarî mahkemeler ancak devleti alâkadâr eden nizalî işleri rüiyet edebilirlerdi.

Evvelce ihtilâf mahkemesi de bu fikri kabul etmiş idi. (İhtilâf mahkemesi, 7 mart 1874 ilh). Fakat devlet şurası, daima bu tefrikin aleyhinde bulunmuştur. Hali hazırda ihtilâf mahkemesi de bu içtihadın aleyhindedir. (28 şubat, 1908 ilh).

Müessesatı umumiye aleyhindeki mes'uliyet iddiaları için de böyledir. Keza müstemlekeler aleyhindeki iddialar da bu kabildendir. (Şura kararı, 3 ağustos 1905). Filvaki Mösyö Hauriou'nun pek doğru olarak söylediği gibi «Departmanların, kommünlerin ve müessesatı umumiyenin, ifa etmekte oldukları âmme hizmetleri, nahiyevî o-

lan küçük camialara aittir. Fakat bu cansalar gene millî camia ile aynı mahiyettedir.» «Âmme hizmetinin idaresi ve imlemesi mevzuu bahseldüğü zaman, departmanların, nahiyelelerin ve müstemlekelerin kendi memurları ile olan münasebetlerinin mahiyeti devletin kendi memurları ile olan münasebetlerinin aynıdır.

Salâhiyet meselesindeki istisnalar, ancak kanundan mütevellit olabilir.

İşte bu suretle, zor '»ile hudutlar. dahilinde tecemmüller tarafından şiddet tariki ile irtikap edilen hatalar dolayisile tahaddüs eden zararlardan dolayı kommünlere tevcih edilen mes'uliyet davaları hukuk mahkemelerinde rüiyet «edilir. Bu salâhiyet bütün istinaf ve talebi af davalarına ve bilhassa kommün tarafından devlet aleyhine tevcih edilen davalara şamildir. Devlet, zikri geçen metinler mucibince nahiyenin mahkûm olabileceği tazminatlarla muayyen bir nisbet dahilinde iştirak eder. (5 Nisan 1884 kanunu, madde: 108.)

Devlet aleyhine müteveccih mes'uliyet iddialarında salâhiyetin adlî olduğu müstesna ahval.

Malûm olduğı veçhile devlet, hususî emlâkinin sahibi ve idare edeni sıfatile hareket ettiğı zaman, adlî salâhiyete tâbidir; bu takdirde bunları idare edenlerin asıl hükümet memurları vasfını haiz olmamaları sık sık vâki olur. (Yevmiye ile çalışan amele, devlete ait bir gayri menkulün kapıcısı., ilh.) Bunlar alelâde müstahdem gibi hareket ederler.

Bu itibar ile devlet umumî bir eser bir abide teşkil etmeyen, bir binanın yıkılmasından dolayı kanunu medenînin 1386 inci maddesi mucibince alelâde bir şahıs gibi

mes'ul olur, (ihtilâf mahkemesi, 30 mayıs 1884). Eğer,, bilâkis, umumî bir eser mevzuubahs ise umumî nafia hizmetlerinin icrasından mütevellit bir zarar mevcut olur ve bittabi İdarî salâhiyet mevzuubahisdir.

Devlet müstahdemini tarafından yapılan zararlardan bizzat kanunun, adlî otoriteye salâhiyet verdiği haller şunlardır:

1 — Gümrüklere ait olan 6-22 ağustos 1791 tarihli kanunun 19 uncu maddesi «reji, müstahdemlerinin ancak vazifelerine müteallik hareketlerinden mes'uldür yalnız onların veya kefillerinin aleyhine hakkı müracaati ve rücuu vardır.»

Bu takdirde salâhiyet, adlîdir. Zira hâdise bir bilâvasıta resmin tahsiline merbuttur.

Maamafih İçtihat, bu metni mahdud surette tefsir etmekte ve gümrük meselelerinde memurları tarafından irtikâp edilen vergiye aid bir itirazın teferruatından olmıyan hatalardan dolayı devlet aleyhine tevcih edilen mes'uliyet iddialarının rüiyetini Şûrayı Devlete bırakmağa karar vermiştir.

2 — 13 senesi 1 germinal tarihli karnamenin 29 uncu maddesi mucibince, bilâvasıta vergi meselelerinde, mahkeme haczin muhik olmadığına hükmedecek olur ise rejiiyi yalnız masarifi mahkemeye değil aynı zamanda haciz esnasında eşyanın haiz olduğu kıymet ile mütenasip tazminata mahkûm eder..

3 — Şimendiferler zabıtasına müteallik olan 15 temmuz 1845 tarihli kanunun 22 inci maddesi, devlet, bir demiryolunu kendi hesabına ve masrafını kendisi ihtiyar ederek işlettiği takdirde imtiyazlı kumpanyaların mesuliyetinin aynı mes'uliyete tâbi olduğunu natıktır. Bu da

aynı zamanda hem esasa müteallik kaideleri hem de salâhiyete ait olan kaideleri ihtiva eder.

4 — Posta, telgraf ve telefon meselelerinde devletin mesuliyeti ekseriya hususî metinlerle tahdit edilmiş ve bu hususları adli mahkemeler rüiyet edegelmiştir. (4 haziran 1859 kanunu, madde 3.. ilh).

Bu ahvalin bir çoğunda metinler, salâhiyet meselesine dair ne sarih ve ne de zımnî bir gûna ahkâmı ihtiva etmezler.. Fakat içtihat, idarenin posta, telgraf ve telefon ücreti diye aldığı paraların bilâvasıta rûsumdan ibaret olduğu ve bunlara aid ihtilâfların rüiyeti adli mahkemelere ait olduğu fikrine sadık kalarak bundan bu servis için devlet aleyhine tevcih edilen mes'uliyet davalarını rüiyet salâhiyetinin de bu mahkemelere aid olduğu neticesini istihraç eder. Ekseriya bu veçhile hükmedilmiştir. Bilhassa telefon meselelerinde.. (Şûrayı Devlet kararı, 21 teşrinisani, 1891.)

5 — Tahtı terbiyelerindeki çocuklar tarafından ika edilen haşarattan mütevellit mes'uliyeti tedris erkânından alıp devlete tahmil eden ve kanunu medenînin 1384 üncü maddesini ikmal eyliyen 20 temmuz 1899 tarihli kanunun ikinci maddesi, bu halde devlet aleyhine müteveccih mes'uliyet iddiasının hukuk mahkemesine veya hasar mahallindeki sulh hâkimi huzuruna sevkolunacağını ve davanın Vali aleyhine ikame edileceğini natıktır.

6 — Tecemmüler tarafından yapılan haşaratta mes'uliyet (evvelki fıkraya bak.)

Adli otoriteye tahsis edilmiş olan İdarî ihtilâflar

Bazı hususlarda kanun İdarî ihtilâflara bakmak hususunda adli otoriteyi salâhiyettar kılmıştır. Bu hususat, o kabîl mevaddandır ki, şayet hususî kanun hükümleri

mevcut olmasaydı bunlar İdarî mahkemelerin salâhiyeti dahiline girenlerdi.

İşte aşağıdakiler bu kabildendir: 1 — Bilvasıta vergiler ile bunlara mümasil resimler ihtilâfı, 2 — Tunusa ait İdarî ihtilâflar, 3 — Ticaret mahkemeleri intihaplarından mütevellit ihtilâflar ile diğer bir takım adlî organlar intihapları ihtilâfları, 4 — Bilâistisna küçük yollara ait İdarî ihtilâflar.

Bilvasıta vergiler .

Salâhiyete aid hükümler Malûm olduğu veçhile, bilâvasıta vergi diye esamiyi muhtevi defterlerle şu veya bu mükelleften doğrudan doğruya şahsen tarholunan vergilerdir. Bilâkis bilvasıta; vergiler, mükellefin peşinen aram ilip bulunmasına ve kendisine isminin tasrihi suretile resim tarhedilmesine hacet kalmaksızın bazı hadiseler dolayısıyla istifa olunan vergidir.

Bilâvasıta vergilere ait ihtilâfları vilâyet idare heyetleri rüiyet eder. Bilvasıta vergiler ihtilâfı da kanunen adlî mahkemelere tevdi edilmiştir.

11-7 eylül 1790 tarihli kanunun vazetmiş olduğu umumî prensip şudur:

(Bilvasıta vergilere müteallik hukuk davaları alelade muhtıralara istinaden ve (mahkeme masrafı olmaksızın mahallî hâkimler tarafından ilk ve son olarak rüiyet edilir ve bu hâkimler haftada bir veya iki defa, lâakal üç hâkim olmak üzere, ulusuma açık bir divan halinde toplanırlar ve kralın komiserini dinledikten sonra kararlarını verirler.)

Diğer birçok metinler de aynı prensibi kabul etmiştir. Bu prensibin şimdi pek büyük şümul ve ehemmiyeti

vardır. Bilvasita rüsum İçin — ki buna evvelce «rüsumu müttehida» deniliyordu — bu salâhiyet 12 inci senenin 5 ventose; telsil işleri için 8 inci senenin 22 frimaire; oktruvalar için aynı senenin 2 vendemaire; posta rüsumu için 26 - 29 ağustos 1790 tarihli kanun ile tevsik ve tekit edilmiştir .

Maamafih, müstesna olarak, 25 haziran 1920 tarihli kanunun 70 imci maddesi, aynı maddede tesbit edilmiş olan kazanç vergisine ait, idari ihtilâfları rüiyet salahiyetini vilâyet idare heyetlerine vermektedir. Her ne kadar bu vergi, bilvasita bir vergi ise de.

Bilvasita vergilerde salâhiyetin adlî olmasını muhik göstermek için umumiyetle şuna istinat edilir: Bilâvasita vergi esamiyi muhtevi defterlerle — ki hususî ve şahsî birer İdarî tasarruf teşkil ederler. — İstifa olunduğu halde, bilvasita vergiler, umumiyetle nizamî ve mahallî vasfı haiz olan bir takım tarifeler ile istifa olunur. Bu tarifelerin tefsiri mahkemelere aittir. Bu mahkemeler umumî (prensipleri ihlâl etmeksizin tarifelerin kanuna tevafuk edip etmediğini serbestçe münakaşa edebilirler. Bu sebep, kat'î görünmemektedir; zira bir takım ahval vardır ki, bilvasita vergilerin matrah ve cibayeti bir takım, ferdî kararlara yol açar.. Maamafih bu kararlar, adlî salâhiyet için bir mania teşkil etmezler. (Şûra kararı, 15 kânunusani 1874, ilh).

Vazı kanun nazarında adlî salâhiyeti muhik gösteren iki ameli mülâhaza mevcut olduğu zannolunur: 1 — İhtimal miktarı pek çok olan bir takım ihtilâflardan vilâyet idare heyetini kurtarmak ve onlara fazla yük yükletilmemek istenilmiştir. 2 — Bilvasita vergilere ait İdarî ihtilâflarda, vergi cürümlerinden dolayı ceza tatbiki .icap etmekte olduğundan bir takım mesaili müstahhare ile

karşılaşılmaksızın bu gibi cürümler hakkında hüküm verebilmesini teminen, adlî otoriteye geniş bir salâhiyet verilmesi mantikî görülmüştür. Bu böyle olunca adlî salâhiyet, tabîi olarak gayri tenkili olan ihtilâflara da şamil olmuştur.

Bilvasıta vergilere müteallik meselelerde adlî mahkemelerin salâhiyetinin şümulü.

Verginin mahiyeti noktai nazarından, adlî salâhiyet yukarıda bilvasıta vergiler hakkında yapmış olduğumuz tarife dahil bütün vergilere şamil olur. Binaenaleyh bu salâhiyet yalnız asıl bilvasıta vergilere değil, belki aynı zamanda devlet, departman, kommün veya umumî müesseseler namına istifade edilen posta ve telgraf, oktruva, umumî yolları işgal, hal ve panayırda yer tutmak gibi aynı mahiyetteki resimleri ve limanlarda ticaret odaları hesabına alınan tonaj resmine de şamildir. (Şûra kararı 17 kânunuevvel 1897.. ilh).

Evvelce görüldüğü veçhile (55 inci fıkra), adlî salâhiyet, verginin tahsili meselesine ayrılmaz bir surette merbut olan müşkülâta da şamildir. Meselâ, mahkemeler, bilvasıta bir verginin matrah ve cibayetine müteallik olan tarifeleri ve muhtelif ve umumi mahiyette İdarî tasarrufları tefsire davet edilebilirler hattâ bu gibi nizamî (mahiyetteki tasarrufların kanuna mutabık olup olmadığı hakkında hüküm dahi ita ederler. (Şûra kararı, 17 kânunuevvel 1897).

Hatta ekseriya, adlî mahkemelerin bilvasıta vergiler, meselelerinde verilmiş olan vâsi salâhiyete binaen, ferdî mahiyette olan ve İdarî karar mahiyetinde bulunmayan, İdarî müddeiyat hakkında tetkika davet edilmeleri de

vakidir. Meselâ mekteplerde devlet menfaaatine tahsil edilmekte olan tedris ücreti, bilvasıta vergi vasfını haiz olduğundan, nazırın bir talebeye, ve talebenin kendisinden haksız yere alınmış olduğunu iddia eylediği bir paranın verilmesini emretmekten imtina eylemsi devlet şûrasına havalesi icap eden bir karar değildir; bu, alellâde bir iddia olup vergiye ait ihtilâflar meyanına dahil ve adlî mahkemenin salâhiyetine tâbidir.

Tescil hususunda da yegâne salâhiyettir olan adlî mahkemelerdir. Fransa için maktul düşmüş olanların âbâ ve ecdad ve evlâd ve ahfadı ile dul zevceleri lehine 26 kânunuevvel 1914 tarihli kanunun bahşetmiş olduğu intikal rûsumundan muafiyete ait ve müddeiler yedinde bulunan hüccetleri de tetkik ve bu bapta icap eden hükmü ita ederler. Hâkimler, harbiye nazırının müddei ita ederler. Hâkimler, harbiye nazırının mezkur müddeilerin iddialarını reddetmesi kaydı ile mukayyet değildirler ve kemali serbesti ile bu redde rağmen müddeilerin muafiyetten müstefit olup olmayacaklarını araştırırlar, (ihtilâf mahkemesi, 15 haziran 1923 ilh).

Maamafih bazı ahval vardır ki idare bilvasıta rûsum hakkında ferdî mahiyette ve icrası zarurî bir takım mukarrerat ittihaz ederler. Bu ahvalde bu mukarrerat, mehakimi adliye tarafından yeniden tetkik edilemez. Bunlar icabında mesaili müstahhareye ve tecile yol açarlar. Meselâ ispirto rûsumu için kanun, Maliye Nazırına mükelleflerin imal firesi dolayısıyla vâki olacak mütalebeleri hakkında hüküm itası salâhiyetini bahsetmiştir. Hukuk mahkemeleri, gerek müddeilerin mütalebelerini is'af etmek ve gerek onların aleyhindeki mukarreratı yeniden tetkik eylemek salâhiyetini haizdirler.

Vergi cibayetine yabancı İdarî itirazlar.

Vergi cibayetine müteallik ihtilâf mevzuu bahsolmayınca, yeniden, umumi salâhiyet kaideleri hâkim olmağa başlar ve adlî mahkemeler, bilvasıta verginin matrah ve cibayetine müteallik idari tasarruflar ihtilâflarını rüiyete salâhiyettar olamazlar. Bu fkrin tatbikine 17 mayıs 1809 tarihi kararnamenin 136 inci maddesinde şahit oluruz, bu madde, müşterekülmenfaa reji halin - de idare olunan oktruvaların idare veya cibayeti: yüzünden nahiyelele bu müessesçi erin rejisörleri ve keza; nahiyelele oktruva mültezimleri arasında icar maddelerinin manâsı yüzünden zuhur eden ihtilâfların tetkiki salâhiyetini mahkemei idariyeye (prefektür meclisleri) vermiştir. Bu1 ihtilâflar, filhakika rüsumun cibayetine yabancıdır. Bunlar, medyun ile devleti veya onun yerine kaim olanı karşı karşıya getirmezler.

136 ıncı maddenin son kısmı, nahiyelele oktruva mültezimleri arasındaki diğer ihtilâfların rüiyet ve halli hususunun adlî mahkemelere ait olduğunu natık bulunmaktadır. Bu; şayanı teessüf bir hükmü kanunîdir. Çünkü oktruva rüsumu iltizamnamesi mevaddının tefsirine ait ihtilâflarla aynı mukavelename yüzünden tam salâhiyeti kazaiyeyi müstehzim ihtilâfları ayırt etmekte ve birincileri idareye, İkincileri adliyeye vermektedir. Bunda bir ahenksizlik vardır. Bütün bu ihtilâfların heyeti umumiyesi mehakimi idariyeye verilmek icap ederdi.

İçtihat, nahiyelele menfaatine alınmakta olan hal, panayır, ihtitap ve mizan rüsumunu da oktruva rüsumuna teşbih etmektedir. Bu içtihat, alâkadarlar hakkında 17 mayıs 1809 tarihli kanunun 136 inci maddesinin

prensiplerini tatbik etmektedir. (İhtilâf mahkemesi, 15 mart 1879.. ilh.)

Gene ayını prensip mucibince', tekrar ihraç edilmek maksadile berayı muayene gümrük memurlarına verilmiş kıymetli bir malın muayene esnasında hasara uğraması dolayısıyla devlet aleyhine açılan tazminat davasında da idari mahkeme salâhiyettardır.

(Şûra kararı, 19 Haziran 1925)

Bazı defa şimendifer ücretlerine ve bunların tahsiline müteallik olan deavii idare bilvasıta rüsuma müteallik ihtilâfata kıyas edilir (Lafferriere) Hakikat halde bunlar rüsüm olmayıp ücuratı -nakliyedir. Bunların nezaret tarafından tasdik edilmiş bir tarife mucibince tahsil edilmeleri mahiyetlerini değiştirmez. Bu tarifelerin kanuna muvafık olup olmadığı hususunda iptidaen hüküm vermek salâhiyetinin mehakimi idariye de olması tefrikikuva prensibinin tatbik edilmesi demektir. Bu prensip, mehakimi adliyyeyi İdarî tasarrufları rüiyetten menetmektedir. Mehakimi adliyenin demiryollarını işletenlerin yapmış oldukları tahsilâta ait itirazları rüiyet etmeğe salâhiyettar olmaları da bu tasarrufun nizamname mahiyetinde olması sebebedir.

Tunusa ait) İdarî davalar.

Tunusa ait İdarî davaların rüiyeti, 27 teşrinisani 1888 tarihli beylik kararnamesi ile beylik dahilinde vücuda getirilmiş hukuk mahkemelerine ve istinaf halinde Cezair istinaf mahkemesine tevdi edilmiştir. Bu deavii idare, Tunus idaresini gerek yaptığı pazarlıklar^ gerek emrettiği işler ve bigayrı hakkın başkasını mutazarrır

eden her hangi bir hareketi dolayisile borçlu çıkarmağa matuf her türlü deaviyi ihtiva eder.

Fransa devletine müteallik olan idari davaların başka yerde olduğu gibi Tunusta da mehakimi idariyeye (ait olmakta berdevamı bulunduğu muhakkak bir keyfiyettir. (Şûra kararı, 30 Teşrinisani 1923).

İntihabata müteallik idari davalar,

İntihaplar, idari bir takım (muamelelerdir. Muntehiplik ferdî bir hak ve bu itibarla, ihtilâf nokta i nazarından idari kazanın salâhiyeti dairesi haricinde ise de intihap muameleleri, büsbütün başkadır. Bunlarda idari]bir mahiyet vardır, zira bir takım vazifeler ve hizmetler tevcihine müncer olurlar. Teşriî intihabatta mehakimi idariyenin hiç bir rolü yoktur. Zira intihap mazbatalarını âyan ve meb’usan meclisleri bizzat kendileri tetkik ederler. Fakat idari intihabata ait ihtilâfları vilâyet idare heyetleri ve devlet şûrası rüiyet ederler.

Maamafih, intihapla tayin olunan adliye organlarının adlî mahiyette olmaları bunlara ait ihtilâfâtın adlî mehakime havale edilmesini icap ettirmiştir.

Ticaret kanununun 521 inci maddesi mucibince ticaret odaları için yapılan intihabat ta böyledir. Bunlara ait ihtilâflar, istinaf mahkemelerine aittir. Bu hükmü kanunî 8 Kânunuevvel 1883 kanununun 11 inci maddesi ile mezkûr 621 inci maddeye ithal edilmiştir.

Ayni kaide şimdi prd'homme meclisleri intihabatına da kabili tatbiktir. (Basireti İçtimaî ve iş kanunu, madde 32).

Avukatlar meclisleri intihabatına müteallik ihtilâfat ta beyledir. 20 Haziran 1920 tarihli kararnamenin 15 inci maddesi bu ihtilâfâtın rüiyeti salâhiyetini istinaf mahkemesine vermiştir.

Küçük yollar

Küçük yollara müteallik ihtilâfların ekserisinin rüyeti adlî mahkemelere 'aittir. Bu salâhiyet evvelce daha geniş idi ve büyük yollara da şamil bulunuyordu: 7-11 eylül 1790 tarihli kanun, «gerek büyük ve gerek köy yollarının muhafazası hususunu» mahkemelere vermiştir.

Kanunu cezanın, muhtelif maddeleri (471 inci madde numara: 4, 5, 7; 475 inci madde^ numara: 3, 4, 5; 479 uncu madde numara: 11, 12) bu vaziyeti teyit etmiştir. Fakat evvelce de bu kanunun neşrinden mukaddem, adlî mahkemelerin salâhiyeti 10 uncu senenin 29 floreal kanunu ile lahdı t edilmiş idi. Bu kanun bu büyük yollarda yapılan kabahatlerin tenkili salâhiyetini bu mahkemelerden alıp vilâyet idare heyetlerine vermiş idi. 13 üncü senenin 9 Ventose tarihli kanunu; bundan başka köy yollarındaki gaspları da bu meclislere veriyordu, bunlar, ufak yollardan olmakla beraber. Şu halde küçük yollara müteallik ihtilâflar adlî mahkemelere büyük yollara ait olanlar da İdarî mahkemelere racidir denilebilir. Müstesna olarak küçük yollardaki gasplar, prefektür meclislerine aittir. Uzun müddet münaziünfih kalmış olan bu son nokta, 13 üncü senenin 9 Nentose kanununun 5, 7, 8 ve 9 uncu maddelerinden müstahraçtır.

Vuzuhtan âri olan bu metin, ihtilâf mahkemesinin ,20 mart 1850 tarihli bir kararnamesi ile bu yolda tefsir edilmiş ve birçok kararnamelerle teyit olunmuştur, (Laferriere,).

Fakat prefektür meclisinin küçük yollardaki bu istisnâî salâhiyeti yalnız gasıplara şamil olup tahri-

bata şamil değildir. Bu yollardaki tahribatı, ciheti adliye tenkil eder, (ihtilâf mahkemesi 17 mayıs 1873.)

İdarî mahakimin salâhiyeti haricinde kalan tasarruflar

Teşriî tasarruf, parlâmento tasarrufu.

Teşriî tasarruf, kazaî kontrol haricinde kahrılar.

Kanunlar, mahiyetleri itibaride, kazaî kontrolü reddetmezler. Bir çek memleketlerde mahkemeler, kanunların kanunu esasiye mutabık olup olmadığı bahsinde hüküm verirler. Filhakika kanunların yapılması bir âmme hizmetine tevdi edilmiştir. Kanun yapma hizmeti, nazarı olarak diğer âmme hizmetleri gibi bir kazaî kontrol a tâbi olmak icap ederdi.

Maamafih Fransız hukukunda, legislation positive sebeble vaziyet böyle değildir. Fransa ihtilâlini yapanlar, adliye kuvvetine itimat etmiyorlar. Mahkemelerin ekseriya geri olan fikirlerinden ürküyorlar, eserleri mi onların kontrolün d an ve pek muhtemel olan suiniyetlerinden masun bulundurmak istiyorlardı. Bu sebepten dolayı müphem olmıyan metinlerde kanuna karşı kazalara müracaati menetmişlerdir. Evvelâ, 16 – 24 Ağustos 1790 kanununun birinci maddesi:

Mahkemeler, ne bilvasıta ve ne de bilâvasıta teşriî kuvveti istimal edemedikleri gibi, kral tarafından tasdik edilmiş heyeti teşriîye kararnamelerinin icrasına mâni olamazlar. Ve bunları tehir edemezler. Yoksa vazifeleri haricine çıkmış olurlar. “3 eylül 1791 tarihli kanunu esasi sinin 3 üncü babının 5 inci faslının 3 üncü maddesi de

aynı husustu natıktır: «Mahkemeler, ne kuvvei teşriyenin vazifesine müdahale edebilirler, ne de kanunların icrasını tehir edebilirler.»

Bu metinlerden şu nokta istintaç ölünür ki mahkemeler, ne bilâvasıta ne de bilvasıta, kanunları kontrol edemezler. Bu prensibin neticeleri şunlardır: 1 — Kanun aleyhinde kazaî müracaat hakkı yoktur; 2 — Teşriî hükümleri ihtiva eden kararnameler bir kanun tarafından tasdik edilir edilmez bunlar aleyhinde müracaat hakkı kalmaz; 3 — Bir kanunun hususî şahısları mutazarrır etmesi yüzünden devlet aleyhine mesuliyet iddiasına kalkışılmaz; 4 — Parlâmento uzuvlarının tasarrufları, kanun olmasalar bile, her türlü kazaî kontrol dan azadedirler.

Prensibin neticeleri

1 — Kanun aleyhine hakkı müracaat yoktur. Fransa hukukunda bir kanunu, kanunu esasiye mugayireti dolayısıyla battal ettirmenin yolu yoktur. İhtimal, günün birinde bir kanunun, kanunu esasiye mugayir olmasının tonun istisnaen tatbik edilmesine mâni teşkil edeceği mahkemeler marifetile kabul ettirilebilecektir. Bir mahkemenin meselâ vatandaşlara kanunu esasiye mugayir bir hükmü kanunîyi tatbik etmek mecburiyetinde kalması pek ağır bir şeydir. Kanunun kanunu esasiye muvafık olması, yani kanuniyeti, istisnaî olarak adlî mahkemeler huzurunda münakaşa edilebilmelidir. Bundan evvelki fıkrada zikredilen metinler, mutlak surette buna muhalif 'değildir. Zira mahkemelerden kanunu esasiye mugayir bir kanunun tatbiki talep edildiği zaman mahkemeler kanunu esasî ile alelâde kanundan birini

tercih etmek mecburiyetinde kalırlar. O halde her şeyden evvel, alelâde kanundan ziyade kanunu esasiye itaat etmek mecburiyetinde bulunurlar.. Hâkimler, kanunu esasiye mugayir bir kanunu tatbikten imtina etmek suretile kanunu esasiyi tatbik etmiş olurlar.

Hâkimler, intihap etmek mecburiyetinde kaldıkları zaman kanunu esasîyi alelâde kanuna tercih ederler.. (Barthelemy ilh..) Haurio, Şûrayı Devletin bu kararnamesinde (7 ağustos 1909) yukarıda geçen fikri tatbik etmiş olduğunu iddia eder. Duguit'in fikri de bu merkezdedir. Bu fikir bir takım şüphelere yol açabilir. Bilâkis içtihat, gerek adlî ve gerek İdarî olsun, kanuna, velev kanunu esasiye mugayeret hali istisnaîsinde olsa bile mahkemeler huzurunda itiraz edilemiyeceğini teyit eder.

Bu prensibi tatbikan mahkemei temyiz, meclisler tarafın dan tatbikini kontrol hakkının mehakime ait olmadığına karar vermiştir. Şu şartla ki: Mevzuu bahsolan tasarruf bir kanunun haiz olması lâzım gelen vasıfları haiz olsun. Fakat, şurası da (muhakkaktır ki, mahkemeler, tatbiki kendilerinden talep edilen kanunun mevcudiyetini tahkik etmek hak ve vazifesine maliktirler. Meselâ, hükümet, meclislerden yalnız biri tarafından kabul edilmiş olan bir metni kanun diye neşredek olur ise mahkemeler o kanunun kanunen gayri mevcut olduğunu tebyir ve onu tatbikten imtina ederler. (Lafferriere) Mahkemelerin, kanunların haricî itiradım tesbit etmeleri hem hakları ve hem ide vazifeleridir.. Ve kanunu esasinin tayin etmiş olduğu eşkâl haricinde kabul ve neşredilmiş olan bir kanunu tatbikten imtina eylemelidirler. Meselâ Reisicumhur tarafından içtima devresinin hitam bulmuş olduğuna dair bir kararname neşredildikten

sonra iki meclisin veya ikisinden birisinin kanunu esasiye muhalif olarak kabul etmiş olduğu bir kanunu nazarı itibara almamaları icap ettiği fikrindeyiz.

Mahkemelerin kanunların kanuniyetini kontrolden memnu olmalarının, parlâmentonun menfaati namına yapılmış bir şey olması, bu memnuiyetin ahvali fevkalâdede Reisicumhur tarafındaki isdar edilen ve kanun kuvvetini haiz olan kararnameler mevzuu bahseldüğü zaman o derece kat'î ve şedit olmaması lâzım geldiği mütaleasını uyandırır. Müstemlekâta ait kanunlar da böyledir. Filhakika İçtihat, şimdiye kadar bu kararnamelere karşı Şûrayı Devlet nezdinde vazifei muayyenei kanuniyeyi tecavüz iddiasile itiraz edilebileceğini kat'î ve sarih olarak kabul etmemiştir. (Şûra kararı, 16 teşrinisani 1894). Fakat mesele bulgun yeniden mevzuu bahsolmuş olsa idi sureti hal her halde eskisinin, tayin olmayacak ve Şu ray i Devlet, her hâlde bu kararnamelere karşı vazifei muayyenei kanuniyeyi tecavüz İddiasını prensip itibarile bertaraf etmekte şüphesiz tereddüt edecek idi.

Daha şimdiden şurası kabul edilmiştir ki, müstemlekâta ait hususlarda Reisicumhur tarafından isdar olunan kararnamelerin ona verilmiş olan vekâleti teşriîyenin hududu dahilinde olup olmadığı Şûrayı Devlet nezdinde münakaşa edilebilir. (Jeze ilh..)

Parlâmento tarafından Reisicumhura, ana vatana ait hususlarda kanun mahiyetinde kararnameler isdarı mezuniyeti verilmesi halinde ne olacak? (Jeze ilh..)

(2) Kanunun tasvip etmiş olduğu kararnameler aleyhine müracaat hakkı yoktur.

Bazı buhranlı zamanlarda Devlet reisinin, vazıı ka-

nunun salâhiyetlerine tecavüz eden bir takım tedbirler alması sık sık vaki olur. Filhakika bu1 kakarlar aleyhine vazifei muayyenei kanuniyeyi tecavüz iddiasile müracaatlarda bulunulabilir. Fakat bir kanun velev zımnen olsun bu kararnameleri tasdik edecek olur ise iş (değişir. (Şûra kararı, 10 mart 1922).

Âmme hukukuna ait meseleler ile hukuku hususiyeye müteallik müessesat arasında yapılabilecek bir mukayesenin müsaadesi nisbetinde söyliyelim ki, parlâmentonun tasdiki, bir işi idare eden kimsenin o işin temşiyetini tasdik etmesinden mütevellit netayice mümasi1 neticeler tevlit eder.

(3) Kanunun ika ettiği zararlar, devletin mes’uliyetini davet etmez .

Çok kere vaki olur ki: Bir kanun bir san’atın, bir ticaretin veya bir mesleğin tâbî olduğu faaliyet şartlarını az çok derin tadilâta uğratar. Birçok; eşhası hususiyeyi ekseriya haksız görünen bir takım zararlara duçar eder. Fakat kuvvei teşriîyenin bu tasarrufları yüzünden devlet mes’ul tutulamaz.

Hiç şüphesiz, az çok kalabalık bir eşhası hususiye sınıfını hususî bir surette ızrar eden bir kamun um bu gibilere tazminat itasını natık bulunması sık sık görülmüştür. Fakat kanun böyle bir tazminat derpiş etmediği takdirde kanunun bu sükûtu yerine kaim olmak hâkimlere ait değildir. Şûr'ayı Devletin bir kararında : (13 temmuz 1923) deniliyor ki: “Yukarıda zikri geçen hiç bir metni kanununin sanayi erbabına tazminat itası lüzumunu natık olmadığı, yalnız millî müdâfaa maksadile vücuda getirilmiş olan rejim dolayısile malları müsadere olun-

mak suretile mutazarrır olanlara tazminat itası derpiş edilmiş olduğunu nazarı dikkate alan şûra...»

Gene 14 teşrinisani 1923 tarihli kararname, ticareti, 15 Teşrinisani 1919 tarihli kanunun 3 üncü maddesi mucibince ilga edilmiş olan Montde Piete senedatı tacirinin tazminat hakkını tanımaktan İmtina eden Maliye Nazırının bu suretteki kararını feshetmekten istinkâf eylemiştir.

Kanunun bazı eşhasın, idareye karşı olan mukaveleyi vaziyetlerini tadil eylediği de vakidir. Meselâ bir kanun devlete verilecek levazım meyanına dahil bir maddeden alınacak gümrük resmini veya sair resimleri mühim mikdarda tezyit eder ve yahut bir kanun, nafiaya ait bir İşin icrasını pek pahalıya mal ettirir. Bu neviden muhtelif hallerde, şûrayı devlet, bir tazminat itası prensibini kabul etmiştir; fakat bu, kanun yüzünden idarenin mesuliyete maruz kalması mânasını tazammum etmez. Devlet, ancak mukavelename mucibince akidin hini âkidde derpiş edemiyeceği bir vaziyetin netayicini tamir etmek mecburiyetinde bulunur ki bu da munsıfanedir. İdarî mahkeme, evvelce tahmini gayri kabil bir hâdise yüzünden ifası güçleşen bir mukavelenamenin nısfet dairesinde muvazenesini temin eder. (Guston Jeze). Bu doktısrin, gayri muntazar haller nazariyesine (Imprevisibilite) bağlıdır. Bunu da ileride tetkik edeceğiz.

Maamafih bazı müellifler kanun, bazı eşhası hususiyenin menafiini hâzineye ait bir vergi gayesi uğrunda İhlâl eylediği ve bu suretle şahsı salise ika etmiş olduğu hasat yüzünden müteneffi olduğu ahvalde devletin mesuliyeti derkâr olacağı mütalaasındadırlar. (Hauriou) ; fakat içtihat, henüz bu yola girmemiştir.

(4) Kanundan gayri olan parlâmento tasarrufları da her türlü kazaî müracaatlardan azadedir.

Parlâmentonun idarei âliye müteallik bir takım tasarrufları vardır ki kanun şeklinde değildir. Bu nevi tasarrufları, şunlardır: (1) Bazı nafia hizmetlerinin menafii umumiyeye taallûku olduğunu tebeyyün ettiren tasarruflar; (2) Devletin bazı mukavelelerini tasvip elden, tasarrufları (Emlâki emiriyenin satılması, mübadelesi, âmme hizmetleri için yapılan malî mukaveleler.) (3) Departman ve kommünlerin medenî hayatlarının bilhassa mühim olan tezahüratına müteallik İdarî velâyet tasarrufları. (La ferriere) .

Bunlar, esas itibarile, bir takma İdarî tasarruflardır. Fakat, bir İdarî makamdan sadır olmayıp, vâzı kanunun eseridir. Bunlar maddi kanunlar olmayıp belki şekli kanunlarıdır. Bu şekil, onların her türlü adlî müracaattan azade olmaları için kâfidir. Fakat kanun, oldukları için değil, belki parlâmentonun tasarrufları olmaları hasebiledir. Şu halde bunları ifsat eden yolsuzlukların müeyyedesi yoktur. Maamafih bu tasarrufların kânunî şekli bunların icrasını tasdik ve mezuniyet verdikleri mukavele ve muamelelere kanunî bir vasıf izafe etmez. Bu gibi, mukavele ve muameleler, icabına göre idari veya adlî mahkemelerin kontrolüne tâbi kalırlar.

Kanun kuvvetinde yapılmış olan idarei âliye müteallik tasarrufların mâna ve şümulünü tefsir etmek mevzuu bahseldüğü zaman, mesele daha ziyade nazikleşir. Eski kararnamelere İstinaden, bu nevi tasarrufların İdarî mahiyetleri bunların tefsirleri hususunda münhâsıran İdarî mehakime salâhiyet bahşetmekte olduğu

iddiasından bulunulmuştur. (Laferriere). Bilâkis biz şu fikirdeyiz ki, parlâmento tarafından kanun kuvvetinde yapılmış olan tasarrufların tefsirine salâhiyettar olan hâkimi, nizam esasî hakkında hüküm vermeğe salâhiyeti olan hâkimidir. Tasarrufa verilmiş olan kanunî şeklin neticesi, iptal davasını ortadan kaldırmak olunca, bitarikilevlâ meselei müstakhare olan tefsir ihtilâfı da ortadan kalkar. Ve adlî mehakim, salâhiyetleri dairesine dahil bir nizada, maddî kanunları nasıl tefsir ediyorlarsa şeklî kanunları da o veçhile tefsir ederler.

Adlî müracaatın caiz olmaması, parlâmentonun bütün tasarruflarına şamildir. (Gaston Jeze). Hatta meclislerden birinden çıksa dahi. (Dâhili nizamname reisin ve divanı riyasetin intihabı., ilh.) Hatta meclislerin yalnız reisleri veya encümenleri tarafından yapılsa dahi.

Fakat bundan meclislerin veya bunlardan birinin ruznamesinin reye konulması suretile tasvip edilmiş olan İdarî tasarrufların, bu sebepten dolayı, adlî kontrolden azade oldukları mânası çıkmaz. Bilâkis bu kontrole tabidirler; içtihat bu meselede müstakardır. (Şûrayı Devlet kararı, 20 mayıs 1887 ilh.)

Umumiyetle Şûra'yı Devlet imkân husulünde, kendisine tevdi edilmiş olan bir iddiayı elinde tutar, hattâ bu iddia parlâmentonun bir tasarrufu ile az çok karışık olsa dahi. Yalnız bu tasarrufu işin içine sokmamak ve onun kanuniyetini tenkit etmemek şartile. Hatta, bu mesele kanuniyetini tenkit etmemek şartile. Hattâ, bu meselede, büyük bir maharet gösterebilir. (Şûra kararı 7 kânunuevvel 1894). İşte bu veçhile prefektür meclisine, yeni bir müzakere salonu inşasında parlâmento tarafından memur edilmiş olan bir mimar ile, devlet arasında

zuhur edebilen ihtilâf ve nizalarda hüküm vermek salâhiyeti bahşedilmiştir. (Şûra karları, 3 şubat 1899).

Parlâmento makamının eski mebuslara veya âyan azâsına veya ailelerine veya meclis memurlarına tahsis edilecek pansiyonlara müteallik olan mukarreratının her türlü kontrolden ve aleyhlerine müracaattan masun ve varestede kalacakları fikrinde değildir. Bu tekaüt sandıkları, ne parlâmenter bir mahiyet ve ne de bir müessesei umumiye vasfı arz ederler. Bunlar birer mütakabil yardımı şirketleri olup bu yüzden mütevellit ihtilâfatın halli mehakimi adliye aiddir. (G. Jeze, Laferriere).

Hükümet tasarrufları

Umumî mefhumlar.

Bu nazariye hakkında, Laferriere, Barthelemy..müracaat..)

Devlet Şûrasının, ihtilâf mahkemesinin ve adlî mahkemelerin içtihadı, bazı hükümet tasarruflarının her türlü kazaî kontrolden varestede olduğunu tanıtmaktadır. An'ane dolayısıyla bunlara “hükümet tasarrufları,, derler. Hükümetle teşriî meclisler arasındaki münasebetleri alâkadar eden tasarruflar ile devletin haricî emniyeti namına yapılan tasarruflar, diplomasi tasarrufları bu kabildendir.

Devlet Şûrası bu tasarruflar aleyhine bir müracaata vaziyet ettiği takdirde, bir hakkın ihlâli mevzuu bahsolsa dahi, bu müracaatın mesmu olamayacağını beyan eder. Meselâ diplomatik bir mukavelenameyi alâkadar eden bir dava mevzuu bahsolduğu takdirde devlet şûrası şöyle karar verir: “Şûra, bir diplomatik mukavelenameden tevel-

lüt eden hukuk üzerine müesses bir davayı rüiyet hakkına malik değildir.,,

Eğer şûrayı devlet bu tasarruftan birine ait bir davayı rüiyet etmek isteyecek olur ise alâkadar nazır, meseleyi 24 mayıs 1872 tarihli kanunun 26 inci maddesi mucibince ihtilâf mahkemesine sevketmeğe salâhiyettardır.

Hükümet tasarrufu ne demektir?

Biz burada hükümet tasarrufunun hangi kriteriyom ile tanınacağına dair olan ince nazariyeleri izah etmek tasavvurunda değiliz. İctihadın uzun mesaisi sayesinde elde edilmiş olan neticeleri ifade eden bugünkü doktrini izah ve teşrih etmek kâfidir.

Bu doktrini iyice anlamak için “icrayi hükümet etmek,, ve “idare etmek,, tabirleri, birbirine pek yakın olmakla beraber pek farklıdırlar. Laferriere, diyor ki: İdare etmek, kanunların günü gününe tatbikini temin, vatandaşlar ile merkezî ve mahallî idareler veya bu idarelerin kendi aralarındaki münasebetlere nezaret etmektir. İcrai hükümet etmek ise, kanunu esasiye riayet edilmesine nezaret etmek, büyük kuvayı umumiyenin faaliyetine bakmak, hükümetle meclisler arasındaki münasebetleri, keza devletle ecnebi devletler arasındaki münasebetleri temin etmektir.,,

Şu halde hükümet tasarrufu her şeyden evvel siyasî bir tasarruf demektir. Fakat bu, siyasî mülâhazalardan mülhem olan her tasarrufun, hükümet tasarrufu olacağı manâsını tazammun etmez. Eğer böyle olmuş olsa idi, İdarî davaların mikdarı pek ziyade azalacağı ve esaslı biç bir sebep olmadan en ziyade şayanı dikkat tasarruf-

lar idarî mahkemelerin salâhiyeti dairesinin haricinde kalacak idi. La Ferriere diyor ki: “salâhiyet, tasarrufun mahiyetine tâbidir, onun mülhemi olan âmillere tâbi değildir., Hükümetin siyasî bir maksatla yapmış olduğu:, bir idare tasarrufu, bu sebepten dolayı İdarî bir tasarruf olmaktan ve idare hâkimine tâbi bulunmaktan çıkmaz.

Hükümet tasarrufunu, İdarî tasarruftan tefrik etmek hususunda kararın ittihazına saik olan amillere ehemmiyet vermemek ne derece lâzım ise, kriteriyomu tasarrufun şeklinde veya onu yapan memurların sıfat ve salâhiyetinde aramak da o derece doğru değildir. Filvaki hükümet otoritesi, nazarî olarak İdarî otoriteden farklı ise de, bu iki vazife, hiç olmazsa kısmen, aynı makamlar ve organlar marifetile ifa olunur. Nitekim Reisicumhur, Nazırlar ve daha müstesna olarak prefeler ve yahut müstemlekât valileri, hükümet tasarrufları yapabildikleri gibi İdarî tasarruflar da yapabilirler.

Hakikat halde, şurasını derhatır etmek icap eder ki,, “hükümetin vazifesi, fevkalâde işleri halletmek ve büyük millî menfaatlere nezaret etmektir. Halbuki idarenin vazifesi halkın mesalihi cariyasını temşiyettir.

Bu iki vazife arasındaki hududun bazan tesbiti müşkül olur; bu hudut, devirlere göre değişir; içtihadın vazifesi bunun sınırlarını tesbit etmek ve icabında, ihtiyaçlara göre, bu hududu tashih etmektir. İçtihat, hükümet tasarruflarının listesini, bu listenin keyfi bir surette tevsi edilmesine mâni olacak surette tanzim eder.

Hülâsa, hükümet tasarrufları, iktidar mevkii tarafından, bütün hürriyetine muhtaç olduğu ve her hangi bir kazaî kontrole tâbi olmasının mahzurdan salim olmadığı ahvalde, yapılan siyasî tasarruflardır. Bu tasarrufların lis-

tesi adlî ve İdarî içtihatlar tarafından, ihtilâf mahkemesinin kontrolü altında tanzim olunur.

Hükümet tasarruflarının listesi

1 — Hükümetin parlâmento ile olan münasebetlerine müteallik tasarruflar Meclislerin içtimaa davetine veya tatiline müteallik kararnameler, meclisi meb'usanı fesheden kararnameler, kanunların neşrini mübeyyin kararnameler veya bilhassa tatbikatta hükümetin kanun teklif etmek salâhiyetini istimal edip etmemesi her türlü kazaî kontrolden azade olup bunlar aleyhine hakkı müracaat yoktur. Meselâ “eşhası hususiye, bir nahiyein akşamından olan bir kısmının müstakil nahiye haline getirilmesi için bir kanun layihası tevdi etmek suretile yapmış oldukları talebi hükümetin kabul etmemesi üzerine, hükümet aleyhine müracaatta bulunmaları caiz olamaz. (Şûra kararı., ilh).

Devletin dahilî emniyetine müteallik tasarruflar.

Bu tasarruflardan bazılarına hükümet tasarrufları vasfını vermek hususunda ihtiyatlı davranmak icap eder. Çünkü bu, yapıldığı takdirde âmme emniyeti mülâhazasından çıkarılan bir takım bahanelerle en keyfî tasarruflara hükümet tasarrufu vasfını vermek ve binnetice, kazaî kontrolden kurtarmak pek kolay olur.

En yi misali her türlü ihtilâf müracaatından varestede kalan idarei örfiye kararnameleridir. Burada, devletin emniyeti âmmesine nezaret eden hükümet otoritesinin bilhassa kat'î ve şedit bir tezahürü görülür.

Fakat bu kararnameler dolayisile alınan icra tedbirleri

hiç bir zaman İdarî davalar kaidelerinin haricinde kalamaz. İdarei örfiye kanunları (ve bilhassa 3 şubat 1878 kanunu) hükümete gayri mahdud bir salâhiyet bahşetmez. Bu kanunun 11 inci maddesi “vatandaşlar, idarei örfiye kale almıyarak, kanunu esasinin kendilerine bahşetmiş olduğu hukuktan müstefit olurlar. Yalnız yukarıki, madde mucibince istifade edilmesi muvakkaten tatil edilmiş haklar müstesnadır. “Devlet Şûrası birçok ahvalde hiç olmazsa zımnî olarak, eşhası hususîye tarafından vuku bulan müracaatlar üzerine, idarei örfiyenin hükümete vermiş olduğu salâhiyetlerin tecavüz edilip edilmediğini tetkike salâhiyeti olduğunu beyan etmiştir.

3 mart 1822 tarihli kanunu ve onu ikmal eden kararname ve emirnameleri tatbikan, ittihaz edilen âmme sıhhatini alâkadardan tedbirlerin Hükümet tasarruflarından addetmek bizce doğru değildir, ve binaenaleyh böyle yaparak şahıslara, eşyaya, sergilere ve sair vasıtai sirayet olabilecek şeylere kara ve deniz hudutlarını kapamak caiz olamaz. Eğer devlet reisi veya madunları, kanunun kendilerine tayin etmiş olduğu salâhiyet hudutlarını tecavüz edecek olurlar ise bu hareketleri şüphesiz Şûrayı Devletin sansürüne maruz kalır. (La ferriere) Fazla olarak, Şûrayı Devletin birçok kararnamelerinden istidlâl olunduğuna göre, idarei örfiye ilânını mübeyyin kararname haricinde devletin âmme emniyeti tarafından emir veya tavsiye edilen kararnameler, asla hükümet tasarrufları vasıflarını haiz değildir. Ancak üçüncü cumhuriyet devrinde açıkça anlaşılmış olan bu fikir üç halde bilhassa teeyyüt etmiştir:

1 — Sâkıt hanedan azaları hakkındaki tedbirler. — İkinci imparatorluk zamanında bu tedbirler, her türlü

adlî müracaattan vareste hükümet tasarrufları telâkki ediliyordu. (18 Haziran 1852 kararnamesi, ilh).

İçtihat, bu meselede tam bir tahavvüle uğramıştır. Meselâ Şûrayı Devlet, Fransada hükümrân, olmuş olan hanedanların âzâsının vaziyetine müteallik 22 Haziran 1886 kanununu icra için Harbiye Nazırının Orleans prenslerini ve prens Murat'yi ordunun yoklama defterlerinden çıkaran kararına karşı vuku bulan bir müracaatı mesmu addetmiştir. (Şûra kararı, 20 Mayıs 1887.. ilh.)

Aynile ihtilâf mahkemesi de 26 mart 1889 tarihli üç kararnamesinde Kont de Paris'nin saltanat iddialarına müteallik üç levhanın müsaderesi keyfiyetinin sebebiyet vermiş olduğu metalibata, mehakimi adliyenin rüiyete salâhiyettar olduğuna karar vermiştir, ihtilâf mahkemesi diyordu ki: "Hükümet, devletin emniyeti âmmesini temin ve Fransada hükümrân olmuş hanedanlar âzâsı tarafından cumhuriyet aleyhinde vuku bulacak teşebbüsleri tenkil vazifesi ile mükellef ise de bu meselede ancak kanunun kendisine vermiş olduğu salâhiyetlerle mücehhez olduğunu ve hakkı müsaderenin takdiri olarak ne 27 Haziran 1886 tarihli kanundan ve ne de diğer bir kanundan müstahreç olmadığını nazarı itibara alan şûra...,

2 — Siyasî bir maksatla hukuku hususiyeyi ihlâl eden tasarruflar —Bu tasarruflar, hükümet tasarrufları addedilemez; bunlar iptal edilebildikleri gibi, idarenin, veya bu tasarrufları yapanların mesuliyetlerini da davet ederler; şayet bunlar kanunen hükümete tevdi edilmiş olan salâhiyetler haricinde yapılmış iseler... Şûrayı Devletin bir kararnamesi, prens Jerome Napoleon'un bir beyannamesinin açılmasını menetmiş olan bir prefenin kararnamesi, hakkında bu prensibi tatbik etmiştir. (Şûra kararı, 2 nisan, 1886.)

3 — Harp esnasında dahilî zabıtaya müteallik yapılan tasarruflar — Bu tasarruflar, ne harp icabatı olarak ne de devletin haricî siyaseti maksadile doğrudan doğruya yapılmış olan şeylerdir. Harpten doğan yeni ve âcil ihtiyaçların tesiri altında yapılan tasarrufların hükümet tasarrufları meyanına dahil olacağı düşünülebilir, fakat Şûrayı Devlet, bunu kabul etmemiştir.

Şûrayı devlet, bu tedbirlere karşı müracaatın, memnu olacağını esas itibarile kabul etmiş. Fakat bunları kuvayi umumiyeye verilen zabıta salâhiyetlerinin harp zamanında, sulh zamanındakinin daha ziyade geniş bir tarzda tefsir edilmesi icap edeceği mülâhazasile, ekseriyetle bu müracaatları reddeylemiştir. Bir kelime ile hali harp, idarenin zabıta salâhiyetlerini genişletir. Fakat mahiyetlerini değiştirmez. Hali harpte bu sahada yapılan tasarruflar, Şûrayı Devletin kontrolü haricinde kalmaz, fakat yüksek meclis, bu tedbirlerin kanuniyetini takdir ederken tatmin edilmesi icap eden hususî ve fevkalâde ihtiyaçları hesaba katar. Şûrayı Devlet, eliyor ki: “Kuvayi umumiyenin gerek belediye kanunları ve gerek 9 ağustos 1849 tarihli kanun mucibince intizam ve emniyeti âmmenin muhafazam için malik olduğu zabıta salâhiyetlerinin hududu sulh ve harp zamanlarında yekdiğerinin aynı olamayacağını, harp zamanında millî müdafaaya müteallik menafiin intizam prensibine daha büyük bir vüs’at bahşetmekte ve emniyeti umumiye için daha şiddetli tedbirler ittihazım istilzam eylemekte bulunduğunu, kendi kontrolü altında icra edilmekte olan zabıta salâhiyeti meselesinde hâkimin, takdiratında hali harpten mütevellit zaruretleri, mekân ve zaman şartlarına göre, hesaba katması ve keza önüne geçilmesi lâzım gelen tehlikelerin mahiyetini gözönünde bulundurması lâzım gelmekte olduğunu

nazarı itibara alan şûrayı devlet..., (Şûra kararı, 3 şubat 1922).

Af kararnameleri.

Siyasî vasıfları, vehlei ulâda göze çarpmamakla beraber, bunlar da hükümet tasarruflarındandır. Reiscumhur, kanunu esasinin bahşetmiş olduğu pek hususî bir mahiyette olan ve tam mânasile İdarî bir vasıf verilemeyen bir salâhiyetle af hakkını istimal eder. (Şûrayı Devlet kararı, 7 Mayıs 1890.)

Beynelmilel münasebetlere müteallik tasarruflar.

Devletin haricî emniyetine, diplomasî münasebatına, beynelmilel münasebatına müteallik olan tasarrufları, içtihat, hükümet tasarrufu olarak kabul eder, içtihat, hatta İdarî mahkemelerin bile bu tasarrufları kontrol etmelerini kabul etmemiştir. Hatta bu mehakimin dairei salâhiyetleri dahilinde bulunan davalar esnasında bu gibi tasarrufları tefsir etmelerini bile kabul eylememiştir.

Bilhassa devletin haricî emniyetine taallûk eden tedbirlerde mahkemeler, emniyeti dahiliye mevzuu bahsolduğu zaman kabul edecekleri müracaatları, emniyeti hariciyeye taallûk edince, mesmu addetmezler.. (Lafferriere.. ilh.)

Şûrayı Devletin 1 Haziran 1823 tarihli kararnamesi, Fransa hükümetinin Fransa bankasını 1917 ihtilâlinden sonra Rus devleti hesabına nakledilmiş olan mebaliğe mahsuben bilâ mezuniyet tediyat yapmasını menetmesi keyfiyetinin Şûrayı Devlete havale edilemeyeceğini, çün-

kü münhasıran Fransa devletinin beynelmilel münasebatı ile alâkadar olduğunu tahtı karara almıştır.

Maamafih bu bahiste pek ziyade ihtiyatkâr davranmak icap eder. Meselâ bir harp tehdidi ve yahut ağır mukabelei bilmisillere maruz kalmak gibi esbab mücbire müvacehesinde, hükümetin, bir şahsı hususînin hakkını ihkaktan imtinaa mezun olması belki anlaşılabilir. (Şûra . 30 Teşrinisani 1923). Şahsı hususiye karşı kanunun mezuniyet vermediği bir takım tedbirler (bir gazetenin tatili, umumî bir içtimain evvelden men'i.. ilh) alabilir ve Şûrayı devlet te gayri kanunî olmakla beraber, zarurî olan bu tedbirlerin tesirlerini iptal etmemek için bunların hükümet tasarruflarından olduğunu ileri sürerek, iptalleri cihetine gitmekten imtina edebilir. Fakat yapılan bu tasarruflar, hakka mugayir bulunan ve zarureti âmme namına bunlardan müteessir olanlara cebren kabul ettirilmiş bir takım tedbirler olmaktan hali kalmazlar.. Şimdi burada bir sual varit olur: Acaba bu tasarruflar yüzünden mutazarrır olanlar devletten tazminat talep edemezler mi? Bu mesele ileride tetkik edilecektir.

Diplomasi ve konsoloslara müteallik hususlarda içtihadın fikrimizce mübalâğakârane olan umumî temayül, muahedelerin yalnız akdine değer, icra ve tefsirine müteallik her hususu kazaî kontrolden azade kılmaktır. Meselâ, Ferriere mukavelenamesi mucibince işgal kıtaatı için mesken talep eden bir nahiye müdürünün bu hareketi aleyhine hiç bir ihtilâf yolu mevcut değildir.. Gene şarktaki Fransız konsoloslarından birinin bir ecnebinin Fransız himayesi altında bulunan eşhasın mukayyet bulunduğu defterlerden isminin çıkarılmasına dair vermiş olduğu emirname ile bu emirname aleyhine vuku bulan müracaatı Hariciye Nazırının reddetmesi beynelmilel mua-

hedelerle Fransaya tanınmış olan hukuk ve salâhiyetler cümlesinden olup İdarî tasarruflardan addedilemezler.» içtihat nazarında bunlar, haklarında Şûrayı Devlete müracaat imkânı mevcut olmıyan hükümet tasarruflarındandır. (Şûra kararı, 12 şubat 1904).

Gene aynı prensibe istinaden Şûrayı Devlet Fransız tabeasının, ecnebi devlet nezdindeki şikâyetlerine müzaheretten ve onlar lehine tamirat veya tazminat istemekten imtina eden nazırın kararlarına karşı tebaai mezkûreye hakkı müracaat bahşetmez. (Şûra kararı, 12 Kânunusani 1877).

Gene bir müstemleke valisinin müstemleke arazisinden bir kısmını protectorat memleketi haline getirmesine müteallik olan kararnameye karşı vuku bulacak müracaatların mesmu olmayacağına dair olan kararname de aynı fikirden mülhemdir. (Şûra kararı, 18 mart 1898).

Daha yakınlarda Şûrayı Devlet, şu kararları vermiştir: 1 — Beynelmilel bir mukavelenamenin (Elcezire muahedesi mevzuu bahisdi.) Kanuniyet ve şümulü Şûrayı Devlet huzurunda münakaşa edilemez. (Şûra kararı, 5 ağustos 1921.)

2 — Şûrayı Devlet, Fransa hükümetinin diplomatik mahiyetteki mukavelenamelere dair olan tefsiratı aleyhindeki tenkidatı tetkike salâhiyettar değildir. Fransa hükümetinin bu tefsiratından çıkan netice, bir kumpanya ile Şanghay'ın Avrupalı belediyesinin akdetmiş oldukları mukavelenamenin âmme hizmetlerinden birinin ihalesine müteallik bir kontorato olmadığıdır. (Şûra kararı, 27 Kânunusani 1922). 3 — Bir müstemlekât valii umumîsinin müsadere edilmiş olan eşyanın ecnebi memurlarına iadesine karar vermesi bir diplomasi mukavelenamesinin

ahkâmını icra etmekten ibaret olduğundan bu karar hakkında vazifei muayyenei kanuniyeyi tecavüz iddiasile şûrayı devlete müracaat olunamaz. 4 — Harbiye Nazırının bir şahsa Versailles muahedenamesinin Almanya tarafından harp esirlerine, bunlar hakkındaki fena muameleler dolayısıyla, tazminat verileceğine dair olan ahkâmdan istifade edemeyeceğinin ihtarını mutazammın olarak ittihaz etmiş olduğu karar, mezkûr muahedename ahkâmın tatbikan ittihaz edilmiş olmakla şûrayı devlete havale edilemez. (Şûra kararı, 9 kânunusani, 1925). 5 — Fransa hükûmeti ile bir ecnebi hükûmet arasında aktedilmiş gemi isticarı mukavelenamesini tefsire şûrayı devletin salâhiyeti yoktur. (Şûra kararı, 23 mart 1923). 6 — 11 Teşrinisani 1918 tarihli affı umumî mukavelenamesi mevaddının Fransa hükûmeti tarafından tefsirine müteallik bir nizamı rüiyet etmek şûrayı devlete ait değildir. (Şûra kararı, 23 temmuz 1924).

Bu kararların pek fazla mutlak bir mahiyet arzedip etmedikleri cayı sual görülebilir. Adlî mahkemeler, tatbiki ancak tam mânasile hususî menfaatlere taallûk eden diplomasî mukavelelerini tefsirde tereddüt etmezler.. Maamafih bu gibi hususatta münazaaunfih olan meselenin bilvasıta veya bilâvasıta ortaya bir intizamı âmme çıkarmaması, daha doğrusu bir hukuku umumiyei düvel meselesi çıkarmaması lâzımdır.

Diğer taraftan ukudu diplomatikiye ile onları tatbikan ittihaz olunan tasarruflar failleri, her ne kadar şûrayı devletin kontrolundan azade kalırlar ise de ferdî hukuk mevzuu bahsolan ahvalde, işin içinden pek o kadar kolaylıkla sıyrılacaklarından korkulur. Diplomasî hizmeti diğer hizmetler gibi, âmme hizmetlerindendir. O da diğer hizmetler gibi, kazaî bir kontrole tâbi olmak mecbu-

riyetindedir. Esasen bunu şûrayı devlet de hissetmiştir. Mutazarrır olan eşhası hususiyenin bu meselelerde tazminat taleplerini kabulden evvelce olduğu veçhile, şiddetle imtina etmemekle bunu isbat etmiştir. Şûra kararı, 30 teşrinisani 1923). Şûrayı devletin bu noktada kalmaması ve İdarî davalar meyanına dahil olması her zaman müşkül olan asıl diplomasi tasarrufları ile, ekser ahvalde kendisine tevdi edilebilecek olan Fransadaki icra tedbirlerini birbirinden ayırması muhtemeldir.

Harp hâdiseleri ve tasarruflar.

Vaktile harbe ait hâdiseler ve tasarruflar yüzünden tahaddüs eden her nevi zararlar için tazminat talep edilemeyeceğine karar verilmiş idi. Hatta bu hasar, düşman tarafından ika edilmeyip vatandaş tarafından yapılmış olsa bile. Meselâ Fransa toprağında kâin ve fakat düşman işgali altında bulunan bir binanın Fransız topçuları tarafından tahribi gibi.) Bu metin hakkında bilhassa şûrayı devletin 22 şubat 1907 tarihli kararına müracaat.)

Bugün 17 nisan 1919 ve 24 haziran 1919 tarihli kanunlar, bu telâkkiyi alt üst etmiştir. Bu kanunlar, harp yüzünden husule gelen hasarların tamirini alelâde bir hayırhahlık hareketi değil, belki tesanüdün âmir olduğu hakikî bir vazifei kanuniye ve İçtimaî muhataraların en büyüklerinden birine karşı tabî ve mütekabil bir sigorta addetmektedir. Binaenaleyh bu haşarat, tamirata yol acar. Onları intaç eden fiiller, icralarından müstakillen nazarı itibara alındıkları zaman her türlü kazaî kontrol haricinde kalmaları itibarile, hükümet tasarrufları nazariyesine merbut kalırlar.. Meselâ mütareke devrinde Alsas

Loren, erkânı askeriyesi tarafından verilen nefî kararları ile harp esnasında Fransa devletinin bitaraf gemilerdeki emtiayı müsadere etmesi meselelerinde bu veçhile hareket edilmiştir. (Şûranın 3 temmuz 1923 ve 3 mart 1922 tarihli kararları.)

Harp hâdiseleri ve tasarruflarının tarifi başka bir noktai nazardan haizi ehemmiyettir: Haşaratı harbiyeden mütevellit tazminat taleplerinin 1919 kanunlarının tesbit ve tanzim etmiş olduğu kaideler ve usuller mucibince hususî olan İdarî mahkemelere sevk edilmesi icap eder. Fakat devletin mes'uliyetini davet eden hasarlar, hatta harp zamanında vukua gelmiş olsa bile, bunların sebebi tam manasile harp hâdiseleri olmadığı takdirde bunlara ait davalar gerek iptidaen ve gerek intihaen hususatı idariyede hukuku umumiye hâkimi olan şûrayı devlete aittir.

Bir harp hâdisesi, harp yüzünden hâdis olan her hangi bir vak'adır ve bir sebebi mücbirin veya mücadeleye müteallik âcil bir zaruretin neticesidir. Binaenaleyh bir harp hâdisesi, (ekser ahvalde böyledir.) Hukukî bir tasarruf değildir. Belki maddî bir hâdis, bir harekettir. Meselâ, yıkan, harap eden bir bombardıman gibi. Fakat hukukî bir tasarruf şeklinde de gözükebiliyor. Ahalinin bir şehri tahliye etmesine dair olan bir emir gibi.

Yukarıda söylenilen şeylere nazaran, evvelâ muharebelerden mütevellit hasarları ve meselâ bombardımanlar veya muhariplerin harekâtı, yani siper kazmak için toprakların altüst edilmesi, binaların yıkılması, muharebe meydanı yakınındaki binaların işgali yüzünden hâdis olan hasarları hâdisi harbiye addetmek lâzımdır.

Bunun gibi “mücadelenin âcil zaruretlerinden olan diğer bütün hâdiseleri de (bu hâdiseler erkânı askeriye tarafından evvelce tasmin ve düşmanın âcil bir tazyiki olma-

dığı halde tatbik edilmiş olsalar bile) hâdisesi harbiye addetmek lâzımdır. (Laferriere) İşte bu noktai nazardan atideki hâdiseler, hâdisatı harbiye addedilir :

1 — Kommün isyanı aşınasında toplanmış olan kıtaattan bir kısmının birleşmesi için Varsay cidarında bir malikânenin işgali. (Şûra kararı, 1873.)

2 — Harb kaçakçılığı ithamile - ki yanlış olduğu sonra meydana çıkmıştır.- 1914-1918 harbi esnasında bir geminin yolundan çevir İrerek seferden men ve tevkif edilmemesi için erkânı harbiye tarafından verilen emir, (şûra kararı, 5 Haziran 1919).

Bilâkis atideki hâdiseler ise harb hâdiselerinden değildir :

1 — Ordunun erzakını temin için yapılan mukaveleler, seferberlik harekâtı, asker nakili yatı., ilh gibi ihzarı harekât.

2 — Harp mahallerinin dairei faaliyeti dahilinde veya zuhur edebilecek ihtimallere karşı evvelce intibah edilmiş olan sevkâlceyş noktalarından evvelden alınan müdafaa tedbirleri.

3 — Fransa veya müttefikin orduları ihtiyacatı için Fransa toprağında yapılan müsadereler.

3 Temmuz 1877 tarihli kanun, ciheti askeriye'nin müsadere dolayısıyla vereceği tazminat meselesini halletmektedir. Defat ile ve bilhassa 7 temmuz 1898 ve 27 mart 1906 tarihli kanunlarla tadil edilmiş olan bu kanun, bu nevi tazminat yüzünden zuhur edilecek ihtilâflarda Salâhiyeti mehakimi adliyeye vermektedir. Aynı silsilei efkâra tab'an harb esnasında harekâtı askeriye'den uzak bir mahalde bir bomba deposunun infilâkı yüzünden vukua gelen hasarlar (Double - Courome infilâkı), hâdisatı harbiyeden olmayup şûrayı devlet tarafından halledilen tazminat davaları-

na yol açmakta ve şûrayı devlet bu kabil mesaili sultai âmmenin mes'uliyetine müteallik umumî kaidelere tevfikân halletmektedir, (şûra kararı, 28 mart 1919)

Hükümet tasarrufu nazariyesi hakkında ne düşünmeli?

Bu doktrin, ve İdarî otorite ile hükümet otoritesi arasındaki nazari farka istinad etmek ister. Filvaki bu fark kat'iyen ve harfiyyen mevcuddur ve doğrudur; fakat hükümet tasarrufları nazariyesinin hukuku idarede almış olduğu mevkii hakikî olarak izah etmez. Filvaki idarei örfiye ilânı gibi emniyeti dâhiliyeye müteallik tedbirleri hükümet tasarrufları tasarruf meyanına ithal etmekte sebep yoktur.

Alelâde icraî mahiyette olan ve asıl muahedeler mahiyetinde olmıyan diploması tasarrufları da böyledir; diplomasimde diğer âmme hizmetleri gibi bir âmme hizmetidir. Harb hâdiselerine gelince: Biraz evvel gördük ki, 1919 kanunu, bunların da kısmı azâmını hükümet tasarrufları nazariyesinin haricinde bırakır; zira bu kanun bu hâdiselerden mutazarrır olanlara tazminat itasını derpiş eder.

Geriye hükümetin teşrii meclislerle olan münasebetlerine müteallik tasarruflar kalır. Şüphesiz bu tasarruflar, hususî bir mahiyet arzederler; fakat onlara temas edilmemelerinin hakikî sebebi, parlâmento teşkilâtına temas etmeleridir ve adalet huzurunda tenkide maruz kaldıkları takdirde bizzat parlâmentonun bundan kuşulanacağıdır.

Şu halde hükümet tasarrufları denilen tasarrufları, hertürlü kazaî kontrolden vareste kılmak için kâfi bir sebebi hukukî yoktur- Müsbet hukukumuzun bunu böyle kabul etmesinin sebebi, bu kabulün birtakım siyasî sebeb-

ler tarafından ilca edilmiş olmasıdır. Siyasî teşkilâtımız, bütün hukukî tasarrufların kontrol edilebileceği fikrine tamamen tahammül edememektedir. “Hikmeti hükümet”, gizli sahasını muhafaza etmektedir

Bu sureti hallin tehlikesi, hükümetlerin “hikmeti hükümet,, ünvanı ile setredilen tasarruflar dairesini ilânihaye tevsi etmek temayülüne kapılmalarıdır. Evvelce gördük ki, uzun müddet bu tasarruflar meyanına siyasî âmillerden (mülhem birçok tasarruflar ithal edilmiştir. Gerçi o zamanlar geçmiştir, fakat her an o tehlikenin ortaya çıkmasından endişe edilebilir.

Mamafih, müsbet Fransız hukukunda, iki sebepten dolayı, hükümet tasarrufları nazariyesini tamamen reddetmek mümkün olamaz: (1) Bu nazariyenin esası metinlerdedir. 24 Mayıs 1872 tarihli kanunun 26 inci maddesi, nazırlara, İdarî ihtilâflara aid olmadığı halde şûrayı devlet muhakemat dairesine sevk edilmiş deavinin ihtilâf mahkemesine sevk edilmesini talep etmek salâhiyetini vermiştir. Bunun da mânası şu dur: Nazırlar, ihtilâf usulü ianesile hükümet tasarrufu vasfını izafe ettikleri tasarrufları şûrayı devletin kazaî olarak kontrol etmesine muhalefet edebilirler. Bu hüküm, 3 mayıs 1849 tarihli kanunun 47 inci maddesini iktibas eder ki, mazbata muharriri Mösyö Vivien şu suretle tefsir etmiştir: «Birtakım haklar vardır ki, bunların ihlâli dolayısıyla muhakimi idareye müracaat olunamaz. Bazı ahval vardır ki o ahvalde nazırlar, umumî bir zaruret dolayısıyla, hukuku hususiyeyi rencide eden bazı kararlar ittihaz ederler. Nazırlar, bu tedbirler hakkında ancak siyasî kuvvet karşısında izahat ve cevap verirler. Nazırları İdarî mahkemeler huzuruna sevk etmek, umumî menfaat namına masruf olan faaliyetlerini felce uğratmak olur. Emniyeti umumiye müteallik tedbirler diplomasi

ukudunun tatbiki de mehakimi idariyenin salâhiyeti idaresine giren mevaddan değildir. Bunları her hangi bir (mahkemenin takdirine terketmek tehlikeden âti değildir...

Diğer taraftan siyasî noktai nazardan hükümet tasarrufları nazariyesi, fiilen idari mahkemelerin inkişafını teshil etmiştir. Bu nazariye hükümetin hiç bir şeyi bahasına kazai kontrole tâbi bırakmak istemediği tasarrufları o kontrolden vareste tutmasını temin edem bir nevi emniyet supabıdır. Hükümete bu mahdud ve nadir istisnaiyet vermekle diğer bütün idarî tasarruflar keyfî muamelelere, hükümlere tâbi kalmaktan kurtarılmış olur.

Şayet hükümet, bir takam, tasarrufları aleyhine müracaatta bulunulamayacağından emin olmamış olsa idi ve sultai âmme tasarruflarının hiç birisini idari mahkemelere vermemek için onunla münazaa edecek idi. Halbuki bilâkis hükümet tasarrufları nazariyesi, hükümeti hükümetin hissesini tefrik ve hükümetin idari mahkemelere karşı olan (itimatsızlığını izale eder. Adetleri mahdud ve siyasi bir vasfa malik bir takım tasarrufları kanuniyet haricimde tutmakla bütün diğer tasarrufların idari mahkemelerin salâhiyeti dairesine girmesi temin edilmiştir. 24 mayıs 1872 tarihli kamunun 26 ncı maddesi, hükümet tasarruflarını tarif etmemiş olduğundan 'içtihat, ihtiyaçların o zamanın imkânlarına göre bu tasarruf karin listesini tahdit etmekte serbest kalmıştır.

Hükümet tasarrufların tazimin at talebesi için vuku bulacak müracaatlara da mâni imidir?

Hükümet tasarruflarının tabımmış olan vasfının

başlıca neticesi, bunların kanuniyetleri noktai nazarından her türlü kazaî kontrolden azade olmalarıdır: Bu tasarruflar, iptal edilemez, tatbik ve icraları İdarî mahkemeler tarafından men' veya tehir olunamaz. Fakat bu tasarruf, bazı eşhası hususî surette mutazarrır edecek mahiyette olduklarından dolayı, içtimai tehlike nazariyesine müstenit tazminat davalarına yol açmaları imkânı tasavvur edilemez mi?

Sön senelere kadar şûrayı .devlet bütün tazminat iddialarını reddetmiştir (Şûra kararı, 3 mart 1905.. ilh).

Maamafih müellifler, hükümetin bir tasarrufunun hususî bir mülkiyeti ihlâl eylemsisi takdirinde, bu kaidenin bir İstisnaisi olmasını kabule mütemayil edilir. Bu takdirde, müelliflerden bazıları bu suretle tahakkuk eden izalei tasarrufun, bilvasıta bir istimlâk olduğu fibrinde bulunuyorlar ve tazminatı tesbit hususunda mehakimi adliyenin salâhiyettar olacağını süslüyorlardı. (Hauriou) daha yakın zamanlarda Mösyö Guston Jeze, bu fikri ele alarak umumileştirmiştir.

Nihayet şûrayı devlet te mühim bir kararname ile bu yola girmiştir. (30 teşrinisani, 1923). Bu kararname, müddei kendisine ait olan güzergâhı işgal edenleri korumaya mezun kılan bir kararı Tunustaki Fransız mahkemelerinden istihsal etmiştir. Kararda kazaiyet muhakemeler şeklini almıştır.

Arkası var

Çeviren: **İbrahim Âli Erberk**

İdarenin kazaî murakabesine ait muhtelif sistemler

VI — İtalyan sistemi

Yazan: **Roger Bonnard**
Bordeaux Üniversitesinde İdare Hukuku Profesörü

Sistemin genel karakterleri.

İdarenin kazaî murakabesine ait İtalyan sisteminin iki vasfı vardır: 1 — Evvelâ Belçika sisteminin hemen, hemen hemen bir kopyası olması, 2 — Bilâhare Fransız sistemini taklide doğrulması.

Filhakika, 1865 yılında, o zaman idari mahkemeler aleyhinde hâkim olan prejüjelerin tesiri altında mevcut idari mahkemeler kaldırılmış ve idarenin kazaî murakabesi adlî mahkemelere verilmiştir. Fakat idari davalarda objektif ve sübjektif davalar tefriki kullanılarak, Belçikada olduğu gibi adlî mahkemelerin salâhiyeti, âmme hukuku ve hususiye hukuku arasında bir tefrik yapılmaksızın ve hakkı ihlâl eden tasarrufun mahiyeti hesaba katılmaksızın, idare edilen bir hakkı mevzuu bahsolan davalara tahdit olunmuştur. Fakat adlî mahkemeler idari tasarrufların kanuna uygunluğu hususunda takdir salâhiyetine malik olmakla beraber kanuna uygun olmayan tasarrufları iptal edemiyorlardı. Bu suretle, idari mahkemeler mevcut olmadığından, idare edilenin bir hakkına taallûk etmiyen yani ancak bir menfaatini ihlâl eden idari tasarrufların kanuniyeti hususunda çıkacak ihtilâflarda salâhiyeti olarak kaldı.

Aynı zamanda, idareye adlî mahkemeler veya bizzat idare tarafından kanunîyetleri tetkik edildikten sonra idarî tasarrufları iptal salâhiyeti bırakıldı.

Bütün bunlar Belçika sisteminin kopyasından başka bir şey değildir. Şifindi de Fransız sistemimi taklit temayülünün nasıl tezahür ettiğini göreceğiz.

Evvelâ, 1889 da, 1865 ıslahat ile İdareye verilen İdarî tasarrufların kamuna uygunluğu hakkındaki bu objektif davaya kazaî bir mâhiyet verildi: Davalara bakma salâhiyeti «idareci - hâkim,» lerdien kaldırıldı. Ve bir idarî mahkemeye verildi. Bu mahkeme, Fransız devlet şurasını takliden kurulup aynı zamanda istişârî ve kazaî organ vaziyetini alan devlet şurası idi.

Öteyandan, 1890 senesinde, vilâyet kurumlarına deavî salâhiyeti verilerek daha aşağı haller için bazı vaziyetlerde buna müşabih bir kazaî hareket görüldü.

Fransız sistemine doğru ikinci adım, 1907 yılında atıldı. Devlet şûrasına kazayı kâmil salâhiyeti (di matito) verildi. Yani iptal salâhiyetine reformation salâhiyetleri ilâvede diliyordu. Fakat bu yalnız kanunun tayin ettiği hususlara inhisar edecekti.

Nihayet 1923 senesinde devlet şûrasında mahdud bir kaza teşkili suretile yeni bir terakki adımı atıldı. Burada, gene kanunda sarahat olmak şartile, adlî mahkemelere bırakılan idare edilenlerin haklarına ait davalar münhasıran devlet şûrasının salâhiyetine bırakıldı.

Bu suretle İtalyan devlet şûrası, İdarî tasarrufların kanuna uygunluklarını tetkik (davaları için iptal salâhiyeti ile Droit Commun hâkimi oldu. Yalnız burada idare edilenin bir hakkı mevzuu bahsolmaması icap ediyordu. Sonra, fakat yalnız kanun tayin etmek şartile,

kazayı kâmil hâkimi salâhiyetlerini ve hattâ adlî mahkemelerden alınmak suretile sübjektif kaza salâhiyetlerini, kazandı. Burada Fransız sistemi' hiç olmazsa kısmi bir surette taklit edilmiştir.

Nihayet, bugün İtalyada prensip itibarile ve kanunun tayin ettiği hususlar (dışında, Fransada olduğu gibi, İdarî davalar, tasarrufların icrasından doğan davalar ve tasarrufların kanuniye ti hakkında tahaddüs eden davalar olarak ayrılmıştır. Bu iki nevi davalar adlî mahkemeler ile devlet şûrası abasında taksim edilmiştir. Binaenaleyh bu tefrik, Fransada şeklî mahiyette olduğu halde İtalyada uzvî bir karakter tanıdıktaadır. Öte yandan kanuna uygunluk davaları bir iptal davası olmakla beraber adlî mahkemelere bırakılan tasarrufların icrasından doğan davalar, yeniden bir kabar verme salâhiyetini ihtiva etmediğinden, kazayı kâmil davası değildir. Bunlar hatta bir iptal davası bile değildirler. Nihayet tasarrufların icrasından doğan davalar sübjektif hukuk meselelerini ihtiva etmesi has ehil e sübjektif bir dava olduğu halde, devlet şûrasına verilen kanuna uygunluk davalarını sübjektif dava olarak kabul etmeğ1 kanunî imkân yoktur1. Zira kanun bu iki, divanın hak ve menfaat tefriki üzerine istinat ettiğini açıkça beyan etmektedir.

Adlî mahkemeler .

İdarî davalar hususunda adlî mahkemelerin malik olduğu geniş salâhiyet ,20 mart 1355 kanununun eseri idi. Bu kanun aynı zamanda mevcut İdarî mahkemeleri kaldırıyordu.

30 Birinciteşrin 1859 kanununa göre, krallık, idari-

mahkemeler hususunda Fransız teşkilâtımı taklit eden bir teşkilâtla malik idi.

İdarî davalar hususumda umumî salâhiyete malik İdarî mahkemeler birinci derecede vilayetlerde valinin başkanlığı altında memurlardan üç veya beş kişiden mürekkep) hükümet meclisleri ve istinafen devlet şûrasının deavî dairesinden ibarettir.

Bu mahkemelerin salâhiyeti idare edilenin haklarının ihlâlîne taallûk eden İdarî ihtilâflara tahdit olundu. İdame edilenin ancak bir menfaat iddia edebileceği İdarî tasarrufların kanuna uygunluğu hakkında çıkan ihtilâflar İdarî otoritelerde kaldı. Nihayet adlî mahkemeler hususî temşiyet idare tasarruflarına ait ihtilâfları bakmağa salâhiyetli idi,. Bu suretle salâhiyet, ihtilâfın âmme hukuku ve hususiye' hukuku olduğuna göre, idare, ile adliye arasında ve davanın sübjektif ve objektif olduğuna nazaran da, İdarî mahkemeler ile idare arasında taksimi olunmuş idi. Salâhiyetin bu tevezzünü 1865 reformunun ruhunu ve muhtevasını bilhassa ileride görüleceği gibi, sadece adlî mahkemelere ait salâhiyetin, ilga edilen İdarî mahkemelerin yerine ikame edilmesini izâh eder.

Bu İdarî mahkemeler sistemi o zaman her tarafta idarî mahkemelere karşı mevcut olan prejijeleri davet ediyordu. Aynı zamanda İtalyada bu mahkemelerin, idare ile olan bağılılıkları dolayısıyla bitaraf hâkimler olamayacağı kanaati vardı. İdare edilenlerin haklarını himaye hususunda istenilen garantilere yegâne malik olan mahkemelerin adlî mahkemeler olduğuna inanılıyordu. Öteyandan adlî mahkemeler hakkında, Fransada mevcut olun itimatsızlık da yoktu. 20 mart 1855 kanunumun İdarî davaları adlî mahkemeler lehine tekrar organize etmesi bu sebepten ileri geliyordu.

Evvelâ birinci madde bütün idarî mahkemeleri ilga ediyor. Sonra 2 inci madde bunların salâhiyetini adlî mahkemelere veriyordu. Bu maddeye göre adlî mahkemeler idare edilenim bir hakkı mevzuu bahseldüğü zaman idarenin alâkadar olduğı bütün ihtilâfları ve aynı zamanda İdaremin otorite tasarruflarına temas eden ihtilâfları bakmağa salâhiyetli olacaktı.

Bu suretle adli mahkemeler ilga edilen İdarî mahkemelerini salâhiyetini, elde ediyorlar. Yani, yalnız bir menfaate dokunan ihtilâflar müstesna, idare edilenin bir hakkının ihlâlimden doğan ihtilâfları rüyet edebiliyorlardı. Öte yandan idare edilenlerin bütün halkları adlî mahkemelerin salâhiyeti dahiline giriyordu: Medenî haklar ile siyasal haklar arasında hiç bir tefrik yapılmıyordu. Binaenaleyh adli salâhiyet için hususiye hukuku ve âmme hukuku ihtilâfları ayrılmış değildi.

Adli mahkemeler, idare edilen tarafından iddia olunan hakkın tebeyyünü için zarurî olduğı zaman, İdarî tasarrufların kanuna uyum olup olmadıklarını takdiri salâhiyetini almıştı. Bu salâhiyet, Belçika'da yaka bulan şekilden farklı olarak, hâkimiyet tasarrufları için tahdidata müsait olmadığı şeklinde tefsir olunmuştu.

Fakat adlî mahkemeler kanuna uygun olmayanı İdarî tasarrufların iptali salâhiyetimi kazanmamışlardı. Mahkeme, kanuna uygunsuzluğu tesbit ettikten sonra, tasarrufun iptal veya tashihi için idareye göndermek mecburiyetinde idi. İdare mahkememin kararına uyarak bu iptal veya tashihi yapmakla mükellefti.

Nihayet adlî mahkemeler, idari davaları rüyet salâhiyetini alarak daha kuvvetli sebeplerle eskiden malik oldukları salâhiyetleri, idarenin hususî temşiyet tasar-

ruflarından doğan ihtilâfları rüyet salâhiyetini muhafaza ettiler.

1865 kanunu ile kurulan bu salâhiyet sistemi eski teşkilât ve bunu hazırlayan düşünceler sebebiyle de izah edilebilir.

O zaman şu fikir hâkimdi: İdare edilenlerin haklarının himayesi bütün bitarafılık garantileri verebilecek gerçek hâkimlerle emniyet altına alınmak icap ediyordu. Bu maksada erişmek te İdarî mahkemelerle olamazdı. Salâhiyetin idari mahkemelerden alınarak adlî mahkemelere verilmesi bu sebepten ileri geliyordu, Diğer taraftan bu ikame dolayısıyla, mezkûr salâhiyet idare edilenlerin haklarına ait bütün ihtilâflara teşmil edildiğinden, adli mahkemelerin yeni salâhiyeti hususî hukuk ve âmme hukuku ihtilâfları tefrik edilmeksizin aynı mevzuu ihtiva ediyordu.

Bununla beraber, İdare edilenlerin haklarını, bu kazaî yolla himaye etmek için adlî mahkemelerin kanuna, uygunsuz olarak gördükleri idari tasarrufların idare tarafından iptali mükellefiyeti mevcut oldukça, adli mahkemelerin idari tasarruflarla iptali salâhiyetine, malik olmaları zarurî olarak görülmüyordu. Kuvvetlerin tefriki prensibinin, fonksiyonların ayrılması fikrile tahdit edilebilir, adlî mahkemelerin bu iptal salâhiyetine malik olması keyfiyetine aykırı olduğu düşünülüyordu. Ziraî bir idari tasarrufun İptali idarî bir fonksiyon olarak telâkki edilmeli idi.

İdarî ihtilâflarda idare edilenin bir hakkı taallûk etmiyorsa, binnetice yalnız menfaatlerle alâkadar ise, yani objektif davalar hususunda, 23 mart 1855 kanunu eski kaideyi muhafaza etmiştir: Bu ihtilâflar Hiyerarşik yollara müracaat suret ile İdarî otoritelerin salâhiye-

ti dahilinde bırakılmıştır. Menfaatlerin himayesi hususundaki noktai nazar değişmemiştir. Hakların himayesi meselesinde kazaî mürakabe zarurî görülmektedir. İm eki e beraber menfaatler için varit görülmüyor ve idarenin bunlar hakkında hüküm vermesi kabul ediliyordu.

Bu suretle 1865 de kurulan adlî mahkemelerin salâhiyeti sübjektif İdarî ihtilâflara hasredilmişti. Hususiye hukuku ve âmme hukuku ihtilâfları arasında bir tefrik gözetilmediğinden, bazı istisnalar hariç, bu ihtilâfları salâhiyeti dahiline alıyordu. Bu sübjektif dava, bundan başka, tasarrufların icrasından doğan bir dava idi. Zira daha ileride izah olunacağı gibi, İtalyada sübjektif hukuk hakkındaki telâkki sübjektif hakları daima İdarî tasarrufların icrasından doğan haklara hasretmiş ve İdarî tasarrufların kanuna uygunluğu hakkındaki iddiaları kabul etmemiştir. İdarî tasarrufların kanuna uygunluğunda sübjektif bir hak tanınmamıştır. Diğer taraftan adlî kaza kanuna uygunsuz tasarrufları iptal salâhiyetine malik olmadığından ne kazayı kâmil ne de iptal kazası idi. Nihayet objektif mahiyetteki kanuna uygunluk davası için idareci hâkim usulü tesis edilmişti.

1865 de kurulan sistem bu idi. Yapılan tadillerde adlî mahkemelerin salâhiyeti için kabul edilen kaide muhafaza olundu. Fakat prensip itibarile dokunulmamış vaziyette kaldığı halde, az çok tadiller de yapılmadı değil. Büyük yenilik İdarî tasarrufların kanuna uygunluğu hakkındaki objektif davanın rüyet salâhiyetini devlet şûrasına vermekle tecelli etti.

Devlet Şûrası

1865 reformundan sonra, devlet şûrası hükümetin biri-

cik istişarî organı halinde kaldı. Devlet Şûrasına tekrar kazaî bir uzuv mahiyetini veren 2 Haziran 1889 kanunu olmuştu. Şûrada İdarî tasarrufların kanuna uygunluğu hakkındaki objektif davayı rüyet etmek için bir dördüncü daire kuruldu. Daha sonra, 7 Mart 1907 kanunu, evvelâ kazayı kâmil davalarına (di merito) bakan bir beşinci daire ihdas etti. Nihayet 1 Mart 1890 kanunu ile vilâyet kurumlarına verilen dava salâhiyeti 1865 de kaldırılan İdarî mahkemeler sisteminin yeniden teşkili suretile ikmal edildi.

İdarî mahkemelerin tekrar kurulmasının birinci ve esaslı sebebi bir menfaat ihlâli üzerine açılan İdarî ihtilâfların rüyetini bir hâkime vererek menfaatleri kazaî bir himaye altına almak idi. Menfaatlerin de, haklar gibi böyle bir himayeye muhtaç olduğu ve idareye yapılan hiyerarşik müracaatların böyle bir himayeye kâfi gelemeyeceği anlaşılmıştı. O zaman, İdarî mahkemeler hakkındaki itimatsızlık zail olduğundan, idare edilenlerin menfaatlerini himaye etmek için bu mahkemelere başvurmak icap ettiği düşünöldü. Bu pratik düşünceler teorik mülâhazalarla da tamamlanıyordu: Menfaatlere ait ihtilâflar objektif bir mahiyet almak için, hakikî bir dava şekline sokulmalı ve bu suretle fonksiyonların uzvî ayrılığı prensibine uyarak bu objektif davalar idare tarafından değil kazaî bir organ tarafından rüyet edilmeli idi.

Teşkilât

Devlet şûrasının, İdarî bir hâkim sıfatile, teşkilâtına göre idareden ne suretle ayrıldığını ve hakikî bir mahkeme mahiyetini aldığını izah edelim:

İtalyan devlet şûrası, hem istişarî hem de kazaî bir

uzuv olmak bakımından Fransız devlet şûrasına benzer. Beş daireye ayrılmıştır. Bunlardan üç İdarî daire istişarî teşekküllerdir. Dördüncü ve beşinci daireler de deavî daireleridir.

Fakat devlet şûrasında bu istişarî ve kazaî fonksiyonların toplanmasına rağmen, bu iki fonksiyon arasında tam bir uzvî ayrılık tahakkuk ettirilmiştir. Gerçekten, her dava dairesi kat'î karar salâhiyetini haiz kazaî bir uzuv teşkil eder. Her dava dairesi mülkiye dairelerinin kararı gibi devlet şûrasının genel asamblesine veya Fransada deavî umumî meclisinde olduğu gibi, mülkiye dairelerinin azasından mürekkep bir teşekküle göndermeğe lüzum bırakmayan bir tevkili adalet — Justice delegatee'ye malikdir.

Fransada dava dairesine kat'î karar salâhiyeti veren 15 İkincikânun 1849 kanununun doğurduğu vaziyet İtalyada da bulunmaktadır.

Şimdi, iki dava dairesi için, 8 mart 1907 kanunu ile kurulan ve IV üncü daireye iptal ve V inci daireye kazayı kâmil davalarını veren tefrik mevcut değildir. Devlet Şûrasını yeniden teşkil eden 30 birincikânun 1923 kanunundan beri bu iki dairenin bakacakları davalara göre ayrılığı artık kalmamıştır. Kanun artık dördüncü veya beşinci dairenin salâhiyeti diye bir şey ayırmamıştır. Yalnız “kazaî celsede devlet şûrasının,, salâhiyeti demiş ve iki daireyi bir tutmuştur. İki daireye ayrılacak davalar şimdi daireler reislerinin iştirakile devlet şûrası reisi tarafından takdirî bir surette tefrik olunmaktadır-

Devlet Şûrası, İdarî hâkim olanak, azasının vaziyetleri sebebile de bir mahkeme olarak görülür. Zira bu aza umumiyetle hâkimlere verilen garantilerden' hemen hemen tamamen istifa de etmektedirler.

Devlet şûrası üyeleri intihap hususunda tahditler

koyan bazı şartlara riayet etmek suretile hükümet reisinin teklifi Ve Bakanlar Meclisinin kararın müteakip bir kral dekseri ile tayin olunurlar. Lâyenazillik imtiyazından istifade ederler. Rızaları olmadan başka memuriyete nakledilemezler. Yalnız hastalık dolayısıyla veya inzibatî sebeplerle kral dekresi ile lazım olunabilirler. Fakat bunun için de devlet şûrası genel asamblesinin fikir ve Bakanlar Heyetinin kararı alınmak lâzımdır.

Devlet şûrasının umumî salâhiyetleri.

Devlet şûrası, esasi salâhiyet olarak evvelâ umumî ahkâm ile kendisine verilen bir salâhiyete maliktir. (Madde 25) bu, kanuna, uygunsuz olan İdarî tasarrufların iptali salâhiyetlidir. Yalnız burada idare edilenin bir hakiki değil menfaati mevzuu bahsolmalıdır. Bu suretle devlet şûrasına Verilen salâhiyet, evvelce idareye ait olan idarî tasar rufların kanunla uygun olup olmadığı hakkındaki objektif dava: salâhiyeti idi. Bu, suretle bu nevi davalar da kazaî bir karaktere bürümüş oluyorlardı.

Binaenaleyh devlet şûrası idari tasarruf farın kanuna uygun olup olmadığını kontrol edebilmekte ve bu tasarrufun bütün unsurlarına teşmil olunmaktadır. 26 ıncı madde bu kanuna uygunsuzluk hallerini saymaktadır. Fakat tahdidi bir mahiyette değildir. Bu madde, daima her türlü kanuna uygunsuzluk haline şamil olduğu şekilde tefsir olunmaktadır. Salahiyetsizlik, şekil noksanı, kanunun ihlâli ve maksada uygunsuzluk halleri.

İdarî tasarrufların kanuna uygun olup olmadığı hakkında bu kontrol bütün otorite tadat rufları üzerinde

mevcuttur. Bununla beraber hükümetin siyasal salâhiyetlerinin icrasında ifa ettiği hükümet tasarrufları bundan istisna edilmiştir. (Madde 31).

İdarî nizamnameler meselesinde bunlar aleyhinde doğrudan doğruya vâki müracaatlar kabul edilmezler.

Ancak nizamnamenin icrası esnasındaki tasarruflar aleyhinde doğrudan doğruya müracaat imkânı vardır. O da yalnız nizamnamenin kanuna uygun olmadığı iddiası mevcut olmak şartıyledir. Filhakika devlet şurasını müracaat için müddeinin bir menfaati ihlâl edilmelidir. Halbuki ferdî bir menfaati ihlâl eden nizamnamenin kendisi değil, onun tatbiki esnasındaki tasarruflardır.

Devlet şûrasının mürakabesi, hukukan hiyerarşik salâhiyetin icrası murakabesidir. Zira müracaat ancak hiyerarşik yolların kapanmasını müteakip mümkündür. (8 Şubat 1925 kanunu ile muaddel 34 üncü madde).

Yakın bir tarihten beri idarenin sükunetine karşı yapılacak itirazın devlet şûrası tarafından prensip itibarile kabul edilebileceğini içtihat beyan etmektedir. Uzun zaman müracaatın kabul edilmesi ancak kanunun salâhiyet verdiği hallerle münhasırdı. Bilhassa, idarenin bir adlî mahkemenin bir hakkın ihlâl edildiği hususunda kararına uygun şekilde karar vermekten imtina etmesi halinde böyle idi. (Madde 47) halbuki içtihat, sükûtun zımnî bir red kararı mahiyetinde görülmesi mümkün olduğunu düşünerek prensip itibarile idarenin sükutuna karşı itiraz olunabileceğini kabul etmiştir.

Tatbikatta, tasvip okunan bu yeni içtihat İtalyada positif hukuk bakımından umumiyle tenkide uğramıştır. Filhakika, sükûtun zımnî bir ret kararı şeklinde alınmasında kanunun ancak sarîh maddelerine istinaden kabul edilebilecek bir faraziye vardır. Halbuki positif

hukukta böyle bir kanunî hüküm yoktur. Bu noktai nazara dayanarak Fransa'da idarenin sükûtu halinde ancak 2 ikinciteşrin 1864 dekresi ve sonra 17 temmuz 1900 kanunu ile tanınan müracaat imkânı zikredilmektedir.

Nihayet kanuna uygun olmayan bir tasarruf vak'ası karşısında devlet şûrasına itiraz ancak bir menfaat ihlâli mevcut olduğu zaman mümkündür. Bir hakkın, ihlâli halinde böyle bir müracaat tanınmamıştır. Kanuna aykırı bir idari tasarruf tarafından vaki olacak ihlâl hareketi karşısında dava açılacak yer adlî mahkemelerdir. Bu mahkemeler, tasarrufun kanuna uygun olup olmadığını tetkikten sonra eğer iptali icap ediyorsa İdarî otoriteye gönderir. Bu suretle İdarî tasarrufların, kanuna uygun bulup olmadıklarını mürakabe bir menfaatin ihlâli halinde devlet şûrasına bırakılmıştır. Eğer bu davada bir hakkın ihlâli karakterini görürse bunu adlî mahkemelerle gönderir.

Bu şu prensipten doğar: Devlet (şûrasının İdarî tasarrufların kanunla uygun olup olmadıklarını murakabe hususundaki salâhiyeti esaslı karakteri olarak adlî mahkemelerin salâhiyetine nazaran tamamen subsidiaire olmasıdır. Bu salâhiyet devlet şûrasına verildiği; zaman adlî mahkemelerin evvelce malik oldukları salâhiyetten hiç bir suretle tenkisat yapmamak fikri hâkimdi. Adlî mahkemeler bir hakkın ihlâli halinde idarî tasarrufların kanuna uygun olup olmadıklarını rüiyet salâhiyetine malik olduklarından devlet şûrasının murakabesi ancak bu faraziyenin dışındaki hususlara taalluk edebileceğinden diğer bir tabirle, devlet şûrasının tamamen subsidiaire karakteri sebebiyle, adlî bir mahkeme önünde müvazi müracaat yolunun mevcudiyet-

ti, devlet şûrasına karşı itirazı daima gayri kabili kabul bir şekle soktu.

Kanuna uygunsuzluk bir hakkın, ihlâline bağlı olduğu zaman vaziyet aynıdır.

Hak ve menfaat fikri.

Umumî salâhiyete göre, salâhiyetlerin devlet şûrası ve adlî mahkemeler arasında tevazuu haklar ve menfaatler tefriki üzerine İstinat etmektedir. İtalyan sisteminde bu tefrikin ne şekilde ayrıldığını tetkik etmek gerekir. Bundan başka menfaatler arasında da muayyen bir tefrik yapıldığını dia ilâve etmek lâzımdır.

Zira, devlet şûrası için idari tasarrufların kanuna uygunsuzluğu hakkında hakem salâhiyetini tesis etmekle şûraya bütün Salâhiyetin verilmesi anlaşılmamıştır. Bu tam salâhiyete 1855 de idare edilenlerin haklarını taallûk eden ihtilâflar adli mahkemelerin lehine kaldırıldıktan sonra idareye verilmişti. Bir hakkın değil, bir menfaatin ihlâli halinde hüküm vermeğe salâhiyetli olan devlet şûrası her nevi menfaatin İhlâlinde bu salâhiyeti istimal edemiyordu. Bazı menfaatlerin ihlâli hususunda hüküm vermek idareye bırakılmıştı. İşte haklar ve menfaatler arasında bir tefrik yapıldıktan sonra, ikinci defa olarak menfaatler arasında da tefrik yapılması bu suretle oluyordu. Meşru menfaatler ve basit menfaatler diye bir tefrik yapıldı; birinci nevi menfaatler devlet şûrasının, ikinci nevi menfaatler de İdarenin salâhiyeti dahiline girdi.

Netice olarak İtalyan sistemi bir taraftan haklarla menfaatlerin, öte taraftan meşru menfaatlerle, basit

menfaatlerin tefriki hususunda araştırma yapılmasını istilzam etmektedir.

Şurasını bilhassa tesbit etmek lâzımdır ki meşru menfaat fikri sübjektif hak fikri ile karışmaz. Meşrut menfaat, adlî mahkemelerin salâhiyeti dahilinde olan sübjektif hakka aykırı olacak sübjektif hakkın hususî bir nevî değildir. Bu suretle devlet şurasının davası, adlî mahkemelerindi gibi, sübjektif bir dava değildir.

Bilhassa, devlet şûrasına diayal mevzuu olan İdarî tasarrufların kânuniyeti iddiası İdarî tasarrufların kamu diyetinde hak teşkil edecek sübjektif bir hak olarak telâkki edilirse, meşru menfaat sübjektif bir hak mahiyetini kazanabilir. Öyle bir hak ki adlî mahkemeler huzurunda iddia edilen hakka aykırı olacak ve tasarrufların materyal icrasından doğacaktır. Kanuna uygunsuzluk o zaman sübjektif bir hakikin ihlâli demek olacaktır. Devlet şûrası huzurunda sübjektif bir hakka ve sübjektif bir dünyaya müstebit bir ihtilâf haline girecektir. Fakat İtalyan doktrini İdarî tasarrufların kanuniyeti hakkındaki iddianın İdarî tasarrufların kanuniyeti hakkında sübjektif bir hak teşkil ettiği fikrini kabul etmemekte müttefiktir.

Bundan fazla olarak, meşru menfaat ile hak arasında İtalyan hukukunda kendisini gösteren bir tefrik vardır. Devlet şûrası davası kanunen, sübjektif bir dava olarak telâkki edilemez. Filhakika, devlet şûrası ve adlî mahkemelerim iki salâhiyeti için kanunda tefrik açıkça hak ve menfaat arasındaki ayıklığa istinat etmektedir.

Hakların ve menfaatlerin tefriki hakkındaki bu kelimelerin iki; salâhiyeti için, kanundaki tefrik açıkça hak ve menfaat arasındaki ayrılığa istinat etmektedir.

mahiyetini kazanabilir. Öyle bir hak ki adli mahkemeler huzurunda iddia edilen hakka aykırı olacak ve şiddetle münakaşa mevzuu teşkil ediyor.

Tefrikin esaslarından kurtulmak için uğraşılmaktadır; fakat buna muvafık olunamamıştır. Sübjektif hukukun, ne zaman mevcut olduğunu tayine müsait doneleri vermek hususunda noksan olan sürümdeki fikirlerden hareket edilmesi dok ter indeki bu karisi kliği doğurmuştur.

İleri sürülen sübjektif hak telâkkisi, haklar ve menfaatler bahsinde İtalyan hukukunda mevcut olan tefriklere esas hazırlıyor.

Görölmüşü ki sübjektif hak, pasif süjeye hukukî bir mükellefiyetin tahmili ve bu mükellefiyetin aktif süjenin menfaatine olarak tesisi vakıası ile meşrut bir hareket iktidarı teşkil ediyordu. İtalyan hukukuna uygun olabilecek haklar ve menfaatler derecelenmesini kaldırmağa müsait bir vaziyet hazırlayan bu iki şarttır.

Basit menfaat, bir menfaati tatmine yarıyacak tasarrufu yapmak hususunda idarenin hukukî mükellefiyeti olmadığı zaman idare edilen için mevcut menfaattir. Diğer bir söyleyişle, idare edilenin menfaati, idarenin bu menfaatini tatmin hususunda takdir hakkına malik olduğu zaman basit bir mahiyettedir, idarenin takdir hakkına dayanarak verdiği müsaadeler bunun tipik misalidir, idare edilenin bu müsaadeyi almakta bir menfaati vardır. Fakat müsaade vermek hususunda idarenin takdir hakkına malik olması sebebiyle bu menfaat basit bir menfaattir.

Bu basit menfaat fikri, böyle bir menfaatin ihlâli halinde devlet şûrasına müracaat edilip idareye başvurulması sebebini izah eder. Filhakika, devlet şûrasına müracaat kapısı, ancak İdarî tasarrufları, kanunî vaziyetleri

bakımından, tetkik etmek halinde açıktır. Halbuki, basit menfaat vaziyetinde, idare edilen idarenin bir takdir hakkı karşısında kaldığından, bir kanuniyet meselesi iddia edemez. Binaenaleyh devlet şûrasına müracaat imkânı yoktur.

Meşru menfaat sübjektif hakka daha ziyade yaklaşır. Fakat sübjektif hak değildir. Gerçekten, kanun ile bağlı ve hukukî bir mükellefiyete tâbi idare karşısında kaldığı, menfaatini tatmin edecek İdarî tasarruf un takdiri bir tasarruf olmadığı zaman menfaat, basit değil, meşru bir menfaattir. Yalnız bu menfaati tatmin edecek İdarî tasarrufun hukukî mükellefiyeti bu iş için tesis edilmeyip genel bir menfaatin tatmini gayesile kurulmuş ise o zaman meşru bir menfaat karşısında değil, bir hak karşısında bulunuruz. İdare edilenin bu genel menfaatin tatmini sırasında kendi menfaatini de elde etmesi mümkündür. Fakat İtalyan doktrinin izah tarzına göre, bu menfaat “tesadüfi olarak himaye,, edilmiştir. Zira İdarî mükellefiyette istihdaf edilen o değildir. Meşru menfaatin sübjektif haktan tefriki bu suretle vuku bulmaktadır. Zira sübjektif hak için İdarî mükellefiyetin hakkın içinde mündemiç menfaatin tatmini maksadile tesis olunduğu fikrine varılmaktadır.

İtalyan sistemi bakımından, haklar ile iki nevi menfaat arasındaki tefrikin izah kadrosu budur. Bu kadro tamamen kaygan ve İzafidir. Zira 2 türlü anlaşılmak imkânı vardır. Birincisi idarenin takdir hakkını kabul edebilecek bir görüşü ihtiva ediyor. Meşru menfaat ile basit menfaatin sahasını ve binaenaleyh devlet şûrasına veya idareye müracaati tayin edecek budur. İkinci görüş, İdarî mükellefiyetlerin bunları dermeyer edenlerin doğ-

rudan doğruya menfaatlerine olarak tesis edildiği şeklindedir.

Bu görüş, sübjektif hak ve meşru menfaatin sahasını ve binaenaleyh, adlî mahkemelerle devlet şûrasının salâhiyetini ortaya çıkarmaktadır.

Nihayet, bu suretle devlet şûrası ve adlî mahkemeler arasında salâhiyet tevezzüü vakıasının uzvî ayrılığına tekabül elden davaların materyal tefriki ortaya çıktı. Bu tefrik, İtalyan hukukunda tiki (dava 'da sübjektif mahiyette olduğundan, sübjektif halkların iki kategoriye (İdarî tasarrufların icrasından doğan haklar, İdarî tasarrufların kanuniyeti hakları) tefriki üzerine istinat etmek hususunda kanunen mevcut değildir, İki davanın materyal tefriki, birisini sübjektif haklar, diğerini sübjektif hak olmıyan meşru menfaatler üzerine kurulması halini ihtiva eder; birisi sübjektif dava, diğeri, menfaatlerin ihlâlî üzerine müesses olduğundan ihtimal ki tamamen objektif olmıyan fakat muhakkak olarak da sübjektif bir mahiyet taşıyan dava tefrikinde vaziyet böyledir.

Bu materyal tefrik uzvî ayrılığa tamamen uygundur. Ve onu izah eder. Zira adlî salâhiyet dışında bir kısım idarî bir dava bırakılmış ise, adlî müdahalenin sübjektif hak meselelerine inhisar ettirmek arzu edilmesindedir. Çünkü İdarî davaların bu kısmında sübjektif hak meselesi mevzuubahs değildir.

Devlet şûrasının kanundan aldığı salâhiyetleri.

Devlet Şûrasının salâhiyeti, yukarıda izah olunan umumî salâhiyetlere inhisar etmiş değildir. Devlet şûrasının daha başka salâhiyetleri de vardır. Fakat bunlar kanunun tayin ettiği salâhiyetlerdir.

Diğer taraftan, umumî hükümle verilen dava mahiyetinden farklı bir mahiyet taşıyan davaları ihtiva eder. Bu suretle devlet şûrasına sübjektif bir dava ve kazayı kâmil davası (di merito) verilmiştir.

1 — Kanunun tayin ettiği ve ihtilâfların sübjektif bir hak ortaya atması dolayısıyla davanın sübjektif bir mahiyet taşıdığı hususlarda, devlet şûrası, bu sübjektif ihtilâfları adlî mahkemelere bırakan prensibe aykırı bir salâhiyete malik oldu. Bu salâhiyet “inhisarî,, idi. Şu mânada ki, adlî mahkemelerin salâhiyetini bertaraf ediyordu.

Bununla beraber bu mahdud salâhiyet bazı kaydı ihtirazilere malik idi. Tayin olunan hususlarda, devlet şûrası zarara sebebiyet veren tasarrufa karşı kanuna uygunsuzluk beyanının neticesi olan bir patrimuvan haklarına ait meselelerde sahtekârlık davaları ve şahısların hal ve ehliyetinde ve davaları takip ehliyetinin definde, salâhiyetli değildi.

Patrimuvan haklarını hariç bırakan hükmün tefsiri bazı güçlüklerle yol açtı. Şimdi yalnız kanuna uygunsuzluk beyanından çıkarılabilecek hakların istisna teşkil ettiğine karar verilmiştir.

Bilâkis, devlet şûrası kanuna uygunsuzluk beyanının doğrudan doğruya bir neticesi olan hakları tanıyabilecektir. Bu suretle, memurlar için, bir azlin kanuna uygunsuzluğu halinde muamelenin geri alınması hakkı ile azlin sebebiyet verdiği zararın tazmini hakkı tefrike uğrar: Geriye alma hakkı azlin kanuna uygunsuz olduğu hakkındaki beyanın doğrudan doğruya bir neticesi olarak telâkki edilmektedir; devlet şûrası bu hususta karar verebilir. Fakat bu faraziyede devlet şûrasının devleti ifa hususunda mahkûm etmek salâhiyetine malik olmaksızın karar vermesi kabul edilmiştir.

Devlet şûrasına sübjektif davalarda bu inhisarı salâhiyetin verilmesini tahrik eden sebebi izah etmek faydalı olacaktır. Zira esasında, bu sebep, bugün modern devletlerde adlî salâhiyet aleyhinde ve idari mahkemelerin salâhiyeti lehinde hareket eden umumî sebepten başka bir şey değildir.

Devlet şûrasının bu kendisine münhasır salâhiyetini haklı göstermek için, bazı İdarî meselelerde, hakkın, genel menfaat ve âmme hizmeti menfaati ile çok yakın bir vaziyette bulunması sebeble, ihtilâfların sübjektif bir hakkı ihtiva edip etmediğini tayin etmenin çok güç olduğu ileri sürüldü. Bunun neticesi olarak salâhiyet hakkında sık sık tereddütler ortaya çıkıyordu. Devlet şûrasına sübjektif bir hakkın taallûk edeceği vaziyetlerde bile bu münhasır salâhiyeti vermek işte bu şüpheleri kaldırmak içindi.

Fakat, daha derinlere gidersek görürüz ki, İtalyan kanunu sübjektif davalara ait bazı hususlarda adlî mahkemelerin salâhiyetsizliğini tanımış ise bu, hakikatte bazı fevkalâde hallerde, teknik karakterleri sebeble, adlî mahkemelerden daha ehliyetli mütehassıs bir hâkime olan lüzumdan doğuyordu. Zira, hak ile âmme hizmeti menfaati arasındaki bu yakınlık dolayısıyla bir hakkı tetkik ederken aynı zamanda âmme hizmetinin ifasındaki teknik meseleyi gözden geçirmek icap ediyordu. Bu teknik mesele, bu suretle birinci plâna geçti. İdarî bir hâkime salâhiyet vermek lüzumu buradan doğuyordu. İdarî mahkeme salâhiyetini genişletirken tayin hususunda şimdi hâkim olacak noktai nazar bu idi: Bir âmme hizmetinin ifası meselesi mevzuu bahseldüğü bütün hallerde ve tamamen bu meselenin mahiyeti sebeble salâhiyetli İdarî mahkeme.

2 — Bu kaza salâhiyetinden başka, devlet şûrası, is-

tisnâî olarak, kanunun tayin ettiği bazı hallerde kazayı kâmil salâhiyetine, yani İdarî tasarrufları yalnız iptal değil, aynı zamanda yeniden icra ettirmek salâhiyetine malik oldu. Bu suretle, devlet şûrası burada kanuna uygun olmıyan İdarî tasarrufların iptali hâkimi olmak olan ilk ve esaslı rolü aşmış demektir.

Bu istisnâî salâhiyetin devlet şûrasına verilmesi, bazı hallerde iptal salâhiyetinin idare edileni himaye etmek hususunda kâfi olmadığı ve karar salâhiyetini reformation salâhiyetine kadar teşmil etmek icap ettiği anlaşılmıştı.

Bu kazaî dava salâhiyetinin tayin edildiği haller arasında, bazıları şûranın normal davaları arasına girerler. Kanuna uygunluk hakkındaki objektif dava gibi. Diğerleri, sübjektif davalar hakkındaki istisnâî salâhiyetine aittirler. Bu suretle devlet şûrası kazayı kâmil salâhiyetini yalnız bir hakkı değil, aynı zamanda sadece İdarî bir tasarrufun kanuna uygun olup olmadığını tetkik ettiği zaman kullanmaktadır.

Vilâyet kurumları.

Devlet şûrasında deavî daireleri teşkili suretile tahakkuk ettirilen İdarî mahkemeler sistemi, vilâyet kurumuna dava salâhiyeti vermek suretile ikmal edildi. Bu af 30 birincikânun 1888 kamunu ile mahallî idare otoriteden üzerinde idarî murakabede bulunmak maksadile kurulmuştu. 1 mart 1890 kamunu, kanundu sayılan haizi hususlarda, bu uzva devlet şûrasına istinaf edilebilmek şartile birinci derecede kazaî salâhiyet vermişti. Bu salâhiyet bugün 26 haziran 1924 kanunu ile bir düzene konulmuştur.

Bu uzuv, İdarî ve kazaî fonksiyonların beraber görülmesi ve kanunun bir bir saymak suretile tayin ettiği bu dava salâhiyeti sebeble Fransız vilâyet idare heyetlerinin bir taklidi hissini vermektedir. Fakat, hakikatte, ondan oldukça esaslı bir ayrılık göstermekte, ve daha ziyade Alman devletlerindeki idari kazanın birinci derecesini teşkil eden uzuvlara yaklaşmaktadırlar.

Evvelâ, bu vilâyet kurumlarının salâhiyetleri istişari salâhiyetler olmaktan ziyade İdarî mürakabe salâhiyetleridir. Valinin yanında İstişari organ olarak bir vilâyet meclisi vardır. istişari rolü oynayan, yalnız bu teşekküldür. Diğer taraftan vilâyet kurumu kazaî bir organ oldukça, idârî vesayet salâhiyetlerini kullandığı zamanki. teşekkül tarzına malik değildir. Bu suretle vilâyet kurumunda, Fransız vilâyet idare heyetlerinde bulunmayan ve Alman idarî mahkemelerinin birimci derecelerindekine aykırı olan, bir vazifelerin uzvî bir tefriki vardır. Nihayet, Almanya'da olduğu gibi, İtalyan vilâyet kurumu üyelerinin çoğu, aynı zamanda İdarî vazifeleri elam idare ajanlarıdır.

Böylece, vilâyet kurumu ile idare arasındaki ayrılık bakımından her fonksiyon için ayrı iki teşekkül bulunduğundan, iki fonksiyon arasında uzvî bir ayrılık da bulunmaktadır. Yalnız kazaî bünyesi kendisine idarecilerin geniş mikyasta iştirakine müsaittir. Bu suretle fiiliyatta İdarî mahkemeler sisteminden ziyade idareci hâkim sistemine yaklaşmaktadır.

Teşkilâtı.

Bir taraftan idari ikaza organı, diğer taraftan İdarî mürakabe organı olan İtalya vilâyet kurumlarının çiftçe

toplanma tarzı bir çok defa değışti.

27 birincikânun 1928 kanununa göre kazaî celselerde toplanma şekli şu surette tesbit edildi. Valilin, başkanlığında vilâyetten iki âzâ defterdar ve bir de faşist fırkası sekreteri tarafından tayin olunan bir âzâdan mürekkeptir.

Salâhiyeti .

Vilayet kuramlarının salâhiyeti, muhtelif dava Salâhiyetlerine malik olan devlet şûrasınıniki ile aynidir. Fakat bütün bu davalar hususundaki salâhiyetin kanunun saydığı hususlara inhisar etmesi vakıası ile devlet şûrasından ayrılır.

Evvelâ sübjektif idari davaların adli mahkemeler lehinde muhafazası devlet şûrası hususunda olduğu gibi vilâyet kurumları hususunda da mevcuttur. Bununca beraber, vilâyet kurumları haklara taallûk edem meseleleri, bu meseleler itiraz yolile önlerine geldiği ve bunların halli asıl meselenin balığ için zarurî olduğu zaman rüyet edebilir. Yalnız sahtekârlık davaları, Şahısların hal ve ehliyetime ait dâvalar bundan, istisna edilmiştir.

Fakat, vilâyet kurumları, devlet şûrası gibi yalnız kendisine münhasır bir kazaî salâhiyete maliktir. Buna tevfikân adli mahkemeleri bertaraf etmek suretile hüküm verebilir. Yalnız patrimuvan hakları ve sahtekârlık ve şahısların hal ve ehliyetime ait dâvaları bundan müstesnadır. Bu salâhiyet kanunun tayin ettiği belli başlı hususlara inhisar etmektedir.

Vilâyet kurumları, İdarî tasarrufların kanuniyeti hakkındaki objektif dava için, devlet şûrasından farklı

olarak,, muayyen salâhiyetlere malik bir hâkimi vaziyetindedir. Fakat vilâyet kurumuna bazı inzibatî müsaadeler hususunda bir iptal salâhiyeti verilmişti. Bu müracaat imkânı kaldırılmış ve bunun yerine polis kanunu ile valiye hiyerarşik bir müracaat imkânı verilmiştir.

Nihayet, vilâyet kurumu bazı hususlarda kazayı kâmil salâhiyetini aldı. Fakat bu husustaki salâhiyeti yalnız kendisine münhasır değildir. Bunun ancak bir istisnası vardır: Mahallî idare memurlarının memuriyet vaziyetlerini alâkadar eden kararlara, azillere ve iki aydan fazla vekâlet emrine alınmalara ve tekaüde şevklere karşı yaptığı müracaatlarda inhisarı bir kazayı kâmil salâhiyetine maliktir.

İhtilafların rüyeti.

Adlî mahkemelerle, İdarî otoriteler veya İdarî mahkemeler arasındaki ihtilâfların halli hususunda 31 mart 1877 kanunu ile istihdaf edilen teşkilât aşağıdaki prensipleri ihtiva eder: Evvelâ ihtilâf itirazı idare lehine bir taraflıdır. Adlî mahkemeler aleyhine salâhiyet iddiasını yalnız idare yapabilir. Diğer taraftan ihtilâfların, rüyeti bir taraflıdır: Kat'î karar teliniyiz mahkemesinin heyeti umumiyesi tarafından verilmekle ihtilâfın hâllî adlî kuvvete aittir.

Temyiz mahkemesinin heyeti umumiyesinin bu kat'î kararını elde etmek için takip edilecek iki usul Vardır. İdaremin, bir adlî mahkemenin başladığı davada iştiraki olduğu zaman tatbik edilecek usul âdi muhakeme usulüdür. İdare o zaman adlî mahkeme önünde salâhiyet itirazında bulunabilir. Adlî mahkeme defi itirazı

hakkında hüküm, verecektir. Sonra sâlâhiyet meselesi istinafen ve temyizden temyiz mahkemesinde heyeti umumiyesi önünde itiraz olunabilir. Temyiz kat'î kararı verecektir .

Fakat bundan başka fevkalâde bir (muhakeme usulü daha vardır. Bu şekilde doğrudan doğruya temyiz heyeti umuimîyeisimel müracaat edilir. O zaman davayı temyiz mahkemesi önünde ikame edecek 'adlî mahkeme önünde salâhiyet iddiasını yapmakla mükellef validir. Aynı zamanda idarenin adlî mahkeme huzurunda fertler arasındaki bir davaya karışması halinde de bu salâhiyete maliktir. Bu suretle davaya iştirak edan idare âdi ve fevkalâde muhakeme usullerinden birini seçmekte muhtardır. Fertler arasındaki dava için yalnız fevkalâde muhakeme usulüne müracaat kabildir.

Menfî ihtilâf Vaziyetinde başvurulacak muhakeme usulü fevkalâde yoldur.

İhtilâfların adlî kuvvet tarafından bu bir taraflı rüyet sistemini, adlî mahkemelere idare hakkında geniş salâhiyetler vermeği istihdaf eden İtalyan sisteminin esprisi doğurmuştur.

VII Yunun sistemi

İdarî mahkemelerin kaldırılması ve tekrar kurulması

İdaremin kazai mürakabesi, Yunanistanda, İtalyadakine benzer bir tekâmül takip etmiştir. Belçika'da olduğu gibi, aynı esaslara dayanarak ve İdarî mahkemeleri bertaraf ederek evvelâ tesis olunan adlî malike neler murakabesine 1928 de kurulan devlet şûrası ile bir İdarî mahkeme mürakabesi ilâve edilmiştir.

Yunanistanda, İdarî mahkemeleri kaldıran, 19 uncu asrın ilk seneleri esnasında bu mahkemeler aleyhindeki fikirler olmuştur. Bu idari mahkemelerin tekrar tesisini hazırlayan da bunların tatbikî kıymetleri hakkındaki fikirlerin lehte olarak değişmesidir.

Yunanistan müstakil bir devlet olduktan sonra kurulan idari teşkilâtta Fransız sisteminin geniş miyasta bir kopyası olan bir idari mahkemeler sistemi idi. Bu sistem iki derece kazası olan mahallî idari mahkemeleri ve bunların üstünde de devlet şûrasını ihtiva ediyordu.

Fakat bu teşkilât uzun müddet devam edemedi. O zaman İdarî mahkemeler aleyhinde sürüp giden nahoş fikirlerin hücumuma uğradı.

Bundan başka, prens Othon hükümeti devlet şûrası hakkında itimatsızlığı ortadan kaldırdı. Zira devlet şûrası kral mutlakîyetinin bir âleti olarak telâkki ediliyordu.

Birinci Othon'un mutlakîyetini deviren askerî ihtilâlden sonra vücuda getirilen 1844 esas teşkilât kanunu meşrutî bir rejim kurmak mecburiyetini koyarak devlet şûrasını ve idarî mahkemeleri ilga1 etti. Bunun neticesi olarak esas teşkilât kanununun 101 inci maddesi adlî mahkemelere idarî dâvalar hususunda salâhiyet verdiğini. Bunumla beraber, bazı İdarî ihtilâfların adlî muhakemeler tarafından rüyet edilemeyeceğini düşünen aynı madde İdarî mahkemelerin kanun ile tekrar kurulabileceğini kabul ediyordu. Fakat bununla umumî salâhiyetler malik İdarî muhakemeler değil, muayyen davaları rüyet salâhiyeti hususî mahkemeler anlaşıyordu.

Prens Othon'u tahttan indiren ve birinci Georges'u

tahta çıkaran 1862 ihtilâlinden sonra 1844 esas teşkilât kamumu 1864 de tekrar gözden geçirildi; Bu tadil devlet şûrasını tekrar kurmuştur. Fakat bu, ancak teşriî meselelerde hükümet meclisi rolünü oynayacaktı. Zira 1844 de devlet şûrasının ilgasından beri görülmüştür ki hükümetin teşriî sahadaki çalışmalarında kendisine yardımda bulunacak bir hükümet meclisine ihtiyacı vardı. Fakat bu devlet şûrasının bu defaki tesisi uzun müddet devam etmedi. Ertesi sene 23 ikinciteşrin 1865 kanunu ile ilga edildi.

Devlet şûrasını tekrar tesis etmek fikri ancak 1909 ihtilâlinden sonra tekrar ortaya çıktı. Bu, bilhassa hükümete teşriî bir meclis vermek ihtiyacından doğuyordu. Fakat, Fransız İdarî mahkemelerinin kazandığı muvaffakiyet İdarî mahkemeler aleyhindeki kanaatlerin sarsılmasını intaç ettiğinden devlet şûrasının aynı zamanda bir İdarî mahkeme rolü oynayabileceği fikri uyandı. 1864 esas teşkilât kanunu 1911 de tadil edildi. 25 ikinciteşrin 1863 kanunu ile ilga edilen 83 ve 86 inci maddeler kazaî ve istişarî rollere malik bir devlet şûrası tesisi için değiştirildi. Devlet şûrası teşkilâtını ihtiva eden 16 eylül 1914 kanununu meydana getiren bu ahkâm idi. Fakat harp bu kanunun tatbikine mâni oldu.

Harpten ve 1922 den beri Yunanistanda birbiri ardı sıra çıkan ihtilâllerden sonra bir devlet şûrası fikri tekrar ortaya çıktı. Ve nihayet tahakkuk etti. 1927 esas teşkilât kanununun 102 ve bundan sonraki maddeleri şûranın teşkilâtını kurdu. Teferruat da 24 birincikânun 1928 kanunu ile tesbit edildi. 105 inci maddenin son fıkrasında Fransız ihtilâflar mahkemesi gibi, hakem tipine uyarak organize edilmiş bir ihtilâflar mahkemesinin bir kanun ile kurulması kabul olundu. Ve buna intizaren ihtilâfların temyiz mahkemesinde halline devam olunması takarrür

ediyordu. İhtilâflar mahkemesi hakkındaki bu kanun henüz çıkmış değildir.

Bazı fikirlere göre, devlet şûrasının tekrar kurulması ile tahakkuk eden reform kâfi görülmemekte ve Fransız idare heyetlerine benziyen mahallî İdarî mahkemelerin tesisi suretile bu ıslahatın tamamlanması lüzumu ileri sürülmektedir.

Devlet Şûrasının teşkilâtı.

Devlet şûrası teşkilâtında, Fransız devlet şûrası teşkilâtından mülhem olmak hususunda azamî bir gayret görülmektedir. Bununla beraber, hesaba katılmak zaruretinde kalan eski vaziyet sebebile, gerek bünyesi, gerek salâhiyeti bakımından hissedilir derecede bir tefrik yapmak icap etmiştir.

Birinci fark Yunan devlet şûrasında ve istişarî ve kazaî teşekküllerdeki ayrılığın Fransız şûrası kadar fazla olmasıdır.

Yunan devlet şûrası iki daireye ayrılmıştır: istişarî rolü oynayan İdarî bir daire ve bir idare mahkemesi vazifesini gören bir dava dairesi.

Fakat mülkiye dairesi kazaî salâhiyetlere de maliktir: Memurların hal ve vaziyetleri hakkında açacakları davaları rüyetle dava dairesi değil, mülkiye dairesi salâhiyettardır. Binaenaleyh kazaî ve istişarî fonksiyonların birleşmesi vakıası ile karşılaşılıyor demektir.

Diğer taraftan, dairelerin kararı prensip itibarile kat'î ise de, davanın, gerek mülkiye, gerek dava dairesinde, her iki daireden mürekkep genel asambleye gönderilmesi mümkündür. Bu suretle de devlet şûrasının istişarî kurumu kazaî fonksiyona iştirak ediyor demektir.

Şurasını da işaret etmek faydalıdır ki 1928 kanunu Yunanistanda devlet şûrasının o zamana kadar en esaslı hikmeti vücudu olarak telâkki edilmiş ve tesisi için bir istinatgâh olarak kullanılmış olan hükümetin teşriî meselelerdeki istişarî organ rolüne nihayet verdi. Filhakika 1928 kanunu, kanun hazırlamak salâhiyetini devlet şûrasından aldı. Ona idarei umumiye nizamnamelerini hazırlamakta hükümete mütalea beyan etmek rolünden başka bir şey bırakmadı.

Fakat Yunan devlet şûrası ile Fransız devlet şûrası arasındaki en büyük fark salâhiyet meselesinde kendisini gösterir. Yunan devlet şûrası, hiç olmazsa bir an için daha ziyade İtalyan devlet şûrasına ve Belçika devlet şûrası projesine yaklaşımaktadır.

Filhakika, ilk ve nihaî derecelerdeki salâhiyet için, esas teşkilât kanununun 102 ve 105 inci maddeleri idare edilenlerin haklarına ait dava ile, İdarî tasarrufların kanuna uygun olup olmadıklarını tetkik davasını ve bunların iptalini ayırmaktadır.

102 inci maddeye göre, devlet şûrası umumî ahkâm ile İdarî tasarrufların kanuna uygun olup olmadıklarını tetkik davası ile bunların iptali (salâhiyetini almaktadır. Fakat 105 inci maddeye göre, idare edilenlerin haklarına taallûk eden davalarda eski salâhiyet kaidesi ipka edilmiştir. Bu dava adlî mahkemelerin salâhiyeti hududu içinde bırakılmıştır. Bununla beraber bu 105 inci madde devlet şûrasına, kanunun madde tayini yolile, iptal davaları haricinde ilk ve nihaî derecelerde dava rüyeti salâhiyetini vermektedir. Fakat bu metinde devlet şûrasının umumî ahkâma istinaden kanun ile böyle bir salâhiyeti almasına muhalefet edecek hiç bir kelime yoktur. O halde, Yunan devlet şûrasının salâhiyeti Fransız devlet şûrasının sa-

lâhiyetinin aynı oluyor demektir. Fakat aşîkârdır ki Yunan devlet şûrasının sübjektif dava salâhiyeti evvelâ kanunun bir yer tayini yolile alınmış bir salâhiyet olacaktır. Henüz bu şekilde hiç bir salâhiyet alınmış değildir. Bu suretle, idari tasarrufların iptali davasında ancak birinci derecede hâkim rolünü oynamaktadır.

Bundan başka devlet şûrası bir istinaf hâkimidir. Fakat bu salâhiyet yalnız bir vaziyete hasredilmiştir. Bu salâhiyet, yalnız pul vergilerine ait ihtilâflarda mevcuttur. Devlet şûrası aynı zamanda bazı idari ihtilâfları rüyet etmek üzere kurulmuş olan hususî kaza organları tarafından verilen kararlar için temyiz hâkimi vazifesini görür.

Hülâsa olarak, istinaf ve temyiz hâkimi salâhiyeti bir tarafa bırakılırsa sübjektif davalar hususundaki salâhiyeti de istisna edilirse Yunan devlet şûrası esas itibarile İdarî tasarrufların iptali hâkimidir.

İtalyan devlet şûrasına pek fazla benzemesinin sebebi de budur. Fakat Fransız devlet şûrasına da yaklaşması mümkündür. Zira esas teşkilât kanunu sistemine bu manâda bir inkişaf takip etmesine imkân verecek hükümlere maliktir.

— Gelecek sayıda Alman sistemi —

Çeviren:
Hasan Şükrü Adal